

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

**Testament a jeho právní úprava v historii,
v současnosti a de lege ferenda**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, CSc.

2012

Michaela Hruboňová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne _____

Michaela Hruboňová

Poděkování:

Děkuji touto cestou paní prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, CSc. za odborné vedení, cenné připomínky a náměty, které mi při psaní této diplomové práce poskytla. Rovněž děkuji svým rodičům a blízkým za podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. TESTAMENTÁRNÍ POSLOUPNOST V ŘÍMSKÉM PRÁVU.....	4
1.1 Obecná charakteristika dědění.....	4
1.2 Forma testamentu.....	7
1.3 Obsah testamentu.....	10
1.3.1 Dědická substitute.....	12
1.4 Testamentární způsobilost.....	13
1.5 Zrušení a neplatnost závěti.....	14
1.7 Posloupnost proti testamentu.....	15
2. ZÁVĚŤ JAKO DĚDICKÝ TITUL V OBDOBÍ FEUDALISMU DO PŘIJETÍ OBECNÉHO ZÁKONÍKU OBČANSKÉHO.....	17
2.1 Obecná charakteristika dědického práva.....	17
2.2 „Zvolená posloupnost“ v zemském právu.....	19
2.3 Dědění podle testamentu v městském právu.....	22
3. VŠEOBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ Z ROKU 1811.....	26
3.1 Obecná charakteristika dědického práva.....	26
3.2 Forma testamentu.....	28
3.3 Obsah závěti.....	30
3.4 Testamentární způsobilost.....	32
3.5 Nepominutelní dědicové a vydědění.....	33
3.6 Neplatnost a zrušení závěti.....	34
4. OBČANSKÝ ZÁKONÍK Z ROKU 1950 (TZV. STŘEDNÍ KODEX).....	36
4.1 Obecná charakteristika.....	36
4.2 Forma závěti.....	38
4.3 Obsah závěti.....	39
4.4 Testamentární způsobilost.....	40
4.5 Nepominutelní dědicové a vydědění.....	41
4.6 Neplatnost a zrušení závěti.....	43
5. OBČANSKÝ ZÁKONÍK Z ROKU 1964.....	44
5.1 Obecná charakteristika dědického práva.....	44
5.2 Forma závěti.....	45
5.3 Obsah závěti.....	49
5.4 Testamentární způsobilost.....	51
5.5 Nepominutelní dědicové a vydědění.....	52
5.6 Neplatnost a zrušení závěti.....	54
6. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK.....	56
6.1 Přípravy nového kodexu.....	56
6.2 Instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení může být problematické....	57
6.2.1 Odkaz.....	57
6.2.2 Vedlejší doložky.....	59
6.2.3 Dvojitá podoba dědické přihlášky.....	60
6.3 Některé instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení by však zřejmě nemělo činit potíže.....	61
6.3.1 Dědická smlouva.....	61
6.3.2 Zřeknutí se dědictví a vzdání se dědictví.....	62
6.3.3 Náhradnictví.....	62

6.3.4 Privilegované závěti.....	64
6.3.5 Zrušení závěti.....	65
6.3.6 Další nové instituty	66
6.4 Instituty převzaté z dosavadní úpravy, avšak v pozměněné podobě	67
ZÁVĚR	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	71
Monografie.....	71
Články z odborných časopisů a sborníků	73
Použité právní předpisy	74
Použitá soudní judikatura.....	75
Elektronické prameny	75
Kvalifikační práce.....	76
RESUMÉ (česká verze)	77
Testament a jeho právní úprava v historii, v současnosti a de lege ferenda.....	77
ABSTRACT (resumé – anglická verze)	78
Testament and its legal regulation in the history, present and de lege ferenda	78

ÚVOD

Dědické právo nám dává odpověď na otázku, co se stane s majetkem po smrti jeho vlastníka. Je chápáno jako souhrn všech právních pravidel upravujících přechod práv a povinností zemřelého na právní nástupce. V objektivním smyslu jde tedy o právo zůstavitele do určité míry svobodně rozhodnout pro případ své smrti o majetku, který mu patří. V subjektivním smyslu ho pak chápeme jako právo určité osoby (dědice) na část pozůstalosti (dědictví).

Dědické právo je jednou z nejdůležitějších oblastí majetkových práv. Navazuje na právo vlastnické a je jakýmsi jeho prodloužením. Bez dědického práva by vlastnické právo bylo oslabeno a ztrácelo by svou motivační funkci. Úprava dědění souvisí s postojem společnosti k soukromému majetku a její úpravou vlastnických poměrů. Odráží tak stádium hospodářského vývoje každé společnosti, ale i její společenské zřízení.

Smrtí zaniká právní subjektivita fyzické osoby a ta práva a povinnosti, která jsou úzce spjata s osobou zemřelého. Naproti tomu práva a povinnosti majetkové povahy nezanikají, překonávají biologickou existenci nositele a přecházejí podle stanovených pravidel na určené subjekty. České právo spojuje tento přechod majetku na dědice s okamžikem smrti zůstavitele, což je zachováno i v úpravě nového civilního kodexu, neobnovuje tak institut tzv. ležící pozůstalosti známý ze Všeobecného zákoníku občanského z roku 1811 (dále jen ABGB). Navíc podle zásady univerzální sukcese platí, že dědic vstupuje do těchto práv, ale i povinností v plném rozsahu. Aktiva a pasiva zůstavitele tak přecházejí na dědice jako celek. Tím, že nám dědické právo mimo jiné pomáhá řešit otázku, kdo vstoupí do práv a povinností k majetku zanechanému po zůstaviteli, vnáší právní jistotu a pořádek do právních poměrů po zemřelém a zprostředkovává přechod a zachování hodnot.

Dědění je v českém právu zaručeno v článku 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a jeho úpravu nalezneme v občanském zákoníku (zák. č. 40/1964 Sb. v platném znění). K jeho realizaci však dojde pouze v případě naplnění předpokladů dědění, jimiž jsou smrt fyzické osoby, existence pozůstalosti, způsobilý dědic, přijetí dědictví a právní důvod dědění. Právní důvody dědění, tzv. dědické tituly, rozeznáváme v současnosti dva. Je jím jednak zákon a jednak jednostranný projev zůstavitele, tj. závěť. Nový občanský zákoník navíc přidává ještě dědickou smlouvu.

V případě dědění ze zákona přechází zůstavitelův majetek na osoby určené zákonem, přičemž jejich určení se opírá o dlouhodobou zkušenost a odpovídá obecné představě o účelnosti zachování zůstavitelova majetku těm osobám, s nimiž jej váže nejbližší vztah. To

však nemusí odpovídat poměrům, v nichž zůstavitel žil, a tedy ani jeho představám o jeho právním nástupci.

Z toho důvodu zde existuje druhý právní titul, tedy závěť. Ta umožňuje zůstaviteli, aby sám podle své vůle stanovil okruh dědiců (fyzické i právnické osoby), jejich dědické podíly či jednotlivé věci a práva, která jim mají připadnout. Právě vůle zůstavitele je jediným přípustným zásahem do uspořádání dědické posloupnosti, která by jinak nastala podle zákona. Respektování autonomie vůle zůstavitele při volbě dědice závětí patří k základním zásadám demokratické úpravy dědického práva. Pořízením závěti zůstavitel realizuje své oprávnění nakládat s předmětem svého vlastnictví nejen *inter vivos*, ale i *mortis causa* a jeho testovací svoboda je logickým důsledkem svobody vlastnické.

Teprve v případě, že zůstavitel zemře bez zanechání platné závěti nebo např. nedopadá-li ustanovení závěti na všechny zanechaný majetek apod., uplatní se zákonná dědická posloupnost. Má tedy jen subsidiární charakter. Platná právní úprava navíc připouští i kumulativní uplatnění obou dědických titulů a to např. v situaci, kdy je pořízena závěť jen k části majetku a zbylá část je děděna podle zákonné dědické posloupnosti. Zvláštním případem je pak stav, kdy dědictví nenabude žádný dědic ze závěti ani ze zákona. Poté hovoříme o tzv. odúmrti a dědictví zde připadne státu.

Má práce se zabývá pouze jedním z těchto dědických titulů a to závětí (testamentem). Tento právní institut má dlouholetou tradici a stejně jako ostatní instituty se jeho úprava, ale i postavení, samozřejmě vyvíjí. A právě na tento historický vývoj závěti v nejrůznějších právních úpravách platících na našem území jsem se ve své práci zaměřila. Nejen proto, že historické srovnání je podle mého názoru velmi zajímavé, ale hlavně nezbytné pro pochopení funkcí a základních principů každého právního institutu. Nakonec jsem se pokusila nastínit i budoucí vývoj, tedy právní úpravu obsaženou v již platném novém občanském zákoníku. Ta se totiž také v mnohém vrací do minulosti, neboť obnovuje některé tradiční instituty nejen dědického práva a navrací institutu závěti její původní postavení.

Naše právo je součástí kontinentálního právního systému, což se projevuje např. v tom, že řada právních institutů vychází z práva římského. Nejinak tomu je i v případě institutů dědického práva, proto si myslím, že je nezbytné začít mou exkurzi do historických úprav testamentu právě zde. Ať už totiž byl zájem o římské právo v minulosti různý, jak vyplývá i z mé práce, každá doba k němu zaujala svůj vlastní přístup a nelze vyvrátit, že svým významem překročilo časové hranice své doby a stalo se trvalou součástí právního systému. Bez jeho znalosti bychom nerozuměli ani velkým zákoníkům 19. století, včetně ABGB, jež

z něj také čerpaly. Má druhá kapitola se tedy věnuje výkladu základních pojmů a dědění ze závěti, jak byly upraveny v římském právu.

Ve třetí části se zabývám závětí jako dědickým titulem v období feudalismu až do přijetí ABGB. Popisuji zde jednotlivá pravidla tak, jak je upravovalo rozdílně zemské a městské právo. Je zřejmé, že jejich úprava byla v této době poměrně odlišná od principů obsažených v novověkém moderním právu. Celé toto období se vyznačuje snahou o sjednocení práva, odstranění právního partikularismu a vytvoření jednotné kodifikace práva soukromého. To se podařilo až přijetím Obecného zákoníku občanského (ABGB) v roce 1811.

A právě tomuto významnému zákoníku je věnována celá čtvrtá kapitola. Jeho význam spočívá mimo jiné v tom, že přinesl do našeho právního řádu moderní úpravu dědického práva, která opět navazovala na římskoprávní tradice.

Pátá a šestá část jsou pak samostatně věnovány úpravám obsaženým v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb. (tzv. „střední kodex“) a na něho navazující úpravě v zákoně č. 40/1964 Sb., která ve znění novel platí i v současnosti a bude platnou úpravou až do účinnosti nového civilního kodexu. Oba tyto zákoníky jsou charakteristické výrazným odklonem od úpravy obsažené v ABGB.

V předposlední části pojednávám o změnách dědického práva, které v budoucnu přinese již platný nový občanský zákoník, jehož účinnost je stanovena od 1. 1. 2014. Tato rekodifikace občanského práva se v mnohém vrací zejména k úpravě obsažené v ABGB a znovu obnovuje některé tradiční instituty práva dědického.

V závěru pak přistoupím ke shrnutí obsahu své práce. Má snaha o přiblížení problematiky úpravy závěti na našem území v nejdůležitějších historických obdobích chce především poukázat na nutnost kontinuity právní úpravy, upozornit na některá úskalí stávající platné právní úpravy v praxi a reakce na ně v novém občanském zákoníku, ale i shrnout nejdůležitější historické úpravy na našem území do jednoho celku. Účelem tohoto kroku je možnost jejich porovnání, ale i objevení zvláštností a zajímavostí určité úpravy v daném období. Doufám, že nejnovější právní úprava nalezla za dlouhou dobu příprav rekodifikace nejvhodnější možnosti, jak upravit dědicko-právní instituty, a bude na dlouhou dobu zajišťovat požadované funkce nejen závěti jako dědického titulu, ale i dědického práva jako celku.

Text práce jsem dokončila k právnímu stavu ke dni 3. 4. 2012.

1. TESTAMENTÁRNÍ POSLOUPNOST V ŘÍMSKÉM PRÁVU

1.1 Obecná charakteristika dědění

Je nesporné, že nejdříve je třeba si představit dědické právo a jeho úpravu v právu římském. „Římské právo patří k nejvýznamnějším kulturním odkazům antiky v moderní době, neboť dospělo až k samé podstatě právních vztahů mezi lidmi, až k prvkům všelidským a hodnotám nadčasovým“¹. Právě zde tak nacházíme kořeny řady institutů, které v podstatě platí dodnes. Z počátku římské dědické právo úzce souviselo s právem rodinným a mocí patera familia² jako hlavy rodiny. Proto dědění bylo spojeno především s přechodem společenského a právního postavení zůstavitele. Teprve postupem času zesílila majetková povaha dědické posloupnosti a dědické právo si zachovalo již jen majetkoprávní funkci.³

Zvláštností římského práva je dvojkolejnost v právní úpravě některých institutů. Ani v dědickém právu toto nebylo výjimkou, rozlišujeme tak dědění podle práva civilního (ius civile) a dědění podle práva praetorského (ius honorarium), které bylo reformním. Snahou praetora⁴ bylo zlepšit systém civilního dědického práva, přizpůsobit ho požadavkům tehdejšího života a zjednodušit požadované formalisty. To vše prostřednictvím doplňování a oprav civilního práva, které však nesměl změnit zcela. Vytvořil tak postupně vlastní systém dědění a dědického práva. Praetorské právo kladlo větší důraz na kognátské (pokrevní) příbuzenství, omezilo testovací svobodu hlavy rodiny materiálními právy nepominutelných dědiců, připustilo zřizování odkazů apod. Dvojkolejnost úpravy dědického práva se začala postupně stírat a definitivně byla odstraněna reformním Justiniánovým zákonodárstvím. To nově založilo dědění výhradně na pokrevním principu, zmírnilo původní formalizmy nutné při pořizování testamentu a další.

Mezi základní pojmy římského práva dědického patří především dědická posloupnost.⁵ Pod tímto pojmem rozumíme přechod práv ze zůstavitele na druhou osobu nebo osoby (dědice). Rozlišujeme dva typy dědické posloupnosti. Pokud se řídila právní normou (zákon či obyčej), která nám určovala osobu dědice, jednalo se o zákonnou (intestátní) dědickou posloupnost. Zde byl tzv. delačním důvodem právě zákon. V druhém případě byla naopak delačním důvodem závěť (testament) a potom hovoříme o testamentární dědické posloupnosti. Účastnit se dědické posloupnosti pak mohl jen ten, kdo k ní byl povolán,

¹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia Praha, 1994, zadní desky přebalu.

² Hlava rodiny, otec.

³ VÁŽNÝ, J. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*. 1923, roč. 6, s. 97-103.

⁴ Soudní a správní úředník.

⁵ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 266.

zákonem nebo testamentem. Předpoklady dědické posloupnosti, které nám odůvodňují přechod majetku na dědice, jsou samozřejmě smrt zůstavitele, skutečnost, že zůstavitel vlastnil majetek, ale např. i občanství. Možnost dědit byla totiž dána pouze po římském občanovi.

Dalším významným pojmem je pozůstalost. Ta se označovala buď jako hereditas podle ius civile nebo jako bonorum possessio (držba pozůstalosti) podle praetorského práva.⁶ Pozůstalost představuje určitou jednotu zahrnující veškerá majetková práva a závazky pozůstalého, mimo těch, která mají povahu osobní (služebnosti), rodinnou (otcovská moc) a veřejnoprávní (úřady). Je v zásadě nepřevoditelná a nezcizitelná.

Rozlišovat musíme také mezi delací (delatio) a adicí (aditio). Delatio představuje povolání k pozůstalosti, které nastávalo především okamžikem smrti zůstavitele. Aditio pak označuje nastoupení do pozůstalosti. I v tomto institutu se projevovala dvojkolejnost praetorského a civilního práva. Podle civilního nastává okamžikem delace i adice, kdežto podle praetorského práva delace předchází adici a je k ní potřeba projevu dědicovy vůle, takže povoláním se osoba ještě automaticky nestává dědicem. Dědictví na ní pouze napadá a ona získává možnost stát se dědicem podle své vůle.

Právní úprava dědického práva římského vyplývala ze základních zásad tohoto odvětví. Mezi nejdůležitější patřil princip univerzální sukcese. Na jeho základě nastupovaly osoby označené za dědice do právního postavení zemřelého, do všech jeho práv. Tím rozumíme aktiva, ale i pasiva, za která navíc dědic ručil v plné míře jako za vlastní. Proto je ponecháno na vůli možného dědice, chce-li nabýt dědictví. Majetek získaný děděním pak splývá s majetkem, který doposud dědic vlastnil. Stát se dědicem tak ve skutečnosti znamenalo získat určitou vlastnost, která svého nositele trvale charakterizovala. S tím souvisí další zásada: „Semel heres semper heres“ (Kdo je jednou dědicem, je navždy dědicem). Odmítnutí nebo přijetí pozůstalosti tak trvá jednou provždy. S univerzálností sukcese souvisela i skutečnost, že pokud bylo určeno v závěti více dědiců, všichni měli právo ke každé části (právům i závazkům), a to podle stejných nebo i rozdílných podílů vyjádřených zlomkem nebo procentem. Opakem univerzální sukcese je sukcese singulární. Ta byla pravidlem ve starověkém Řecku, umožňovala dědit i jen určité předměty a nestanovovala povinnost ručení dědice za dluhy zůstavitele. Možnost singulární sukcese se později objevila i v římském právu, a to např. prostřednictvím odkazů.

⁶ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 266.

Čím se dědické římské právo liší od otrokářského starověkého právního řádu, ale i feudálního středověkého je vzájemný poměr intestátní a testamentární dědické posloupnosti.⁷ Bývá zvykem, že intestátní posloupnost je podstatně starší než posloupnost testamentární, to ale v římském právu není zcela pravda. Původní sice byla posloupnost intestátní, ale právní úprava testamentu se rozvinula velmi brzy a rychleji než v jiných právních řádech. A jak dokazuje *Zákon 12 desek*⁸, obě posloupnosti prakticky od počátku existovaly vedle sebe, a to ve své konečné úpravě. Důraz byl kladen především na testament a jím vyjádřenou vůli zůstavitele, což bylo důsledkem římského individualismu a liberalismu, ale i majetkových zájmů. Dědění ze závěti tak mělo přednost teprve tehdy, zemřel-li zůstavitel tzv. intestatus, tj. bez zanechání platného testamentu. Pak byla osoba dědice určena objektivní právní normou. Pokud tedy zůstavitel pořídil závěť, zákonní dědicové, až na výjimky (dědění proti testamentu – o tom více část o nepominutelných dědicích), již dědit nemohli.

Navíc byl vyloučen i souběh⁹ obou delačních důvodů. Pokud ustanovení závěti nepokrývalo veškerý majetek, nenásledovalo dědění této části podle intestátní posloupnosti, ale uplatnilo se právo přírůstku (*ius accrescendi*) podobně jako v případě, kdy se dědic z různých důvodů neujal své části pozůstalosti. Podíl automaticky přirůstal ostatním spoludědicům proporcionálně podle velikosti jejich podílů. Výjimky z tohoto zákazu představoval jen vojenský testament, uplatnění práv nepominutelných dědiců a později i případ částečné neplatnosti závěti.

Závěť (*testamentum*) má tak stejně jako řada dalších právních institutů své kořeny v právu římském. Představuje jednostranný projev zůstavitelovy poslední vůle, poslední pořízení, kterým *pater familias* rozhoduje o majetku, ale i o dalších záležitostech týkajících se jeho rodiny. Projev zůstavitelovy svobody volně nakládat se svým majetkem pro případ smrti však musel dodržovat přísná pravidla. Podle *ius civile* byl testament nástrojem pouze v rukách majetných, navíc jen římských občanů nebo těch, kteří mají *ius commercii*¹⁰. Šlo o institut ryze osobní povahy (nešlo jej učinit např. prostřednictvím posla), přísně formální pod sankcí neplatnosti a s účinky až po smrti zůstavitele. Navíc nebyl vždy jednáním, které by zajišťovalo zisk majetku, mohlo z něj totiž vyplývat i břemeno, dědění závazků atd.

⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 266.

⁸ *Zákon 12 desek* (*Lex duodecim tabularum*) byla nejstarší římská kodifikace obyčejového práva z období poloviny 5. století př. n. l.

⁹ Podle zásady „*Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.*“ – „Není možné, aby někdo zemřel, zanechav o části své pozůstalosti testament, a část zůstavit posloupnosti zákonné.“

¹⁰ Právo obchodu, právo mít účast na právech majetkových a uzavírat nejrůznější právní jednání podle civilního práva.

Nezbytnou a hlavní součástí bylo pak jmenování dědice (dědická instituce) jako univerzálního sukcesora zůstavitele. Impulsem vzniku bylo jistě vyřešení potřeby římských občanů. Zpočátku především pro případy, kdy existovaly osoby bez zákonných dědiců, které přesto chtěly někomu přenechat svůj majetek. Nejstarší testament tak opatřoval dědice „adopcí“ pro případ smrti.¹¹ Později se důvod pořízení závěti změnil. Testamentem tak zůstavitel buď získal dědice, kterého by jinak neměl, nebo jím stanovil osobu, která nepatřila do okruhu dědiců podle zákonných pravidel, nebo ustanovil jednoho z více možných dědiců, ostatní vydědil a zabezpečil majetkově jinak (dcery nejčastěji sňatkem apod.). Nedochovalo tak k tříštění majetku. Závěť často obsahovala také ustanovení o poručníkovi, pohřbu, výchově dětí apod. Pořízení testamentu bylo považováno za jeden z nejdůležitějších právních úkonů římského občana jako soukromé osoby. „Zříditi testament se považovalo za přední mravní povinnost dobrého Římana...“¹²

Římské právo znalo kromě testamentu také další pořízení na případ smrti, která však nezakládala univerzální sukcesi, ale naopak singulární, a lišila se také tím, že neobsahovala dědickou instituci. Nejrozšířenější z nich byl např. odkaz (legatum), kterým zůstavitel poskytuje majetkový prospěch jiné osobě než dědici, nebo kodicil (codicillus). Původně šlo o dopis zůstavitele, ve kterém zůstavitel projevoval svou vůli něco odkázat. Ten pak mohl být buď vázán na testament (kodicil testamentární), nebo existoval nezávisle na něm (kodicil intestátní).

1.2 Forma testamentu

Forma testamentu se v průběhu vývoje římského práva samozřejmě měnila. K definitivnímu ustálení právní úpravy testamentárního dědického práva došlo zákonodárstvím císaře Justiniána. Od té doby tedy členíme testamenty na soukromé a veřejné, soukromé testamenty se dále dělily na řádné a mimořádné, na ústní a písemné. Důležité je i rozlišení testamentů upravených civilním právem a forem testamentů podle práva praetorského. Zajímavé je, že původně neměl římský testament vůbec písemnou formu, ale zůstavitel projevoval srozumitelně celou svou poslední vůli ústně před národním shromážděním (in comitiis calatis). Postupně se vedle testamentu ústního začala prosazovat i podoba písemná. První písemné testamenty měly funkci pouze důkazní, skutečný písemný testament vznikl až díky právu praetorskému.¹³ Písemným testamentem zůstavitel předkládal sedmi svědkům

¹¹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 276.

¹² BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Nakladatelství Československá akademie věd, 1988. s. 182.

¹³ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 278.

listinu se svou vůlí a musel výslovně před nimi prohlásit, že obsahuje jeho vůli skutečnou. Ti závěť poté podepsali a zapečetili. Povinnost zůstavitele podepsat svou závěť se pak odvíjela od skutečnosti, zda byla závěť sepsána vlastnoručně zůstavitelem nebo ne. V prvním případě hovoříme o holografní závěti (*testamentum holographum*), v druhém případě pak o alografní závěť (*testamentum allographum*), kterou s diktováním zůstavitele sepsala jiná osoba. Tento akt vyžaduje přítomnost sedmi svědků a zůstavitele, prohlášení, že obsahuje jeho poslední vůli, podpisy svědků, navíc také podpis zůstavitele (popř. zástupce) před svědky a nakonec zapečetění.

Mimořádnou formu soukromého testamentu, jak už název napovídá, vyžadovaly mimořádné situace, za kterých bylo splnění požadovaných formalit komplikované či nemožné, nebo speciální subjekty, které závěť pořizovaly. Standardní podmínky pořízení pak mohly být buď zpřísněny, nebo poskytovaly privilegium umožňující od některých předepsaných podmínek upustit. Příkladem zpřísněných podmínek je pořízení testamentu slepcem (popř. analfabetem), ten vyžadoval přítomnost osmi svědků (od *dominátu* popřípadě notáře) a jeden z nich musel testament před ostatními přečíst. Za privilegovanou závěť naopak považujeme např. závěť tzv. morovou (*testamentum tempore pestis conditum*), pořizovanou v době epidemie nakažlivých nemocí, která nevyžadovala ke své platnosti současnou přítomnost všech svědků, stačilo postupné podepsání.

K vytvoření veřejného testamentu dospěl vývoj v době poklasické. K platnosti vyžadoval součinnost veřejného orgánu, ať už soudu, municipálního orgánu, před nímž zůstavitel projevil svou vůli do protokolu (*testamentum apud acta conditum*), nebo císařské kanceláře, které zaslal svou písemnou závěť s žádostí o úschovu (*testamentum principi oblatum*).

Z dříve zmíněného důvodu vzniku institutu testamentu je logické, že nejstarší známou formou řádného civilního testamentu, která však brzy zanikla, byl adopční testament (*testamentum calatis comitiis*). Jeho účelem byla „adopce“ na případ smrti, s níž si opatroval dědice ten, kdo jich neměl. Docházelo k podřízení *patera familia* jinému otci rodiny.

Mezi nejstarší formy závěti patřil tzv. testament „v šiku“ (*testamentum in procinctu*). Voják za válečného tažení mohl před bitvou (když vojsko bylo seřazeno ve válečný šik) projevit svou vůli ohledně vlastněných zbraní a dalších cenností před ostatními spolubojovníky. Ohledně zbytku majetku nastupovala intestátní posloupnost, což byla jedna z výjimek proti zásadě uplatnění pouze jednoho z *delatních* důvodů. Tato forma patřila mezi mimořádné a privilegované, takže nebyla potřeba splnění jakýchkoli formálních požadavků. Pořizování testamentu tehdy patřilo samozřejmě mezi výsady mužů.

Obě starší formy brzy doplnil tzv. mancipační testament (*testamentum per aes et libram*), který představoval skutečnou řádnou formu civilního soukromého testamentu. Vyvinul se *mancipatio familiae*,¹⁴ obřad, během něhož zůstavitel převáděl rodinný majetek obrazným trhem na kupce pozůstalosti (*familiae emptor*), který tak nabýval smrtí zůstavitelův majetek s úkolem jeho převodu na jiné zamýšlené dědice. Stával se tak pouze vykonavatelem závěti. Součástí obřadu bylo také ústní prohlášení (*nuncupatio testamenti*), jímž zůstavitel činil různé další dispozice pro případ smrti, např. komu mají jednotlivé věci připadnout. Později se právě toto ústní prohlášení stalo tím nejdůležitějším a obsahovalo i určení dědice.

Mancipační testament se tedy změnil v nuncupační, koupě rodinného jmění se změnila na úkon předstíraný a z kupce se stal spíše svědek zůstavitelovy závěti. Zůstavitel zde musel srozumitelně projevit svou vůli před sedmi svědky (resp. vážným, kupcem a dalšími pěti osobami). Byl-li o tom učiněn písemný záznam, tato listina měla jen význam důkazní.

Vedle ústní formy se postupně začal prosazovat i písemný mancipační testament (*testamentum per scripturam factum*). V tomto případě zůstavitel předložil sedmi svědkům listinu se svou poslední vůlí, přičemž s výslovným zněním vůle je nemusel seznamovat, stačilo, prohlásil-li, že listina ji obsahuje a že jde o jeho skutečnou vůli. Svědkové, popř. zůstavitel, pak listinu podepsali a připojili své pečeti. Podmínkou platnosti byla však nadále mancipace, provedena se stanovenými náležitostmi (na jednom místě, bez přerušování, za stálé účasti všech svědků atd.)¹⁵ a všeobecné prohlášení.

Skutečný písemný testament (*testamentum praetorium*) se vyvinul až díky praetorskému právu a existoval vedle testamentu civilního. Praetor svým ediktem zrušil nutnost dodržení všech formálních pravidel mancipace při zřizování závěti a uděloval držbu dědictví (*bonorum possessio*) všem osobám, které předložily civilní mancipační testament, sedmi pečeti potvrzený, i když nebyla zcela dodržena forma podle civilního práva. Takové přiznání držby se stalo konečným a byla poskytnuta procesní ochrana proti žalobě intestátního dědice.

Postupně se i civilní právo měnilo a přizpůsobovalo právu praetorskému. Vyvinul se tak testament civilní (*testamentum civilis*), který již nepožadoval provedení mancipace, postačovalo pět svědků, ale musel být vlastnoručně podepsán, a dále tzv. trojdílná závěť

¹⁴ Fiktivní a formální převod vlastnictví k movité věci předáním z ruky do ruky během slavnostního obřadu před pěti svědky.

¹⁵ Uplatňovalo se tzv. *unitas actus, loci et temporis* (jednota úkonu, místa a času).

Viz HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Knihovna právnické fakulty univerzity Komenského v Bratislavě, 1929, s. 534.

(testamentum tripertitum) odvozená jak od závěti civilní (např. v nutnosti současné přítomnosti svědků), praetorské (stejná úprava počtu svědků a připojení pečeti), tak nové císařské úpravy, která zavedla, že závěť podepisují svědci i zůstavitel nebo jeho zástupce. Později má funkci osoby sepisující závěť notář (tabularis).

Soukromými mimořádnými testamenty pak byly vojenský testament (testamentum militaris), testament zřízený na venkově (testamentum ruri conditum) a později byla připuštěna tzv. závěť rodičů ve prospěch dětí (testamentum parentis inter liberos). Předchůdcem vojenského testamentu byl testament „v šiku“, měl tedy dlouhou tradici. I tento byl velmi privilegovaným a nevyžadoval dodržení složitých formálních náležitostí jako ostatní, nevylučoval dokonce souběžnou testamentární a intestátní posloupnost. Jedinou podmínkou bylo jasné projevení poslední vůle, písemně nebo ústně. Zpočátku ho mohli pořizovat pouze vojáci v době své vojenské služby, později i osoby civilní, které v době válečného tažení vojsko doprovázely. Někdy se zde mluví dokonce o zvláštní dědické posloupnosti. Jeho platnost však byla časově omezena na další rok v případě řádného propuštění, při nečestném propuštění pozbýval platnosti okamžitě.¹⁶

Na venkově nikdy nebylo tak rozšířené základní vzdělání jako ve městech, proto testament zde pořizovaný byl privilegovaným co do počtu svědků, ale i jejich gramotnosti. Stačilo jich jen pět a pouze jeden z nich navíc musel umět psát. Ten pak mohl podepsat nejen sebe, ale i ostatní a po smrti zůstavitele museli všichni obsah závěti přisežně potvrdit.

Poslední privilegovaná závěť, zavedená Justiniánem, byla pořizována ve prospěch dětí či dalších přímých potomků. Nevyžadovala přítomnost žádných svědků, ale musela být sepsána vlastnoručně zůstavitelem, s uvedením doby jejího sepsání, jmény a podíly potomků na pozůstalosti (ty musely být určeny slovně). Ustanovení ve prospěch jiných osob byla neplatná.

1.3 Obsah testamentu

Již od *Zákona dvanácti desek* přisuzovalo římské právo u testamentu zásadní význam nejen formě, ale i obsahu. Základní obsahovou náležitostí bylo určení dědice jako univerzálního sukcesora, tzv. dědická instituce (heredis institutio), bez ní nemohl být projev vůle považován za závěť. Její význam byl navíc podtržen postavením do čela testamentu s tím, že všechna předcházející ustanovení zneplatňovala. Nezbytné bylo také její vyjádření v ustálené rozkazovací formě, latinsky, předepsanými slavnostními slovy apod. Později bylo

¹⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1929.

od tohoto upuštěno a ustanovení dědice se připouštělo libovolně volenými výrazy kdekoliv v textu, ale vždy tak, aby bylo možné dědickou instituci jednoznačně rozpoznat.

Další podmínkou bylo dostatečně určité a srozumitelné projevení vůle zůstavitele, kdo se má stát dědicem. Nebylo možné stanovit, že takovou osobu určí někdo třetí, budoucím dědicem nemohla být také osoba „incerta“, neurčitá, tzn. taková, u níž si zůstavitel v okamžiku pořízení závěti nebyl schopen vybavit její tvář. Pod sankcí neplatnosti nesmělo dojít ani k označení osoby potupným jménem apod. Dědic však nemusel být v závěti přímo jmenován, proto mohl existovat tzv. mystický testament (testamentum mysticum), který obsahoval zvláštní způsob určení budoucího dědice. Spočíval v tom, že zůstavitel v listině odkázal na jinou listinu, která teprve obsahovala jméno dědice.

Dědicem mohla být ustanovena jedna (tzv. heres ex asse) nebo i více osob (heredes ex parte), stále však byla rozhodující jednoznačnost a určitost jejich stanovení. Bylo-li určeno více osob, nemohly dědit určité věci z pozůstalosti, ale, v souladu s principem univerzální sukcese, byly povolány k určitému podílu na dědictví. Podle téže zásady bylo také nutné těmito podíly vyčerpat celou pozůstalost. Povolání více dědiců bez určení jejich podílů předpokládalo stejnou velikost těchto podílů, bylo-li však jmenováno několik dědiců s určenými podíly a o zbylém majetku nebylo pořízeno, dědicové s určenými podíly je získali ve stanovené výši. O zbytek se dělili rovným dílem zbývající dědicové, jimž podíly určeny nebyly. V případě, kdy byl určen jeden dědic jen k jednomu podílu, automaticky získal celou pozůstalost. Nejsložitější byla situace, kdy byl dědic povolán jen k určité věci z pozůstalosti (heredis institutio ex re certa), protože tak docházelo k rozporu s principem univerzální sukcese. Nejprve byl tento způsob považován za neplatný, ale jelikož se římscí právníci snažili co nejvíce šetřit poslední vůle zůstavitele (zásada favor testamenti), v praxi se k takovému ustanovení nepřihlíželo. V případě povolání více dědiců k určitým věcem se mělo za to, že jsou to dědicové bez stanovených podílů.

Obsahem závěti pak vedle ustanovení dědice byly i jiné dispozice. Významné bylo vázání ustanovení dědice na odkladací (suspensivní) podmínku, v jejím důsledku docházelo k delaci až po jejím naplnění. Naopak rozvazovací (rezolutivní) podmínka připuštěna nebyla, jelikož odporovala zásadě „jednou dědic, provždy dědic“. Nepřípustnými byly také podmínky nemožné, nesmyslné a další. A totéž platilo i o použití institutu lhůt (časových omezení ustanovení dědice). Běžná byla ale i jiná vedlejší ustanovení. Zůstavitel mohl v poslední vůli jmenovat svým dětem poručníka (tzv. tutor testamentarius)¹⁷, propustit své otroky na svobodu,

¹⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 144.

použit odkazu, určit opatrovníka (curator) apod.¹⁸ Obsahovala i dědickou substituci (viz. dále), přání adresovaná dědicům, účelová určení, ale často i vydělovací formule.

1.3.1 Dědická substituce

Tento institut představoval zvláštní druh ustanovení dědice v testamentu.¹⁹ Šlo o užití odkládací podmínky pro povolání náhradního dědice (tzv. substituta) v případě, že se primárně testamentem určená osoba dědicem nestane, ať už z důvodu odmítnutí dědictví či její nezpůsobilosti apod. Účelem dědické substituce bylo zajistit přechod pozůstalosti, vyhnout se případnému dědění ze zákona, nastávajícímu pokud nedělila primárně určená osoba, a také vyloučení přirůstání (akrescenci) uprázdněného podílu spoludědice k ostatním spoludědickým podílům. K tomuto docházelo teprve tehdy, nenabyl-li podílu ani žádný ze substitutů.

Římské právo rozeznávalo tři hlavní druhy dědické substituce (vedle např. substitutio militaris). Nejčastěji používanou byla obecná substituce (substitutio vulgaris). Zůstavitel mohl určit neomezený počet náhradníků každému dědici povolávanému v prvním pořadí nebo několika povolávaným osobám jediného substitutu, dědicové v prvním pořadí mohli tvořit náhradníky sobě navzájem a podobně. Bylo možné stanovit i několik stupňů, ve kterých byly náhradníci povoláváni tak, že vzdálenější stupeň se uplatňoval vždy jen pokud odpadly substituty předcházející.

Vedle obecné se pak uplatňovala také substituce pupillární²⁰ (substitutio pupillaris) umožňující otci rodiny určit dědice svému nedospělému dítěti. Zajišťovala tak náhradnictví, za situace, zemřelo-li dítě po otci, aniž se dožilo dospělosti, a nemohlo tak pořídit vlastní testament.²¹ V pravém slova smyslu však nešlo o substituci, ale o projev rodinné moci patera familia. Toto náhradnictví mohl stanovit pouze pater familias (ve vlastní závěti nebo v dodatečném tzv. pupilliárním testamentu) a pouze svému pupillovi. Náhradník nastupuje do pozůstalosti po dítěti, kterou nabylo smrtí svého otce, ale dědí i další pupillův majetek. Zvláštním požadavkem bylo přímé vydědění, nebo naopak jmenování pupilla dědicem a také stanovení otcova dědice, což souvisí s formálními právy nepominutelných dědiců (viz. dále). Neúčinnou se tato dědická instituce stala v případě dosažení pupillovy dospělosti, jeho vystoupení z otcovy moci nebo pozdější smrtí otce než pupilla. Projevovaly se snahy o

¹⁸ Tamtéž, s. 304 a násl.

¹⁹ Tamtéž, s. 283.

²⁰ Od slova pupillus (nedospělá osoba podrobená otcovské moci – syn, dcera i vnuk).

Viz KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 284.

²¹ Tamtéž, s. 284.

spojení obecné a pupillární substituce, neboť převládal názor, že pupillární náhradník by měl být obecným náhradníkem v případě nenabytí dědictví primárním dědicem (pupillus).²²

Nejmladším druhem náhradnictví (jako by po dítěti) byla substituce kvasipupillární (substitutio quasi pupillaris) zavedená až za vlády císaře Justiniána. V tomto případě předek (ascendent), bez rozdílu pohlaví, stanovoval svému choromyslnému potomkovi dědice, kdyby zemřel, aniž by se uzdravil. Zůstavitel zde měl povinnost zanechat potomkovi povinný díl a jako náhradníka stanovit především potomka tohoto mentálně nezpůsobilého primárního dědice. Nebylo-li to možné, pak ustanovil potomka svého a v poslední řadě teprve jinou osobu.

1.4 Testamentární způsobilost

Možnost pořídit platný testament byla, jak už bylo řečeno výše, vázána na nejrůznější podmínky. Jednou z nich byla i nutnost existence způsobilosti osoby pořídit závěť, ale i dědit ze závěti a podobně. Týkala se tak nejen zůstavitele, ale i svědka, odkazovníka, poručníka a dalších, tedy osob, s nimiž souviselo přímo sepsání testamentu nebo jenom jeho obsahu. Obecně příslušela pouze římským občanům a Latinům, popř. osobám majícím *ius commercii*. Římské právo tedy rozlišovalo dva druhy testamentární způsobilosti (testamenti factionem), a to aktivní testamentární způsobilost (testamenti factio activa) a pasivní testamentární způsobilost (testamenti factio passiva).

Aktivní testamentární způsobilost, tedy způsobilost pořídit závěť nezbytnou pro zůstavitele (testátora), neměly všechny osoby římské společnosti. Protože předpokládala plnou právní subjektivitu i způsobilost k právním úkonům, nedisponovaly jí osoby cizího práva (*alieni iuris*), jelikož neměly vlastní jmění, dále samozřejmě otroci, nedospělci (*impuberes*), duševně choří, marnotratníci, ale i osoby, které byly za trest tzv. *intestabilis*²³ a další. Z tohoto pravidla existovaly výjimky a pořídit závěť tak mohly i osoby s částečnou způsobilostí k právnímu jednání, např. státní otroci (*servi publici*) ohledně poloviny svého *peculia*, a podobně synové podřízeni otcovské moci, kteří mohli pořídit závěť ohledně určitého majetku (např. *peculium castrense*²⁴). Tato způsobilost se vyžadovala od zůstavitele v době zřízení testamentu a pak nepřetržitě až do jeho smrti, jinak se stávala neplatnou (např. v případě *capitis deminutio*²⁵). Výjimku tvořily pouze případy, kdy zůstavitele po sepsání

²² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 285.

²³ Neschopný stát se svědkem, bezectný, jako důsledek sankce.

²⁴ Majetek, který synové nabyli za doby vojenské služby.

²⁵ Zvláštní institut římského práva, při kterém dochází k proměně právní osobnosti římského občana, buď se změnil, nebo zanikla.

postihla duševní choroba, stal se marnotratníkem nebo oněměl, ohluchl a podobně. Důležitá pro platnost testamentu byla i způsobilost svědků, která nepříslušela stejným osobám jako bez testamenti factionem, ale také např. těm, kdo byly spojeni se zůstavitelem mocí otcovskou, což nebylo na překážku u dědice nebo odkazovníka.

Pasivní testamentární způsobilostí rozumíme způsobilost být v závěti povolán za dědice (popř. odkazovníka). Touto způsobilostí nedisponovaly jen osoby, jež neměly ani způsobilost aktivní, ale např. i osoby právnické, jelikož byly považovány za osoby neurčité (výjimkou byl římský stát). Postupem vývoje nemohly nabývat ze závěti také další osoby dědiců, které se např. nějakým způsobem provinily proti zůstaviteli (usmrtily ho, zničily závěť, ukradly věc náležející do pozůstalosti apod.), nebo poručník, který se oženil se svou poručenkou apod. Speciálním případem bylo dědění otroků. Bylo možné, aby dědil jak otrok cizí, který tak nabýval dědictví pro svého pána, tak i otrok vlastní. Zde však byla podmínka současného propuštění na svobodu právě pomocí testamentu a důvodem tohoto úkonu bylo často velmi zadlužené dědictví. Pro platnost závěti se tato způsobilost u dědice musela vyskytovat v době zřízení závěti, v době povolání k dědictví (delace) a později i v době nabytí dědictví (tzv. nauka o třech dobách).²⁶

Lze tedy shrnout, že obecnými náležitostmi testamentu, na jehož základě může dojít k platnému povolání k dědické posloupnosti, je náležité užití formy, způsobilost zůstavitele i dědice i projevení vůle ustanovit dědice náležitým způsobem, aby nedošlo k dodatečnému pozbytí platnosti testamentu. Pozdějším požadavkem bylo i předepsané otevření zapečetěného testamentu.

1.5 Zrušení a neplatnost závěti

Testament je zrušen okamžikem, kdy se stal neplatným, nulitním (testamentum nullum) a posuzuje se, jako by k jeho zřízení vůbec nedošlo. Důležité je rozlišovat, zda ke zrušení došlo z vůle zůstavitele, nebo na základě objektivních skutečností a zda se tak stalo v okamžiku zřízení (počáteční neplatnost) či později (následná neplatnost). K počáteční neplatnosti mohlo dojít především nedodržením formálních náležitostí testamentu (zůstavitel nebyl způsobilý zřídit závěť, chyběla dědická instituce apod. - testamentum iure non factum), nebyl-li zřízen po právu, nebo byl nespravedlivý (nedbal práv nepominutelných dědiců -

²⁶ BOHÁČEK, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském: II Právo obligační, právo dědické*. Praha: vlastním nákladem Jiří Jelen na Mělníce, 1946. s. 134-135.

testamentum iniustum). V takových případech se mohl stát neplatným i jinak formálně bezvadný testament.

Testament se naopak stal až dodatečně neúčinným nejčastěji z důvodu zůstavitelovy vůle ho přímo odvolat, kterou mohl projevit až do posledního okamžiku svého života (princip zcela svobodné a ničím neomezené vůle zůstavitele), a to i tehdy, prohlásil-li, že jeho pozdější změna vůle nemá mít platnost. Tato zásada si však odporovala s institutem dědických smluv, které proto nebyly římským právem uznávány. Ke zrušení stávajícího testamentu docházelo podle civilního práva automaticky a v plném rozsahu pořízením testamentu nového (zásada, že po nikom nemohou zůstat dvě závěti), a to i tehdy, jestliže v dřívějším testamentu zůstavitel prohlásil, že pozdější změna jeho vůle nemá mít platnost (tzv. derogační klauzule). Naopak pouhé zničení či poškození testamentární listiny ke zrušení nepostačovalo. Jinou úpravu obsahovalo však praetorské právo. To umožňovalo zrušení neformální, konkludentní, a to pouhým poškozením či porušením pečeti a otevřením. V pozdějších dobách, kdy byl kladen velký důraz na vůli zůstavitele, se uznává každé neformální porušení listiny za projev zůstavitelovy vůle (pokud k němu nedošlo náhodou) a ruší se vždy jen v té části, kterou opravdu chtěl zrušit nebo zrušit zamýšlel. Druhou možností je přímé odvolání testamentu před třemi svědky, pokud od zřízení testamentu uplynulo již deset let.

Následná neplatnost však mohla nastat i zcela bez vůle pořizovatele závěti. Nejčastěji k tomuto docházelo ztrátou aktivní testamentární způsobilosti zůstavitele po zřízení závěti, zejména postihla-li ho *capitis deminutio* (hovoříme o testamentu pomýleném nebo marném - *testamentum irritum*). O *testamentum ruptum* půjde v případě narození tzv. pohrobka (osoba podléhající otcovské moci) po zřízení závěti, který nebyl v této jmenován ani vyděděn. Tzv. opuštěný testament (*testamentum desertum*) se stal neúčinným, protože žádný z povolaných dědiců se neujal pozůstalosti, dědictví odmítl nebo jej nemohl přijmout, tzv. předemřel a podobně. V takovém případě se ustanovení dědice v závěti stane neúčinným a ostatní obsah neplatným.

1.7 Posloupnost proti testamentu

Jak již zde bylo zmíněno, římské právo upřednostňovalo na prvním místě testament a respektování vyjádřené vůle zemřelého, navíc platila zásada vylučující uplatnění obou delačních důvodů současně. Přesto se objevila výjimka z těchto pravidel umožňující dědění některých intestátní dědiců, přestože zůstavitel pořídil platně závěť, institut tzv. posloupnosti proti testamentu. Testovací svoboda vedla totiž často ke zneužití - někdo se měl dle zákona stát dědicem, ale podle závěti nebyl povolán, neobdržel dostatečný díl, nebo byl dokonce

vyloučen. To mohlo některým osobám způsobit křivdu. Tato potřeba omezit volnost ve prospěch určitých osob blízkých zůstaviteli vedla k vytvoření skupiny tzv. nepominutelných dědiců. Ti byli tvořeni dědici tzv. vlastními a nutnými (*heredes sui et necesarii*), kteří podléhali přímo moci zůstavitele (*ascendenti i descendent*), především potomci, manželka atd. Nemohli dědictví odmítnout, již za zůstavitelova života byli účastníky majetkových poměrů rodiny a zůstavitel měl vůči nim určitou morální povinnost.

Střet postavení nepominutelných dědiců a testamentární volnosti zůstavitele vedl nejprve v rámci *ius civile* k vytvoření tzv. formálních práv nepominutelných dědiců.²⁷ Mezi tato práva patřila nutnost tyto dědice v závěti výslovně zmínit, tj. ustanovit za dědice, nebo naopak vydědit všeobecným prohlášením a bez udání důvodu, což jim však ještě nezaručovalo získání pozůstalosti. Zvláště významné postavení pak měl syn, jehož vydědění vyžadovalo jeho výslovné uvedení. Nebyla-li tato práva dodržena, stávala se závěť neplatnou, nespravedlivou (*testamentum iniustum*), došlo k posloupnosti proti testamentu a nepominutelní dědicové byli povoláni spolu s testamentárními. Podle praetorského práva se však neplatnou nestávala a praetor umožňoval všem nepominutelným dědicům (v závěti neuvedeným nebo nevyděděným) dědění tzv. proti testamentu (*bonorum possessio contra tabulas*), a ti pak získali zákonný dědický podíl podle zásad praetorské intestátní posloupnosti.

Tato formální práva byla později překonána tzv. materiálními právy nepominutelných dědiců. Ta totiž zajišťovala těmto osobám tzv. povinný díl, jehož výše se v průběhu vývoje měnila (zpočátku čtvrtina zákonného podílu, později jen třetina atd.). Nárok na tento povinný díl však mohla uplatňovat jen osoba, která měla k zůstaviteli z okruhu nepominutelných dědiců nejbližší, a to pomocí speciální žaloby (*querella inofficiosi testamenti*). Uplatnění žaloby muselo nastat do pěti let a jejím důsledkem bylo zrušení testamentu a užití intestátní posloupnosti (obdržel celý svůj intestátní podíl). Povinný podíl bylo možno získat nejen děděním, ale i pouhým odkazem (či jinými dispozicemi na případ smrti) či darováním mezi živými. Ke sloučení formálních a materiálních práv nepominutelných dědiců pak došlo Justiniánskou *novelou* č. 115. Ta se týkala zůstavitelových *ascendentů* a *descendentů*, které jako nepominutelné dědice musel ve své závěti ustanovit a zanechat jim povinný díl. V opačném případě bylo možné je v závěti vydědit s uvedením pouze takových důvodů, které byly taxativně dané²⁸. Zajímavé je, že již v této době lze nalézt shodu s některými důvody vydědění platnými v současnosti.

²⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 289.

²⁸ Celkem 14 důvodů pro *descendenty* a 8 pro *ascendenty* – např. nemravný život, nevděk či fyzický útok vůči zůstaviteli atd.

Viz. KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 291-292.

2. ZÁVĚŤ JAKO DĚDICKÝ TITUL V OBDOBÍ FEUDALISMU DO PŘIJETÍ OBECNÉHO ZÁKONÍKU OBČANSKÉHO

2.1 Obecná charakteristika dědického práva

Zvláštností středověkého práva bylo zejména jeho složení ze tří velkých právních systémů: práva církevního, zemského a městského. Ty fungovaly vedle sebe a platily pro různé skupiny obyvatelstva. Tato práva se lišila nejen prameny, ale hlavně úpravou mnoha právních institutů. Proto není divu, že ani úprava dědického práva v rámci práva zemského a městského není totožná.

Zemské právo bylo nejstarší. Obsahovalo hmotněprávní i procesněprávní úpravu a zároveň bylo i předchůdcem práva ústavního. Tomuto právu podléhala šlechta a obecně svobodní lidé, proto se též někdy označuje pojmem šlechtické. Zemské právo bylo právo zvykové a k jeho kodifikaci v českých zemích dochází až *Vladislavským zřízením zemským* roku 1500. Pramenem zemského práva jsou vedle obyčejů také právní knihy (např. *Knihy Rožmberská*), které jsou sepsáním práva pořízeným pro soukromé účely, dále sem spadají i zákonodárné akty panovníka (nařízení, privilegia apod.) a materie zemského práva, byla uchovávána také v zemských deskách. Pro dědické právo měly význam tři dokumenty zemského práva. Jednak to jsou *Statuta Konrádova* z roku 1189, která potvrzují dědický nárok nejbližších příbuzných (s předností mužů), dále *inaugurační diplomy krále Jana Lucemburského* vydané v letech 1310 pro Čechy a 1311 pro Moravu (znamenají rozšíření dědických práv na širší příbuzenstvo až do 4. stupně) a nakonec *privilegium Vladislava Jagellonského* z roku 1497, vydané pro Čechy, a *privilegium Rudolfa II.* z roku 1587, jež bylo vydáno pro Moravu. Posledně zmíněná privilegia umožnila svobodné pořizování pro případ smrti.

Právo městské se začalo objevovat v souvislosti s rozmachem měst ve 13. století. Těm s ohledem na rozvoj hospodářství a tržní ekonomiky nevyhovovaly původní obyčeje. Základním pramenem každého městského práva a také jeho autonomie bylo privilegium udělované panovníkem měšťanům. „*Obsahem privilegia bylo ustavení vnitřní organizace a správy města, oprávnění vlastního výkonu správy a soudnictví, vymezení povinností obyvatel a určení práva, kterým se město mělo řídit.*“²⁹ Mezi další prameny patřily statuta měst, usnesení městské správy, precedenty městského soudu, také městské knihy (např. *Knihy písaře Jana*) a další. Do 16. století však nelze hovořit o jednotném právu městském. Na našem území totiž

²⁹ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 130.

rozlišujeme oblasti ovlivněné dvěma právními proudy. Jednak právem severoněmeckým (magdeburským, saským) a pak právem jihoněmeckým (norimberským, švábským), které bylo pokročilejší, dynamičtější a probíhala zde rychlejší a rozsáhlejší recepce římského práva. Zájem o městské právo a snahy o jeho sjednocení lze sledovat již od přelomu 15. a 16. století. První náznaky kodifikace městského práva můžeme vidět v díle *Práva městská z roku 1534* od písaře komorního soudu Brikcí z Licska, jeho hlavní význam spočívá v prohloubení recepce římského práva do práva městského. Roku 1579 pak pod názvem *Práva městská království českého* vyšla kodifikace³⁰ Pavla Kristiána z Koldína, který tak dokončil proces sjednocení. Obecně lze říci, že dědické právo městské je podrobnější a propracovanější, hlavně vlivem římského práva, a obsahuje tak některé instituty, které zemské právo nezná (např. institut vydědění).

Středověké zemské dědické právo bylo úzce spojeno s institutem rodinného nedílu³¹. Ten zpočátku zcela vylučoval uplatnění dědického práva, neboť každý uvolněný díl po zemřelém přirůstal (akrescence) na ostatní nedílníky. „*Postupně se začalo rozlišovat mezi nedílníky, kteří zůstali „sedět“ na nedílu a těmi, kteří se z nedílu oddělili*“³² a zároveň pro ně byla vytvořena odlišná úprava dědění. Rozvoj samotného dědického práva pak souvisel s postupným rozvolňováním a oslabením tohoto nedílného svazku až do jeho zrušení *Obnoveným zřízením zemským* roku 1627³³ (1628 na Moravě).

Další překážku vývoje dědického práva představovalo odúmrtí právo panovníka. „*To spočívalo v jeho právu k majetkům těch, kteří zemřeli bez potomků, nebo jejichž potomci neměli na dědictví nárok*“³⁴, a bylo tedy jeho regálním právem. Panovník vlastnil totiž veškerou neosazenou půdu, tudíž i nemovitosti, které nikdo nezdědil. Hrozba královské odúmrti byla dokonce obcházena vytvářením tzv. umělých nedílů (unio, spolek), které vznikaly jako dohoda (smlouva) dvou a více osob o vytvoření společného vlastnictví. Vůči šlechtě se panovník tohoto práva vzdal, jak už bylo řečeno výše, v roce 1497 pro Čechy (Vladislav Jagellonský) a v roce 1587 pro Moravu (Rudolf II.). Odúmrtí právo se však neuplatňovalo vůči měšťanům již mnohem dříve, a to v souvislosti s privilegii udělovanými

³⁰ Základem pro toto dílo bylo norimberské právo.

³¹ Nedíl byl vlastně reakcí na panovnickovo odúmrtí právo. Jde o majetkoprávní rodinné společenství pokrevně příbuzných, kde každá osoba měla právo k celému majetku a nikdo s ním nemohl nakládat sám. Existovaly čtyři hlavní typy – nedíl otcovský, bratrský, strýcovský a vdovský resp. mateřský.

³² ADAMOVIČ, K., *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2011, s. 73.

³³ Hlavní změny po přijetí *Obnoveného zřízení zemského* lze spatřovat např. v nahrazení vázanosti nedílného majetku k rodu povinným dílem a upřednostněním kšaftu jako delačního důvodu. S tím souviselo zrušení spolků, nápadních zápisů či mocných listů atd.

³⁴ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 153.

jednotlivým městům. Teprve po jeho zániku lze hovořit o rozvinutém dědickém právu.³⁵ Tyto dvě překážky lze shrnout slovy: „*V českém právu dvě soupeřivé síly zápolí o pozůstalý statek: krev a vrchnost*“³⁶.

Zpočátku svého vývoje se dědické právo řídilo několika zásadami. Jednak předností dědické posloupnosti podle příbuzenství (přirozená posloupnost) před zvolenou, dále zásadou, podle které dědic neručil za dluhy zůstavitele, a nakonec principem singulární sukcese, díky níž se dědicem stal i ten, kdo získal byť jedinou věc z pozůstalosti (majetkový prospěch)³⁷. To vše však s recepcí římského práva³⁸ pozbylo platnosti a podle zásad římského práva se uplatňovala univerzální sukcese, ručení dědice za zůstavitelovy dluhy, a hlavně prioritá testamentu před intestátní posloupností.

Ženy byly z dědického práva zpočátku zcela vyloučeny (dostávaly jen věno), později (vlivem Statut Konrádových z konce 12. století) mohly dědit pouze v případě, že nebylo mužských potomků. Důvod omezování žen při dědění nemovitostí lze spatřovat ve snaze nedrobit majetek rodiny, který by se dědickým nárokem žen dostal do rodiny jejího manžela. Postupně se rozšiřuje možnost dědění i v ženské linii, ale stejného postavení s muži ženy v zemském právu, na rozdíl od městského³⁹, nedosáhly. Příčinu rozdílnosti úprav lze vidět v odlišných rodinných i majetkových poměrech měšťanů.

2.2 „Zvolená posloupnost“ v zemském právu

Zvolená posloupnost (testamentární) existovala vedle posloupnosti intestátní, která se dříve nazývala přirozená a která měla do *Obnoveného zřízení zemského* v zemském právu přednost. Zvolená znamená určená vůlí zůstavitele, on určuje, kdo bude jeho dědicem. Jak už bylo řečeno, dědické právo, natož testamentární posloupnost, byly ve středověku nejdříve velmi omezeny. Tato testovací svoboda, tedy možnost ustanovit si dědice, patřila k základním požadavkům šlechty.⁴⁰ Na konci 12. století (*Statuty Konrádovými*) jim sice byla dána možnost zřídit testament o nemovitém majetku, byla ale velmi omezena existencí nedílu a odúmrtním právem panovníka. V zemském právu se tak, na rozdíl od městského práva, prosazuje velmi postupně a pomalu. Její rozšíření tedy souviselo s omezením odúmrtního práva a jeho

³⁵ BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 426.

³⁶ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě: nástin. Kniha první. Samostatný právní vývoj*. Praha: vlastním nákladem, 1923, s. 116.

³⁷ Kšaft nevyžadoval ustanovení dědice, jde spíše o souhrn více dílčích odkazů.

³⁸ Ta probíhala dříve v městském právu než zemském.

³⁹ Již v 15. století byla zavedena při dědění rovnoprávnost mužských a ženských potomků.

⁴⁰ BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 435.

následným zrušením, ale úplnou volnost pořizovat testament o svém majetku poskytlo až Obnovené zřízení zemské v roce 1627.

Testamentu se proto v této době užívá pouze výjimečně. Rozdílné byly navíc případy, pokud bylo tzv. kšaftováno o nemovitém nebo movitém majetku. V prvním případě, který nastal nejčastěji při neexistenci zákonných dědiců, bylo totiž k řádnému pořízení potřeba souhlasu krále tzv. mocným listem⁴¹ (majestátem) nebo souhlasu nedílných příbuzných, pakliže jich měl. Volné pořizování o movitém majetku bylo šlechtě umožněno od 15. století.

Nejdříve bylo, vlivem církve⁴², umožněno učinit poslední pořízení alespoň o části majetku pro případ smrti. Vedle testamentu se vyskytoval také institut zbožného darování a předání či vzdání se majetku pro případ smrti. Zbožné dary (záduší) poskytoval zůstavitel nejčastěji kostelům, které na oplátku měly při zádušní mši spasit jeho duši a zajistit jí lepší postavení v posmrtném životě. Toto darování pro případ smrti (donatio mortis causa) bylo dvoustranným jednáním mezi živými s účinky až po smrti zůstavitele. A jelikož předmětem byly často nemovitosti, bylo zapotřebí souhlasu osob, kterým by příslušel dědický nárok k daru (stvrzený pečetěmi), omezena byla i velikost daru⁴³. Tato darování mohla mít navíc dvojí podobu odvozující se od okamžiku účinků tohoto jednání. Mohlo tak jít o darování na případ smrti (collatio seu legatio), které bylo vázáno až na okamžik zůstavitelovy smrti (nebo třetí osoby) a k převodu daru docházelo až poté. Darování s výhradou práva užívacího naopak mělo za následek okamžitě nabytí daru obdarovaným. Obě podoby byly neodvolatelné. Předání či vzdání se majetku pro případ smrti se užívalo i ve prospěch světských osob a docházelo při něm k jednostrannému postoupení majetku. Také jeho účinky nastávaly buď po splnění suspensivní podmínky dárcovy smrti, nebo ihned po uzavření dohody. Dárci zůstávalo k darované věci pouze právo držby.

Obcházení praktické nemožnosti svobodného pořizování poslední vůle se dělo několika způsoby (kvazitestamenty, zápisy jmění deskami), kterými se dosahovalo účinků testamentu.⁴⁴ Například šlo o tzv. zápisy k dědictví dluhem (zápisy bez místa). Jak už název napovídá, šlo o vložení nápadního zápisu do zemských desek, zaznamenával fingovaný dluh smyšlené sumy peněz. Ten však měl být splacen až po smrti „dlužníka“. Věřitelem byla obmyšlená osoba dědice. Uvedený způsob byl však nevýhodný, neboť definitivní změna byla

⁴¹ Tím se král vzdal práva na odúmrtí (to měl pouze k nemovitostem) pro daný konkrétní případ. Často v něm určil také okruh možných dědiců.

Viz. KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R. et al. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex, 2004. s. 72.

⁴² Ta totiž užívala římské právo (i římský testament) dávno před jeho recepcí. Církev tzv. „žila římským právem“. Později vytvořila kanonický testament pořizovaný před farářem a dvěma svědky.

⁴³ Nesměl převyšovat velikost dluhu, který by na zůstavitele přešel v případě rozdělení rodinného nedílu.

⁴⁴ BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 437.

možná jen se souhlasem fingovaného věřitele. Proto se později vyvinul tzv. zápis dluhu s místem. Při něm se za jménem věřitele nechávalo volné místo pro možnost uvedení další osoby, která dosvědčila, že „dluh“ již byl zaplacen a věřitelův nárok tak zanikl. Tím docházelo ke zrušení testamentu. Zápis obsahoval také možnost zániku dluhu v případě, že by věřitel zemřel před dědicem. Používal se také tzv. zápis svěřený umožňující věřitelům dědit majetek, který jim byl dán do zástavy až za předpokladu, že dědici zůstavitele zemřeli.⁴⁵

Kšaft neboli pořízení na mocný list královský (upřednostňován od stavovské monarchie) byl jednostranný právní úkon, jímž testátor určoval další nakládání s jeho majetkem po jeho smrti. Původně totiž nebylo hlavní složkou tohoto úkonu ustanovení dědice, naopak testamentem se chápala každá dispozice pro případ smrti, v rozporu s úpravou římskoprávní, tedy i jednotlivé odkazy. Obsahem kšaftu proto mohly být odkazy se jmény osob, jimž se přímo odkazuje (kšaft pro svou vlastní moc), nebo se jmény osob, které např. pouze dohlížejí na vyplnění vůle zůstavitele (kšaft svěřený). Pro testament podle zemského práva bylo příznačné (až do *Obnoveného zřízení zemského*), že byl prakticky neodvolatelný. Změna, resp. zrušení, bylo totiž možné jen za předpokladu, že zůstavitel si tuto možnost při sepsání testamentu vymínil, v opačném případě zůstal v platnosti testament první.

Co do formy byl testament obvykle písemný (*testamentum scriptum*) zapisován do zemských desek, s pečetěmi zůstavitele a svědků, přičemž v Čechách byla požadována přítomnost svědků dvou až tří, na Moravě pak alespoň šesti. Svědectví však nebylo zapotřebí, pokud byl do zemských desek vkládán přímo (veřejný testament).⁴⁶ Ústní forma (*testamentum nuncupativum*) se využívala sporadicky a byla umožněna pouze pro pořízení o movitém majetku, často se podpůrně zachycovala i formou listiny. Dále rozlišujeme řádné a mimořádné druhy testamentů.

Jak název napovídá, mimořádné (privilegované, s úlevou) vznikaly za mimořádných, zvláštních podmínek. Z římského práva byl přejat např. testament vojenský (*testamentum militis*), který mohli zříditi vojáci i v zajetí, nebo testament pořizovaný v dobách morové epidemie. V tomto případě byla dostačující přítomnost dvou svědků při ústní formě testamentu a jakýkoli záznam poslední vůle i beze svědků. Jeho platnost však byla časově omezena lhůtou jednoho roku po skončení epidemie.

Osoba testátora i dědice musela prokázat zvláštní způsobilost. Testátor musel disponovat způsobilostí k právním úkonům a mohlo jít pouze o osobu šlechtického původu,

⁴⁵BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 437.

⁴⁶KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R. et al. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex, 2004. s. 72.

zletilou, příčetnou atd.⁴⁷ U budoucího dědice pak nesměla chybět způsobilost nabývat majetková práva. Také svědci museli mít způsobilost k tomuto právnímu úkonu, jednalo se o osoby s dobrou pověstí.

2.3 Dědění podle testamentu v městském právu

Jak už bylo řečeno, městské právo se mohlo lišit i město od města, to však nemění nic na jeho propracovanosti a vyspělosti oproti právu zemskému. To je zapříčiněno silným vlivem římského práva, které bylo v převážné většině měst⁴⁸ recipováno již od 13. století. Dalším důležitým aspektem snadnějšího rozvoje dědického práva byla neexistence nedílu (naopak se zde uplatňoval individualismus při držení majetku). Také testovací svoboda náležela měšťanům dříve než šlechtě. Nejdříve byla obsažena v panovnických privilegiiích, která byla udělována jednotlivým královským městům⁴⁹ „*Právo svobodného nakládání s majetkem bylo měšťanům většiny královských měst potvrzeno souborem privilegiiích, která vydal císař Karel IV. Dne 19. 9. 1372 a téměř bezprostředně ho potvrdil Václav IV. Jako český král*“⁵⁰. Od té doby měla právo svobodně pořizovat kšaft všechna královská města.

Česky se v městském právu označoval testament jako kšaft⁵¹. Jeho úprava byla velmi dokonalá a podrobná, ale zároveň jednoduchá. Kodifikace městského práva (Práva městská království Českého) Pavla Kristiana z Koldína definuje kšaft jako: „*Kšaft jest poslední vůle lidské spravedlivé uložení a nařízení. Aneb jest jistý konečný a jako poslední úmysl o tom, cožby aneb jakžby kdo chtěl co po smrti své míti, aby to tak a nejinak zachováno bylo, a vůle jeho poslední k změnění aby nepřicházela, než v své celosti zůstala...*“⁵² V tomto díle nalezneme také přesná pravidla dědění. Od formy závěti, jejího obsahu, až po důvody vydědění dědiců a další.

Sepsání testamentu se řadilo mezi civilní právní úkony, které se z důvodu právní jistoty vkládaly do městských knih k tomu určených. Kšaftovat mohl každý dospělý a

⁴⁷ VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 156.

⁴⁸ Výjimku tvořila města ovlivněná právem magdeburským, které bylo konzervativnější a zaostalejší.

⁴⁹ Jako první udělil zřejmě Jan Lucemburský.

⁵⁰ HRUBÁ, M., „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2002, s. 47.

⁵¹ Toto označení vycházelo z německého „Geschäft“.

⁵² KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P. *Práva městská království Českého*. 1579. In JIREČEK, J. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jejich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, 5. vydání, Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1876. D. XLII. Dostupné také z <<http://archive.org/stream/prvamstskkrlovs00jiregoog#page/n10/mode/2up>>.

příčetný plnoprávný měšťan⁵³, muž i žena. Podle Koldína navíc museli být při zdravém rozumu a dobré paměti. Překážkou však nebylo ani „*nedostatek těla, nezdraví či sešlost věku*“⁵⁴. Sepsání bylo plně iniciativou kšaftujícího, ale vedle něho mohl (ve 14. století) sepisovat také městský písař nebo veřejný notář⁵⁵. Ti byli povoláváni na nátlak církve, aby platnost zbožných odkazů v testamentech uváděných byla nezpochybnitelná, ale osloven mohl být například i soused.

Vyloučeno bylo naopak sepsání testamentu osobami duševně chorými, nedospělými dětmi (muži do 18 let, dívky do 15 let), ale i dospělými dětmi v otcovské moci, odsouzenými apod.⁵⁶ Za splnění určitých podmínek mohly kšaftovat i další osoby. Např. poddaní se souhlasem vrchnosti, hluší a němí jen když uměli psát, protože mohli činit závěť pouze v písemné formě, ale až v pozdější době. Svědky kšaftu pak nemohli být nedospělí, ženy, hluší, duševně choří, nepoctiví, blízcí příbuzní (např. synové), duchovní, ale také domácí čeleď, u které se předpokládal nedostatek svobodné vůle.⁵⁷ Koldínův zákoník již nepožaduje přísěžné svědky, stačilo, že byli s dobrou pověstí a bez úhony, tedy i hodnověrní měšťané. Zůstavitel je musel o svědčení výslovně požádat a poté jim přede všemi poděkovat.

Obě formy testamentu (ústní i písemná) se považovaly za rovnocenné. Bylo nutné dodržet přísná pravidla (slavnosti či zvyklosti) stanovená pro obě formy, aby byl kšaft platný⁵⁸. Jednou z nich byla přítomnost dvou důvěryhodných svědků⁵⁹ (podle Koldína), později *Obnovené zřízení zemské* vyžaduje tři až pět takovýchto osob, a to jak u písemného, tak ústního kšaftu. Ústně pořídil testátor svou závěť nejčastěji předstoupením před příslušný orgán (městskou radu, zasedání zahájeného soudu apod.), kde přednesl svou vůli, která pak byla zapsána do městských knih (zaknihována) jako důkaz. Druhou možností bylo projevit svou vůli před dvěma svědky, kteří pak museli v dědickém řízení jeho vůli dosvědčit. Pro větší právní jistotu se často tento projev písemně zaznamenával.

Písemný kšaft, jak už bylo řečeno, nemusel testátor sepisovat sám. Známe dvě podoby písemné formy. Holografní byla sepsána vlastní rukou zůstavitele, kdežto allografní sepsala

⁵³ Všichni obyvatelé tzv. trpící společně s městem (přispívali na jeho potřeby, účastnili se jeho obrany, podléhali jeho soudu).

⁵⁴ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P. *Práva městská království Českého*. 1579. In JIREČEK, J. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského spolu s krátkou jejich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldín*, 5. vydání, Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1876. D. XLII/III, IV. Dostupné také z <<http://archive.org/stream/prvamstskkrlovs00jiregoog#page/n10/mode/2up>>

⁵⁵ Osoba oprávněná sepisovat záznamy o právních jednáních a skutečnostech před nimi testátorem přednesený.

⁵⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2005, s. 139.

⁵⁷ BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 439.

⁵⁸ Protože platilo: „Kdo kšaftu podle práva nečiní, bez kšaftu umírá.“

Viz. STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě: nástin. Kniha první. Samostatný právní vývoj*. Praha: vlastním nákladem, 1923, s. 125.

⁵⁹ Přejato z kanonického testamentu. Zpravidla jimi byly konšelé, někdy i soudci.

osoba od něho odlišná a zůstavitel ji potvrdil ústně před svědky. Opatřovaly se pečeti zůstavitele a svědků, které ověřovaly podpisy těchto osob, sepsání přítomných. Poté se předávaly k úschově svědkům nebo až po smrti zůstavitele k uložení městské radě do „věčných“ městských knih.⁶⁰

Ani městské právo nepovažovalo ustanovení dědice za nezbytnou složku kšaftu a jako testament chápe jakékoli pořízení pro případ smrti⁶¹. Až za absolutismu se ustanovil pevný obsah každého kšaftu.⁶² Nejdůležitějšími částmi bylo zbožné ustanovení a rozdělení majetku mezi určené osoby. Každý testament začínal tzv. invokací (uvedení jména Boha), to mohlo být pouhým vzývání jména Božího (např. „ve jméno Boží Amen“) až po obsáhlejší vyjádření božské podstaty. Následovala tzv. intitulace, identifikace osoby testátora i s jeho profesí a společenským postavením, a formule Sana-Mente, která potvrzovala požadovanou způsobilost testátora. Dalšími obsahovými náležitostmi bylo také uvedení motivace a konkrétního důvodu pořízení kšaftu, mezi nejčastější patřilo zbavení se „pozemských statků“, které byly rozdělené mezi pozůstalé. Nezbytností uvedenou v závěti byla také jména svědků, datovací formule a podpisy s pečeti zúčastněných osob. Často zde bylo odkazováno blízkým osobám, služebnictvu, ale i církvi či veřejným institucím.

Na rozdíl od zemského práva bylo možné kšaft volně rušit nebo měnit. Zůstavitel tak mohl za svůj život pořídit několik testamentů, ale platný byl vždy jen ten s pozdější datací, aniž by si skutečnost musel testátor dříve vymínit. Dalším institutem odlišným od zemského práva, neboť pro něj neznámým, bylo vydědění (exheredatio). Vydědění nepominutelného dědice bylo možné, podobně jako dnes, pouze ze zákonem daných důvodů. Koldínův městský zákoník jich vyjmenovává demonstrativně čtrnáct: *„Avšak ne pro ledajakés a lehké příčiny rodičové to mohau učiniti, ale pro tyto níže položené. Najprvé, jestli žeby kteří z dětí neposlušných hanbu a potupu na rodiče své uvedli, jim řečí aneb skutkem ublížili, je zhaněli, aneb na jich cti nařkli a je bili. ... Druhé, jestli žeby při utrpnau a na hrdlo se vztahující (jenž slove causa criminalis) kdo z dětí proti rodičům svým před sebe vzal, a rodiče své z hněvu, ze závisti a z pauhé toliko zlosti, a ne proto, zastávaje vrchnost svau a obecné dobré, ztěžoval. ...“*⁶³

⁶⁰ BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 440.

⁶¹ Až ABGB rozlišoval podle římského práva testament s ustanovením dědice a kodícil.

⁶² BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 441.

⁶³ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P. *Práva městská království Českého*. 1579. In JIREČEK, J. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského*. 5. vydání, Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1876. E. XLIX. odst. II. Dostupné z také z

<<http://archive.org/stream/prvamstskkrlovs00jiregoog#page/n10/mode/2up>>

Šlo tedy např. o nehodný způsob života, nedostatečnou péči o rodiče, uzavření sňatku proti vůli rodičů, dále samozřejmě zlé zacházení s rodiči, pokus o jejich zabití, cizoložství s macechou apod. V případě, že k vydědění nedošlo, musel zůstavitel nepominutelnému dědici dát alespoň libovolný díl z dědictví, jeho výše byla určena až *Všeobecným zákoníkem občanským* z roku 1811. Také v městském právu však existovala odúmrť. Ta připadala městům, ale i klášterům, nemocnicím či chudobincům, ve kterých osoby bez dědiců zemřeli.

3. VŠEOBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ Z ROKU 1811

3.1 Obecná charakteristika dědického práva

Všeobecný zákoník občanský pro veškeré země dědičné, kromě Uher, (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*)⁶⁴ byl vyhlášen patentem z 1. června 1811, č. 946 Sb. z. s. s účinností od 1. ledna 1812. Představoval vyústění snah o unifikaci práva, o to se pokoušela např. již Marie Terezie a její syn Josef II., jedná se o počátek vývoje moderního dědického práva. ABGB obsahuje velmi moderní úpravu založenou na myšlenkách osvícenství, přirozeného práva a vychází v mnohém z práva římského. Jeho výjimečnost dokládá také doba jeho působení (s drobnými změnami⁶⁵ platil na našem území až do roku 1950) a malý počet novelizací. Dalo by se říci, že všeobecný zákoník občanský předstihl svou dobu, dokonce ustál důsledky revoluce v podobě zrušení poddanství. Tento významný kodex zavedl všeobecnost a výlučnost právní úpravy, platil totiž bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení.

Úpravu dědického práva nalezneme v druhém dílu věnovaném právu k věcem, oddílu prvním, hlavně osmé až patnácté, § 531 a násl. Je velmi podrobná, precizní a jsou zde jasně formulovány zásady intestátní i testamentární posloupnosti. Jak už bylo řečeno, tvůrci se inspirovali římskoprávní úpravou dědického práva, proto se v mnohém lišila od situace nám známé ze středověku. Dochází např. k upřednostnění testamentu před intestátní posloupností, a to vzhledem k ohledu na zůstavitelovu vůli⁶⁶ při nakládání s jeho majetkem, nově dokonce mohly nastat i oba delační důvody zároveň (nebylo-li pořízeno testamentem platně pro celý majetek apod.). Dále se v souladu s římským právem prosadil princip univerzální sukcese, a dědic tak vstupoval do všech práv a povinností po zůstaviteli tvořících pozůstalost, aniž by bylo zapotřebí ke každé věci nabývacího úkonu. V opačném případě šlo o tzv. odkaz, který bylo možno zřídit v závěti nebo kodicilu a kterým se odkazovník nestal dědicem, ale měl pouze obligační nárok na vydání jemu odkázaných jednotlivých věcí (ale i částky peněz či práva) vůči dědici. Nová byla také nutnost dědické instituce, tedy ustanovení dědice, mělo-li

⁶⁴ V odborných kruzích dodnes označován zkratkou ABGB.

⁶⁵ První světová válka znamenala nutnost změn, proto v letech 1914, 1915 a 1916 dochází k drobným novelizacím, které byly patrně inspirované německým občanským zákoníkem z roku 1900.

⁶⁶ „Platila zásada, že případné pochybnosti či nepřesnosti v závěti je třeba vykládat ve prospěch platnosti závěti a tak, aby vůli zůstavitele bylo možno splnit pokud možno co nejlépe.“

Viz. BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 6.

se jednat o závěť, a ne pouhý kodícil⁶⁷ (dovětek). Tím bylo možno pořídit jiné dispozice mortis causa, např. ustanovit správce či vykonavatele pozůstalosti, poručníka, zřízení náhrobku apod.

ABGB hovoří o tzv. ležící pozůstalosti. Tu tvoří veškerý zůstavitelův majetek a jde o samostatný majetkový soubor sui generis. Vznikla v souvislosti s úmrtím zůstavitele, neboť neplatilo, že tímto okamžikem se nabývá dědictví. Naopak došlo pouze k tzv. delaci (nápadu) dědictví, povoláním osobám se nabízelo přijetí pozůstalosti. Dědic tak musel svou aktivitou, podáním dědické přihlášky⁶⁸ a výslovným prohlášením projevít o dědictví zájem a také prokázat právní důvod svého nároku. Následovalo projednání před soudem a ten pak dědici či dědicům pozůstalost tzv. odevzdací listinou převedl do právní držby. V mezidobí náleželo dědici pouze tzv. naturální vlastnictví. Navíc platilo, že se nikdo nesměl ujmout držby pozůstalosti svémocně. Dědic však mohl dědictví před soudem také odmítnout a tím došlo k zániku jeho dědického práva. Toto odmítnutí navíc mohlo být spojeno s určením osoby, které má takto uprázdněný podíl připadnout. Od odmítnutí je nutno rozlišovat zřeknutí se dědictví. To je učiněno renunciační smlouvou (ve formě notářského spisu nebo zápisu v soudním protokolu) mezi budoucím zůstavitelem a předpokládaným dědicem. Ten, pokud je oprávněn nakládat se svým dědickým právem, se tak vzdává dědického práva k celé pozůstalosti, určité věci, a to zcela nebo ve prospěch jiné osoby.

Vedle závěti a zákona řadíme nově mezi dědické tituly také dědickou smlouvou (§1249). Tyto tři delační důvody mohly existovat vedle sebe, v případě odporu však měly různou právní sílu. Nejsilnější byla právě dědická smlouva, za ní pak závěť. Intestátní posloupnost nastala teprve v případě neexistence předchozích dvou titulů. Dědická smlouva⁶⁹ (pactum successorium) jako dvoustranný shodný projev vůle učiněn pouze písemně (notářským spisem či soukromou alografní závětí), mohla být uzavřena pouze mezi manželi (i dobrovolně rozvedenými), případně snoubenci (s odkladnou podmínkou uzavření manželství). Jako testament zakládá univerzální sukcesi a obsahuje slib a přijetí slibu manželů o budoucí pozůstalosti (o ustanovení dědicem) nebo její části, o té pak již nelze pořídit testament. Manželé se mohli ustanovit dědici navzájem (vzájemný testament), jeden z manželů druhého, nebo si mohli ustanovit i jiné osoby (společný testament).⁷⁰ Smluvní volnost však byla

⁶⁷ Rozlišujeme testamentární kodícil, který se vztahoval k testamentu, a kodícil intestátní, který byl zřízen samostatně bez závěti.

⁶⁸ Dělíly se na dědickou přihlášku bezvýhradnou, která měla za následek ručení dědice vůči věřitelům i odkazovníkům veškerým svým majetkem. A druhým typem byla přihláška s výhradou právního dobrodiní soupisu, která umožňovala ručení pouze do výše ceny pozůstalosti.

⁶⁹ Šlo spíše o něco mezi smlouvou (svatební) a závětí, proto musela splňovat náležitosti obou.

⁷⁰ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. Praha: Spolek Československých právníků „Všehrd“, 1928, s. 32.

omezena, „čistá“ (nesmí váznout dluh) čtvrtina pozůstalosti musela zůstat vyhrazena volnému poslednímu pořízení a ani zde nesměl být opomenut nárok nepominutelného dědice. Účinek smlouvy nastal až zůstavitelovou smrtí. A co se týče jejího zrušení, bylo nutné sepsat zrušující smlouvu, neboť nesměla být odvolána ke škodě druhého manžela a nestačilo tak jednostranné odvolání.

3.2 Forma testamentu

ABGB ve svých § 577 až § 601 nabízelo mnoho nejrůznějších forem, každý si tak mohl zvolit pro sebe tu nejvhodnější. Pamatováno bylo také na osoby hluché, slepé, ale i nedospělé apod. Testamenty dělíme na řádné a mimořádné. Řádný testament pak měl několik variant, mohl být písemný nebo ústní, soukromý nebo veřejný. Nejjednodušším bylo vlastnoruční písemné sepsání závěti zůstavitelem neboli holografní závěť. Za vlastnoruční sepsání nelze, na rozdíl od těsnopisu, považovat např. pořízení strojem či slepeckým písmem, dále nebylo možno učinit tak v hebrejštině⁷¹ nebo vlastnoručně sepsat pouze část závěti. Listina musela být opatřena pod textem vlastnoručním podpisem zůstavitele (i pseudonymem). Datace nebyla nutná, ale doporučovalo se uvádět rok, den a místo sepsání z důvodu předcházení případných sporů (§578).

V tomto případě svědků nebylo potřeba, na rozdíl od tzv. allografní závěti, která vyžadovala svědky tři (dva přítomné současně) a také jejich podpisy na listině (po podpisu zůstavitele a s doložkou, že se jedná o podpis svědka). Tento testament sepisovala osoba odlišná od zůstavitele, v jakémkoli jazyce pro zůstavitele srozumitelném. Před svědky, kteří nemuseli být přítomni sepsání, ani znát obsah listiny, pak zůstavitel prohlásil, že závěť obsahuje jeho poslední vůli, což bylo možné výslovně i konkludentně.

Pamatováno bylo i na případ, kdy zůstavitel nebude umět (moci) psát nebo číst. Jeho podpis pak byl nahrazován vlastnoručním znamením ruky (např. otisk prstu, tři křížky apod.), § 580 zároveň doporučoval, aby svědek na listinu napsal i jméno zůstavitele (pro snazší identifikaci). Neuměl-li číst, nechala se listina přečíst v přítomnosti tří svědků (přečetl jeden ze svědků, ne však pisatel a ostatní dva nahlédli) a zůstavitel opět obsah svým prohlášením potvrdil.

Méně formalit vyžadoval mimosoudní ústní testament (§584) učiněný před třemi současně přítomnými svědky. Takový projev mohl zůstavitel učinit pouze sám a výslovně.

⁷¹ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl III.* Reprint původního vydání. Olomouc: CODEX Bohemia, 1998. s. 112.

Svědci měli povinnost znát zůstavitele a později potvrdit, že se při pořizování nestal žádný omyl, ať už co do osoby nebo obsahu, či podvod apod. Bylo doporučeno sepsání projevené vůle svědky (dokud měli čerstvě v paměti), v opačném případě byli povoláni k soudu (každý samostatně), kde nepřisežně svědčili o obsahu závěti.

Mezi veřejné formy řadíme testament soudní a testament notářský. Soudní testament bylo možno učinit písemně i ústně na kterémkoli okresním soudě. Buď zůstavitel přinesl osobně listinu soudu, prohlásil, že obsahuje jeho poslední vůli a podepsal jí⁷². Nebo svou poslední vůli vyjádřil před dvěma soudci (popř. soudcem a dvěma svědky) a byl o tom učiněn úřední zápis, který nevyžadoval podpis zůstavitele, ale byl stejně uschován jako písemná listina. Tato forma pak byla povinná pro osoby částečně zbavené svéprávnosti či starší 14, ale mladší 18 let.

Notářský testament měl podobu notářského spisu (veřejná listina), anebo protokolu o ústním pořízení testamentu. Užití ústní formy, vyžadovalo přítomnost dvou osob starších dvaceti let, kterými mohli být např. zaměstnanci notářské kanceláře (na rozdíl od notářského spisu) a alespoň jeden musel umět číst a psát. Možností však bylo i svědectví druhého notáře. Protokol měl být zapečetěn a byl jedinou možnou formou pro pořízení testamentu nezletilými osobami mezi čtrnácti a osmnácti lety. Notářský testament pak byl povinnou formou také pro osoby hluché a němé.

I ABGB znal privilegované formy závěti („poslední pořízení s úlevami“), které se lišily zjednodušenými formálními požadavky. Upravoval tři typy: jednak testamenty pořízené za plavby na námořní lodi, další byly z míst, kde panoval mor nebo epidemie jiné vážné nemoci a nakonec vojenské testamenty⁷³. „Úlevy“ bylo možné spatřovat v počtu svědků (dva), v tom, že nemuseli být přítomni současně (pokud hrozila nákaza), ale i v jejich sníženém požadovaném věku (osoby starší 14 let) apod. Tyto závěti však šest měsíců po skončení plavby či epidemie ztrácely svou platnost.

Svědky všech forem závětí pak nemohly být osoby mladší 18 let, nepříčetné, zbavené svéprávnosti, hluchí, němí a slepí (§ 591), ale také osoby ustanovené za dědice či odkazovníka, manžel, rodič, sourozenec apod. (§ 594).

Výjimku ze zásady podle § 583, že „*jeden spis pouze pro jednoho zůstavitele*“ a zvláštní formu závěti představoval institut společného testamentu manželů⁷⁴ (testamenta simultania). Manželé mohli zřídit testament společným úkonem (§1248) za podmínky

⁷² Taková závěť pak byla vložena do obálky, zapečetěna a přijata do soudní úschovy, o čemž byl sepsán protokol a vydáno potvrzení.

⁷³ Zrušeny za první republiky, neboť nový služební řád československého vojska z roku 1922 ho nepřevzal.

⁷⁴ Mohli zřídit i snoubenci. Platnosti však testament nabyl až za splnění podmínky uzavření manželství.

platného manželství v době pořízení. „*Společným posledním pořízením rozuměti dlužno poslední pořízení, které obsahuje poslední pořízení více osob ve formě posledního pořízení jediného...*“⁷⁵. Takovýto testament tedy obsahoval poslední pořízení více osob v jednom aktu. Musely být projeveny vůle obou manželů, ne však ve formě soukromého ústního testamentu. Manželé se mohli ustanovit dědici navzájem, nebo jeden druhého, povolány však mohly být i třetí osoby. Projevy jejich vůle nemusely být stejné. Rozvod manželství neznamenal neplatnost takovéto závěti a bylo možné ji odvolat (i mlčky). V pochybnostech, zdali se jedná o společnou závěť či dědickou smlouvu, se mělo za to, že jde o prvou z možností.

3.3 Obsah závěti

Nejdůležitější náležitostí zůstávalo, jak už bylo řečeno, ustanovení dědice nebo dědiců, bez něhož by vyjádření vůle nemělo podobu testamentu, ale pouze kodicilu (§ 553). Nejčastějším způsobem ustanovení pak bylo určení podílů na pozůstalosti jednotlivým dědicům, nebyly-li určeny, dostal každý stejný podíl⁷⁶. Zůstavitel měl povinnost dědice znát a v závěti podrobně popsat či označit jménem, přičemž neplatnost nezpůsobovalo nesprávné pojmenování osoby, pokud ji šlo spolehlivě identifikovat. Vůle zůstavitele zde musela být samozřejmě vyjádřena jeho osobou (§ 564), určitě, srozumitelně, vážně a svobodně, tedy bez nátlaku, podvodů, omylu (§ 565) apod. Mohlo se stát, že se obmyslený dědic z různých důvodů dědicem nestane (nemohl nebo nechtěl). Zůstavitel na tento případ mohl pamatovat a ustanovit dědicovi či dědicům tzv. náhradního dědice. V opačném případě upravoval Všeobecný zákoník občanský pravidla pro právo přírůstku (uprázdněný podíl se tak rozdělil mezi ostatní dědice). Opět tedy záleželo na vůli zůstavitele.

Pokud zůstavitel určil dědici náhradního dědice, k přírůstku nedošlo. ABGB mluví v § 604 o obecném náhradnictví, nikoli dědické substituci jako římské právo. Podstata je však stejná a umožňuje zůstaviteli ustanovovat dědici až celou řadu náhradních dědiců („poddědiců“), a to nejen za sebou, ale i vedle sebe, a dědictví připadlo vždy tomu v řadě nejbližšímu. Náhradník pak musel splňovat všechny předpoklady požadované po dědici, mohl to být i jiný závětní dědic. Náhradník mohl být určen i jen pro některé možné situace, např. ztrátu dědické způsobilosti dědice, jeho úmrtí před zůstavitelem atd. Jelikož náhradník vstupoval do práv původního dědice, vztahovaly se na něj i původně uložené podmínky či omezení, pokud nešlo o povinnosti osobní povahy nebo neurčil-li zůstavitel jinak.

⁷⁵ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928, s. 34.

⁷⁶ MAYR, R. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: Právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 31.

Zvláštní formou vedle obecného bylo nástupnictví svěřenecké⁷⁷ (fideikomisární), upravené v § 608 a římskému právu naopak neznámé. „...zůstavitel v závěti ustanovil dědice (tzv. předního dědice) a zároveň ustanovil, že za určité podmínky (casus substitutionis) dědictví nabyté tímto dědicem, případně dědicovi dalšímu (náhradníkovi, nástupníkovi apod.)⁷⁸“. Umožnilo tedy zůstaviteli přimět dědice (fiduciář), aby po své smrti nebo ještě za života (při dosažení zletilosti nebo uzavření manželství náhradního dědice atd.) zanechal po zůstaviteli přijaté dědictví stanovenému náhradníkovi (fideikomisaři). Určil fiduciáři jakoby dědice, který však byl jeho náhradníkem, a tedy také testamentárním dědicem zůstavitele. Sám byl ustanoven bezpodmínečně, na rozdíl od fideikomisaře, avšak s omezením. K této pozůstalosti měl totiž fiduciář pouze užívací právo (§ 613) a mohl ji zcizovat či zatěžovat jen se souhlasem fideikomisaře.

Vedle těchto hlavních dvou existovalo i nástupnictví zřízené mlčky (§ 610) nebo tzv. pupillární náhradnictví (§ 609). V prvním případě zůstavitel dědici zakázal, aby o zanechaném jmění pořizoval testament a tím pádem jeho dědici byli určeni ze zákona. Pupillární náhradnictví pak znamenalo, že rodiče určili svým potomkům dědice, ale jen ohledně majetku, který jim sami zanechali. Pokud pozůstalost nakonec nepřípadla ani dědici ani jeho náhradníkovi, nastupovala intestátní posloupnost (§726). Vedle ustanovení dědice často závěti obsahovaly také různé odkazy, příkazy, jmenování poručníka či pořízení o pohřbu, ustanovení pak mohlo být navíc vázáno na výminku neboli podmínku.⁷⁹

Byla-li stanovena podmínka, nabytí dědictví záviselo na nejisté budoucí události. Její splnění pak záviselo buď na vůli dědice, náhodě (kauzální), ale i vůli třetí osoby (potestativní). Podmínky se dělily na suspenzivní (odkládací), které odsouvaly nabytí dědictví po jejich budoucím splnění, a rezolutivní (rozvazovací), které naopak po naplnění způsobovaly zánik dědického práva a jeho přechod na náhradníka nebo zákonného dědice. Podmínka nesměla být nesrozumitelná, nemožná nebo nedovolená (porušující právo nebo dobré mravy). V opačném případě se k nim většinou nepřihlíželo (nesrozumitelné, rozvazovací podmínky nemožné a nedovolené) nebo byly neplatné (odkládací podmínky nemožné a nedovolené). Byla-li však podmínka možná a dovořená, bylo potřeba ji přesně splnit, jinak nárok na dědictví zanikl.

⁷⁷ Nutné odlišovat od tzv. **rodinného svěřenectví** (rodinný fideikomis), kterým zakladatel svěřenectví prohlásil jmění pro všechny budoucí potomky nebo více rodinných potomků za nezczizitelný rodinný statek. Potřeba zvláštního svolení císaře. Rodinné svěřenectví bylo zřizováno zejména šlechtici k rodovému majetku a bylo zrušeno zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n.

⁷⁸ KNAPP, V. Poznámky o fideikomisární substituci. *AD NOTAM*, 1995, č. 5, s. 110.

⁷⁹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928, s. 15.

Dalšími vedlejšími ustanoveními byl příkaz či doložka času. Příkaz (modus) jednostranně stanovoval určité požadované naložení s dědictvím nebo jeho částí, konání (např. dát sloužit mši, postavil kapli) či opomenutí. Byl považován za rozvazovací podmínku, ale na rozdíl od podmínky nemusel být splněn přesně, stačilo i částečně (vynasnažil se splnit). Muselo k tomu však dojít v době určené nebo přiměřené stanovené soudem, jinak pozbýval dědictví, ke kterému mu dosud nebyla vydána ani odevzdací listina.

Určení času, lhůty (dies), znamenalo stanovení budoucí jisté události (ví se, že nastane, ale neví se kdy)⁸⁰, do které dědic nenabyl dědictví, nebo ho jen do té doby naopak držel (povaha odkládací nebo rozvazovací). Pokud se naplnění dědic nedožil, přecházelo dědictví na jeho dědice.

3.4 Testamentární způsobilost

Jak již stojí výše, institut testamentu (popř. odkazu) byl k dispozici všem osobám, které chtěly svou vůlí určit další osud svého majetku i po smrti. Podmínky platnosti testamentu byly jasně stanoveny. Jednou z nich byla i aktivní testamentární způsobilost, tedy způsobilost osob k sepsání jejich posledního pořízení, vymezená v §§ 566 až 574, a to negativně. Mezi důvody nezpůsobilosti tak jmenoval nedostatek přičetnosti (podle § 566 nesměly osoby „*ve stavu zuřivosti, šílenství, blbosti nebo opilosti,*“), prohlášení za marnotratníka⁸¹ (mohl pořídit pouze o polovině svého majetku, zbytek připadl dědicům ze zákona), dále nezralý věk (nedospělé osoby mladší 14 let) a řeholnictví (až na výjimky⁸²) či odsouzení k trestu smrti (při odsouzení k žaláři pak jen po dobu odsouzení). Osoby mezi 14. a 18. rokem (i když uzavřely manželství) mohly pak uzavírat testament pouze ve formě ústní před notářem či soudem, který měl povinnost přesvědčit se o vážnosti a svobodě tohoto projevu vůle, po dovršení osmnácti let toto omezení odpadlo.⁸³ Tato způsobilost se posuzovala k okamžiku pořízení poslední závěti a její následné pozbytí nemělo vliv na

⁸⁰ Tím se lišila od podmínky.

Viz. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl III.* Reprint původního vydání. Olomouc: Nakladatelství CODEX Bohemia, 1998. s. 296.

⁸¹ Ten kdo mrhá svým majetkem a vystavuje tak sebe a svou rodinu chudobě. Také osoba zbavena svéprávnosti pro alkoholismus či drogovou závislost.

⁸² Testament mohli pořizovat také členové řádů, které měly zvláštní povolení, např. maltézští rytíři či řád německých rytířů.

Viz. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl III.* Reprint původního vydání. Olomouc: CODEX Bohemia, 1998. s. 107.

⁸³ MAYR, R. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: Právo dědické.* Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 29.

platnost závěti (§ 575). Zásadně se předpokládala přítomnost způsobilosti, opak musel být dokázán tím, kdo to tvrdil.

Pasivní testamentární způsobilost byla požadována naopak od osoby dědice, a to v době nabízení dědictví (po smrti zůstavitel). Dědicem mohla být jak fyzická osoba, tak právnická se způsobilostí mít majetková práva a závazky. Skutečnosti naopak odůvodňující vyloučení delace byly uvedeny v §§ 540, 542, 543 a v § 121, soud k nim měl povinnost přihlížet ex offio. Takto tzv. nehoden dědického práva byl např. v případě, dopustil-li se cizoložství (možné zhojit jejich následným sňatkem⁸⁴) či krvesmilstva se zůstavitelem. Ani po spáchání zločinu vůči zůstaviteli nebo útoku jeho na svobodnou vůli (např. zfalšování závěti, přinucení k vytvoření nebo naopak překažení pořízení testamentu atd.) se osoba nemohla stát jeho dědicem, pokud nedošlo k prominutí takového činu samotným zůstavitelem. Dědicem se nemohl stát a testament v jeho prospěch byl neplatný, také duchovní, který složil slavný slib chudoby (vzdal se práva nabývat majetek) či cizinec ze státu, který recipročně neuznával právo českého dědice⁸⁵ atd.

3.5 Nepominutelní dědicové a vydědění

Testovací svoboda byla v ABGB omezena pouze právy nepominutelných dědiců (§ 762 až 764), nám známá již od římského práva, a po jeho vzoru jim byl stanovena i část pozůstalosti (povinný díl), na níž měly nárok. Okruh takových dědiců, kteří tedy musí dostat část dědictví i v případě, že pořízený testament je nezmiňuje, tvoří děti (resp. vnuci, pravnuci) a rodiče (resp. prarodiče, přímí ascendentí do 4. stupně) v případě neexistence dětí. Důležité je, že není rozhodující pohlaví, ani to, zda jsou děti manželské či nemanželské. Pokud zůstavitel nepřihlédl v testamentu k nepominutelným dědicům, neznamenalo to sice jeho neplatnost, ale zde stanovené díly ostatním dědicům byly poměrně zkráceny, aby bylo zachováno právo na povinný díl.

Povinný díl a jeho velikost byly přesně upraveny. Velikost se lišila u dětí a rodičů. První skupina měla obligační nárok na vyplacení poloviny toho, co by obdržela jako zákonný dědic (§765). A podle § 766: „V linii vzestupné přísluší každému nepominutelnému dědici jako povinný díl třetina toho, co by byl dostal při zákonné posloupnosti dědické“. Platilo, že vzdálenější dědicové měli nárok, jen pokud nebylo bližších, a tento nárok mohl zaniknout pouze ze tří důvodů (zřeknutím se dědického práva, vyděděním či nezpůsobilostí dědice).

⁸⁴ Tamtéž, s. 10.

⁸⁵ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928, s. 10.

Tento díl bylo možno ustanovit v závěti nebo odkazu (volně bez závad a podmínek), nebo se vyplácel v penězích (hradili poměrně dědicové i odkazovníci). Velikost podílu bylo však možno snížit započtením hodnoty darů, věna či jinak získaných věcí z pozůstalosti již za života zůstavitele.

Vydědění neboli odejmutí tohoto práva nepominutelného dědice na povinný díl, bylo umožněno pouze ze zákonných důvodů (§ 768). Některé důvody byly známy již od římského práva, jiné přidány nově, byly taxativní a nešlo je rozšířit. Existovaly tři pro potomky (opuštění zůstavitele v nouzi⁸⁶ bez poskytnutí pomoci, odsouzení k trestu žaláře na 20 let nebo doživotí, vytrvalé vedení života, který se přičí veřejné mravnosti) a jeden navíc pro rodiče (úplné zanedbání výchovy dítěte). Do roku 1868 bylo důvodem vydědění i odpadnutí od křesťanské víry.⁸⁷ K vydědění bylo nutné sepsat listinu mající stejné náležitosti jako závěť, důvod v ní však uváděn být nemusel (ale doporučeno). Dokonce tento důvod nemusel v době sepsání ani existovat.

Zrušení vydědění pak bylo možné výslovným odvoláním (prominutím) s náležitostími posledního pořízení, poté již nebylo možno vydědit opět ze stejného důvodu. ABGB však zavedlo i povinnost nutného zaopatření nepominutelných dědiců, kteří byli buď vydědění, nebo z jiného důvodu nezískali svůj povinný díl. To platilo až na výjimky i pro manžela (nepatřil mezi nepominutelné dědice) až do jeho uzavření dalšího manželství, pokud ze závěti či ze zákona nezdědil potřebné prostředky.

3.6 Neplatnost a zrušení závěti

Neplatnost testamentu mohla být následkem hned několika skutečností. Ty byly buď závislé na vůli zůstavitele, nebo naopak (např. uplynutí doby u privilegovaných závětí či ustanovení § 778⁸⁸). Obecně lze říci, že nesměla být opomenuta náležitost uvedená v zákoně jako podstatná. Neplatnost způsobovalo nedodržení předepsané formy pro testament (§ 601), nešlo-li pouze o předepsaná doporučení. Platným se nemohlo stát ani pořízení, které nebylo sepsáno osobou nadanou aktivní testamentární způsobilostí či ustanovující nezpůsobilého

⁸⁶ Nemusela být pouze peněžítá.

Viz. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928, s. 122.

⁸⁷ Zrušeno čl. VII. zákona č. 49/1868 ř. z., jímž byly upraveny interkonfesní poměry státních občanů.

Viz. SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. Brno: DOPLŇEK, 1993, s. 173.

⁸⁸ „Má-li zůstavitel jediného nepominutelného dědice a opomene-li jej mlčením z omylu výše uvedeného; nebo dostane-li bezdětný zůstavitel teprve potom, když byl projevil poslední vůli, nepominutelného dědice, na nějž nebylo předem pamatováno; tu zapraví se poměrně jen odkazy, určené pro veřejné ústavy, pro odměnu za vykonané služby nebo pro zbožné účely v úhrnné částce nepřesahující jedné čtvrtiny čisté pozůstalosti, všechna ostatní ustanovení posledního pořízení však pozbudou úplně moci. Zemře-li však nepominutelný dědic před zůstavitelem, nabudou znovu své platnosti.“

dědice. Je však třeba rozlišovat mezi neplatností celé závěti (absolutní neplatnost) a neplatností (relativní) některých jejích vadných ustanovení (např. ustanovení nehledící na povinný díl nepominutelného dědice či nemožná podmínka atd.), při zachování bezvadné části. To je důsledkem zásady *in favorem testamenti* v ABGB obsažené.

Zůstavitel mohl svou závěť nebo dovětek kdykoli změnit nebo zrušit a tohoto práva nebylo možné se vzdát ani smlouvou. Nejčastějším způsobem zrušení bylo zřízením nové platné závěti (§713). Platilo, že novější ruší dřívější, a to v celém rozsahu, nebylo-li v závěti pozdější výslovně stanoveno, že i dříve pořízená má zůstat zcela, nebo z části zachována. Problém mohl nastat v případě nedatovaných závětí. Pro tento případ ABGB v § 715 stanoví: *„Nelze-li rozeznati, která závěť nebo dovětek je starší, platí oba, pokud se navzájem nevylučují, a použije se předpisů ustanovených v hlavě o spoluvlastnictví.“*

Další možností bylo ústní (za stejných podmínek jako ústní závěť) nebo písemné (alografní, holografní) odvolání závěti při zachování náležitostí potřebných jako při jejím zřízení, avšak nemusela se odvolat ve stejné formě, jakou měla závěť odvolávaná. Odvolat bylo možno zcela, nebo částečně, výslovně či mlčky. Odvolání mlčky spočívalo pak ve zničení či porušení listiny zůstavitelem nebo na jeho rozkaz (proříznutí podpisu, přeškrtnutí textu, podpisu atd.). To však neplatilo v případě náhodného zničení či při ztrátě (musel být úmysl zrušit), pokud mohl být obsah prokázán jinak (§ 722). Zničil-li zůstavitel listinu novější, ne však starší, nabyla tato opět platnost (§ 723).

4. OBČANSKÝ ZÁKONÍK Z ROKU 1950 (TZV. STŘEDNÍ KODEX)

4.1 Obecná charakteristika

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. z 25. 10. 1950 (s účinností od 1. 1. 1951) byl kodex poplatný své době a socialistickému chápání občanského práva. Nikoho jistě nepřekvapí, že po situaci, která nastala pro druhé světové válce a vyvrcholila komunistickým převratem v roce 1948, bylo v zájmu nové vládnoucí třídy změnit i stávající právní řád, přejatý z doby první republiky⁸⁹, k „obrazu svému“ a upevnit s jeho pomocí svou moc. V rámci pouhé tzv. „právníkové dvouletky“ (1949-1950) byly vedle občanského zákoníku vypracovány i ostatní významné kodexy ovlivňující všechny oblasti lidského života, budované na principech sovětského práva a se zjevnými, avšak nepřipouštěnými, nedostatky. Změnilo se chápání úlohy státu a práva ve společnosti, právu měl rozumět každý občan i bez prostřednictví právníků, bylo prostoupené komunistickou ideologií a sladěné s plánovanou socialistickou výstavbou. Jak napsal J. Blažke ve svém článku O zásadách nového občanského práva v časopisu Právník: „Nový občanský zákoník je zákoníkem vskutku lidovým duchem i formou“⁹⁰.

Tyto změny se samozřejmě nevyhnuly ani úpravě práva dědického, upraveného v části páté v § 509 až § 561. Dědické právo je tak, oproti úpravě obsažené ABGB, ve svých 53 paragrafech značně zestručněné a zjednodušené, to vše z důvodu upřednostnění zákonných dědiců (intestátní posloupnosti) před testamentárními. Proto nebyla úpravě závěti a jejího obsahu v zákoně věnována zvláštní pozornost. Možné však bylo dědění i z obou delačních důvodů současně (ze závěti i zákona). Změněná úprava dědického práva souvisela také s novým pojetím vlastnictví (§ 100 a násl.), které se rozdělilo na několik typů s různou úrovní právní ochrany⁹¹ a názorem, že dědické právo je nástrojem vykořisťovatelů. Dědění se tak týkalo pouze osobního vlastnictví, věcí osobní a domácí spotřeby (ale i rodinného domku či úspor nabytých prací)⁹², jehož dědění zaručovala i Ústava 9. Května (*ústavní zákon č. 150/1948 Sb.*) v § 159 odst. 2. Nově se dědické právo vázalo k právu rodinnému (bylo k němu přechodem) a ne vlastnickému.

⁸⁹ Tedy i novelizovaný ABGB.

⁹⁰ BLAŽKE, J. O zásadách nového občanského práva, *Právník*, 1951, roč. 90, s. 17.

⁹¹ Občanský zákoník rozlišoval tři typy: socialistické, soukromé a osobní vlastnictví. Socialistické pak mělo navíc dvě formy - státní a družstevní. Soukromé vlastnictví zahrnující majetek jednotlivců bylo výrazně potlačováno.

⁹² BLAŽKE, J. O zásadách nového občanského práva. *Právník*. 1951, roč. 90, s. 11-18.

Dalším důvodem upřednostnění dědění ze zákona, zajišťující přechod majetku na blízké příbuzné, bylo upevňování svazků rodinných a manželských. Opět to souviselo s nezájmem nové společnosti na tom, aby vlastník volně disponoval se svým majetkem pro případ smrti, anebo různě omezoval své dědice (prostřednictvím příkazů, podmínek atd.) jako to umožňoval kapitalismus. Což vedlo ke značnému omezení volnosti při zřizování závěti a odstranění mnoha doposud známých institutů (např. dědické smlouvy⁹³, společné závěti manželů, darování pro případ smrti a mnoha dalších). Testament byl tolerován jako přípustný zásah do intestátní posloupnosti, ale nesměly být porušeny její základní zásady (§ 550 až § 551). Podle § 513 navíc platilo, že uvolněná část dědictví nepřirůstala ostatním testamentárním dědicům, ale připadla dědicům intestátním. Pořizování závěti tak sice není zcela zakázáno, avšak vlivem této úpravy se dostává do ústraní a omezuje se její využití. Je-li však pořízena platná závěť, dědí se podle ní, i když je upřednostňováno dědění ze zákona.

Za nejmarkantnější změnu lze však jistě považovat zrušení institutu „ležící pozůstalosti“, neboť dědictví se od této úpravy nabývalo okamžikem smrti zůstavitele (zachováno i v úpravě nového občanského zákoníku). V případě, kdy dědic o dědictví nemá zájem, musí ho do 1 měsíce odmítnout výslovným a neodvolatelným prohlášením před notářem, učiněným písemně či ústně do protokolu⁹⁴. Poté se na něj hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil. Odmítnout dědictví však nemůže ten, kdo si jako dědic již počínal nebo prohlásil, že ho neodmítá.

Nově ručili dědicové za závazky jen do výše dědictví a za dědice byl podle § 537 považován také odkazovník a to se vším všudy. Institut odkazu byl totiž pojat jinak než dříve s odůvodněním, že je nespravedlivé, aby odkazovník neručil jako dědicové za závazky.⁹⁵ Proto bylo možné použít klasickou singulární sukcesi jen za splnění určitých podmínek (hodnota odkázané věci byla pouze nepatrná a souhrn odkazu nesměl činit více než čtvrtinu zanechaného oddluženého majetku) a předmětem navíc nemohla být pohledávka či nemovitost. V opačném případě byl odkazovník považován za dědice i s jeho povinností ručit za závazky zůstavitele.

⁹³ S odůvodněním, že „podvazuje pro budoucnost zůstavitelovu pořizovací svobodu“.

Viz. HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*, Praha: Orbis, 1957.

⁹⁴ Velmi se liší od úpravy v ABGB, která požadovala naopak podání dědické přihlášky v případě zájmu o nabytí dědictví.

⁹⁵ HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 141.

4.2 Forma závěti

Zásah do svobody pořizovatele představovalo také omezení týkající se formy závěti. Zmizela totiž možnost pořizovat privilegované závěti⁹⁶, ale i právo užití ústní formy (§ 541 odst. 1). Tudíž jedinou platnou byla forma písemná a to soukromá, opět buď sepsaná vlastnoručně (holografní) nebo jiným způsobem (na psacím stroji) či osobou (allografní), či veřejná úředním zápisem (zpočátku možná před notářem i soudem). Všechny samozřejmě požadovaly dodržení předepsaných náležitostí, které ovšem byly oproti dřívější úpravě obsažené v ABGB poměrně zjednodušeny.

Holografní závěť byla považována za nejjednodušší a nejspolehlivější, neboť nevyžadovala přítomnost svědků, pouze vlastnoruční sepsání zůstavitelem (dokonce i nohou či ústy, nemohl-li užít ruce a tento způsob byl pro něj navíc obvyklý) a jeho podpis pod textem závěti. „*Nestačí zde tedy vyplnění banketního formuláře nebo použití psacího stroje, razítek nebo jiných kancelářských pomůcek*“⁹⁷. Za podpis se považovalo vypsání jména, ale i obecně známý pseudonym.⁹⁸ Nově byla požadována datace⁹⁹ závěti pod sankcí neplatnosti (§ 541 odst. 2), a to kdekoli v textu. Znamenalo to výslovné uvedení dne, měsíce a roku sepsání (nikoli podepsání), ale i možnost uvést pouze významný den, který měl datum osvětlit (např. v den 50. narozeniny zůstavitele apod.). Místo sepsání se ale nevyžadovalo.

Allografní závěť, tedy nenapsaná vlastní rukou, už musela být pořizena před dvěma současně přítomnými svědky. Před nimi zůstavitel výslovně prohlásil (v jazyce, kterému svědci rozuměli), že se v listině opravdu jedná o jeho poslední vůli a všichni tři pak závěť podepsali, aniž by svědci museli znát její obsah. K podpisu svědků již nebyla vyžadována doložka vysvětlující jejich funkci.

Zvláštní forma sepsání byla umožněna osobám, které nemůžou či neumí číst nebo psát. Tyto osoby byly chráněny před případným zneužitím zpřísněním podmínek sepsání této závěti. Jednak vyžadovala současnou přítomnost tří svědků a jednak následné přečtení zaznamenaného projevu vůle zůstavitele, který totožnost jeho vůle potvrdil. Pisatelem a předčitatelem tohoto zápisu nemohla být jedna osoba (§ 544 odst. 1), mohlo však jít o svědky. Specifickým obsahem bylo uvedení skutečnosti, že zůstavitel neumí číst nebo psát, způsob potvrzení souladu jeho vůle s textem, označení jmen pisatele a předčitatele a podpisy svědků.

⁹⁶ Té podle zvláštní části důvodové zprávy při „mírovém budování socialismu“ nebylo potřeba a beztak byla preferována posloupnost zákonná.

⁹⁷ HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 153.

⁹⁸ Tamtéž, s. 154.

⁹⁹ Podle zprávy o kraji Brno EC 795/53: „Podle zákona je podstatnou formální náležitostí nejen, aby v ní bylo uvedeno datum, nýbrž i aby toto datum souhlasilo se skutečností“.

Typem veřejné formy závěti je notářský zápis jako nejvyšší forma závěti. Je považován za veřejnou listinu a jak už bylo řečeno do roku 1954¹⁰⁰, jej bylo možno učinit i před soudem. Zpravidla nevyžadoval přítomnost dalších svědků mimo notáře a byl úředně ukládán. Jeho sepsání bylo umožněno nejen osobám starším 18 let, ale pro některé další skupiny (chráněné pro nízký věk či handicap) byl dokonce povinný, pokud i ony chtěly platně pořídit závěť. Příkladem jsou osoby starší 15 let¹⁰¹, nezletilé, které však již mohly pracovat, a proto mohly s tímto svým výdělkem, či s věcmi za něj pořízené, nakládat i pro případ smrti.¹⁰² Další skupinu tvořily osoby hluché nebo slepé, které nemohou číst, a němé, které naopak neumějí psát (§ 545 odst. 2). Pro obě skupiny se vyžadovala přítomnost dvou svědků a v případě osob hluchých a němých byl přibírán navíc tlumočník, který se se zůstavitelem uměl dorozumět.

Funkci svědka pořizování závěti nemohly plnit osoby nesvéprávné (kvůli věku či prohlášení soudu), slepé, hluché, němé a osoby neznalé řeči projevu vůle. To nás možná nepřekvapí, co však bylo vlivem té doby také upraveno, je svědecká nezpůsobilost duchovních a řeholníků, odůvodněná zabráněním jejich ovlivňování vůle zůstavitele ve prospěch církve.¹⁰³ Logický je také zákaz svědeckví osob, které by měly ze závěti prospěch, to znamená dědiců, ale i osob jim blízkých (§ 17 odst. 2).

4.3 Obsah závěti

Závěť jako jednostranný, výslovný projev vůle zůstavitele, který činil osobně a vážně, neměla svůj obsah nijak formalizovaný. Dalo by se říci, že se mu úprava občanského zákoníku z roku 1950 příliš nevěnovala. Hlavně se nesměl přičít zákonu a obecným zájmům (§ 548), což značně omezovalo testovací svobodu. Nezbytnou obsahovou náležitostí bylo stále ustanovení dědice či dědiců (nejlépe totožných se zákonnými dědici). Paragraf 511 však umožňoval zanechat jim i pouhou věc či právo a neodlišoval je tak od odkazovníků. Nebyl k tomu předepsán žádný určitý slovní obrat a dědic nemusel být pojmenován výslovně. Všeobecné interpretační pravidlo však obsahoval § 538 : „*Při výkladu závěti budiž dbáno, aby byla splněna skutečná vůle pořizovatele*“.

Také střední kodex umožňoval ustanovit mu náhradníka (dědickou substituci), pro případ, že by povoláný dědic dědictví nenabyl (§ 539). Povolená však byla pouze forma obecného náhradnictví, neboť institut svěřeneckého náhradnictví byl zákonem zrušen. Také

¹⁰⁰ Zrušeno zákonem č. 52/1954 Sb.

¹⁰¹ Omezení co do obsahu (pouze o majetku, který nabyt vlastní prací), tak do formy (pouze notářský zápis).

¹⁰² KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. díl. Praha: Orbis, 1953, s. 42.

¹⁰³ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupanost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 51.

řetězení těchto substitutů bylo omezeno a to opět z důvodu upřednostňování intestátních dědiců, kterým dědictví připadlo hned, pokud jej nezískal ani náhradník.

Značné omezení zůstavitelovy testovací svobody můžeme spatřovat také v nemožnosti připojit k závěti vedlejší ustanovení, jako byly podmínky, příkazy či určení času (§ 550),¹⁰⁴ které byly neplatné a nehledělo se tak k nim. Tím bylo sledováno zajištění co možná nejmenšího nakládání s vlastním majetkem i pro případ smrti a také co nejmenší omezení budoucího dědice. Jednou z platných podmínek, kterou bylo možno připojit, bylo umožnění manželovi po zůstaviteli dále užívat dědicům odkázanou nemovitost, tedy vlastně zřízení věcného břemene k nemovitosti.¹⁰⁵ Nebo také uložení výplaty peněžité částky (např. své sestře, která nezdělala nemovitost atd.). Nejednalo se tedy vůbec o podmínky ve smyslu, v jakém je upravilo ABGB. Ustanovení lhůty (rozvazovací ani počínací), která by nějakým způsobem měnila nabytí dědictví, bylo vždy považováno za neplatné a příkaz dědici, aby určitým způsobem naložil s dědictvím či se nějak choval, byl v podstatě také nemožný. „Zákon považuje za platný pouze příkaz, jímž zůstavitel přikazuje dědici vyplatit jiné osobě peněžní částku jako odkaz“¹⁰⁶. Touto úpravou došlo ke značnému posílení postavení testamentárních dědiců a jejich moci nad zděděným majetkem.

4.4 Testamentární způsobilost

Také podmínky pro sepsání závěti týkající se osoby zůstavitele (aktivní testamentární způsobilost) doznaly změn a byly, oproti úpravě obsažené v ABGB, zpřísněny. Způsobilou k sepsání závěti byla pouze osoba plně svéprávná¹⁰⁷ (§ 540 odst. 1). Důvody nezpůsobilosti znal zákoník dva, jednak nesvéprávnost a jako druhý nedostatek věku. První případ se týkal i osob pouze částečně zbavených svéprávnosti a dokonce nebylo zapotřebí ani soudní prohlášení o nesvéprávnosti.¹⁰⁸ Neplatnou pro nezpůsobilost byla pak závěť osoby mladší 15 let, ale i závěť zůstavitele po dosažení 15 let, avšak, jak už bylo řečeno, nesepsána ve formě notářského zápisu. Způsobilost se vyžadovala samozřejmě v okamžiku sepsání závěti.

Pasivní testamentární způsobilost osob povolanych za testamentární dědice se ztrácela při úmyslném spáchání trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželovi či jeho jiným příbuzným.¹⁰⁹ Druhým důvodem pak bylo zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle

¹⁰⁴ Byly považovány za faktické prodloužení uplatnění individuální vůle zůstavitele na dobu i po jeho smrti.

¹⁰⁵ BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 118.

¹⁰⁶ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 65.

¹⁰⁷ **Svéprávnost**, tedy způsobilost vlastními úkony nabývat práva a zavazovat se, vznikala v plném rozsahu dosažením zletilosti (§ 9), tedy od 18 let popř. od 16 let po uzavření manželství.

¹⁰⁸ Stačilo, pokud zůstavitel nebyl z důvodu duševní poruchy schopen sám si obstarat své záležitosti (§ 13/1).

¹⁰⁹ „Zejména tu půjde o úmyslný trestný čin proti tělesné integritě nebo i majetku osob zde uvedených.“

zůstavitele (§552 odst. 1), tedy fyzické i psychické ovlivnění vůle, zabránění ve změně závěti, či její zfalšování apod. Podle judikatury toto jednání zakládá dědickou nezpůsobilost i v případě, že bylo spácháno po smrti zůstavitele. Výše zmíněné neplatí, pokud je čin dědici zůstavitelem prominut.

Dědická nezpůsobilost nebyla na rozdíl od odmítnutí či zřeknutí se dědictví závislá na vůli dědice (nastávala ze zákona), ale ani na vůli zůstavitele jako vydědění. Není-li dědic způsobilý dědit, hledí se na něj, jako by se zůstavitelovy smrti nedožil (§ 525). Dědicem mohla být opět, stejně jako v ABGB, fyzická i právnická osoba (§ 510) v době zůstavitelovy smrti živá či alespoň počatá (vyplývá z § 4 a § 5). A dědit mohla i osoba nesvéprávná, neboť dědění nebylo nabývacím úkonem dědice vyžadujícím jeho svéprávnost.

4.5 Nepominutelní dědicové a vydědění

Za nepominutelné dědice považoval občanský zákoník z roku 1950 v § 551 především zůstavitelovy potomky (zejména nezletilé) a dále rodiče a prarodiče. Jejich okruh byl tedy zúžen. Nově rozlišoval mezi nezletilými a zletilými potomky, přičemž oběma z nich přiznával nárok na jinak veliký povinný díl. Tento institut byl přejat opět z důvodu ochrany určité skupiny dědiců a tím omezení zůstavitelovy volnosti při nakládání s jeho majetkem na případ smrti. Zkrácení dědického práva tohoto dědice mělo za následek většinou částečnou (relativní) neplatnost závěti v rozsahu tohoto ustanovení.¹¹⁰ Nepominutelní dědicové tak vstupují na místo dědiců ze závěti nebo vedle nich v rozsahu jejich podílů. Mohlo dojít také k tomu, že se započítalo na jejich podíl to, co tito dědicové od zůstavitele obdrželi již za jeho života, samozřejmě vyjma obvyklého darování (narozeniny, Vánoce apod.). Tento institut kolace byl využíván především dědici, ale i zůstavitelem, který tak mohl odůvodnit dědicovo opomenutí v závěti.

Potomci zůstavitele (pouze ti, kteří by se stali v době zůstavitelovy smrti zákonnými dědici) se, jak už bylo řečeno, dělili na nezletilé a zletilé s odlišnou právní ochranou. Nezletilí potomci, tedy mladší 18 let, museli dostat tolik, kolik činila cena celého jejich zákonného podílu. Pokud tedy měl zůstavitel pouze nezletilé potomky, o testamentární volnosti nemohla být řeč. Zletilí potomci pak museli dostat tolik, kolik činila cena $\frac{3}{4}$ jejich zákonného podílu. Povinný díl měl být odevzdán v naturální podobě (in natura), ne jen jako určitá peněžitá částka odpovídající ceně jeho podílu.

Viz. HOBLUB, R. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*, Praha: Orbis, 1957, s. 83.

¹¹⁰ Absolutní neplatností byla sankcionována závěť, která např. opomenula práva nesvéprávného nepominutelného dědice.

Viz tamtéž, s. 181.

Rodiče a prarodiče byly považovány za nepominutelné dědice a získali svůj povinný díl pouze za současného splnění několika podmínek. Důležité je, že tyto osoby byly nepominutelnými dědici až v případě, kdy nedělili potomci, tedy až subsidiárně. Do této skupiny navíc neřadíme ani zůstavitelovi sourozence. Druhou podmínkou byl určitý stav, ve kterém se rodiče popř. prarodiče museli v době zůstavitelovy smrti nacházet. Šlo o nouzi¹¹¹ a zároveň neschopnost k práci v době zůstavitelova úmrtí, přičemž nebylo rozhodující, zda si tento stav způsobili vlastní vinou.¹¹² Také oni pak měli nárok na ¾ jejich zákonného podílu.

Institut vydědění, tedy odejmutí dědického práva nepominutelnému dědici, byl upraven v § 552 a opět jej bylo možno učinit pouze ze zákonem předvídaných důvodů.¹¹³ Navíc musely být dodrženy požadované náležitosti (stejně jako pro zřízení závěti) a mohlo tak být učiněno samostatnou listinou nebo přímo v závěti. Mezi důvody opravňující zůstavitele vydědit svého nepominutelného dědice, které navíc musely být výslovně uvedeny, patřily opuštění zůstavitele v nouzi, odsouzení pro úmyslný trestný čin a trvalé odpírání pracovní činnosti. Opět bylo k těmto důvodům zapotřebí výkladu judikatury, která např. za nouzi v tomto případě nepovažovala jen majetkovou nouzi, ale i tíseň, dědic o ní musel vědět a byl navíc schopen pomoci apod. Druhý důvod byl poměrně přísný, neboť nevyžadoval spáchání na zůstaviteli ani trest odnětí svobody.¹¹⁴ Trvalé odpírání práce¹¹⁵ jako důvod vydědění mělo samozřejmě souvislost s charakterem doby, přičemž muselo být opravdu trvalé a ne z důvodu špatného zdravotního stavu apod. Podle § 552 odst. 2: „*Je-li takto vyděděný potomkem zůstavitelovým, nabývají jeho dědického podílu jeho potomci,*“ neboť ti neměli trpět za činy svých rodičů.¹¹⁶ Kromě osob vyděděných neměli na zákonný podíl nárok ani dědicové, kteří se zřekli dědictví (§ 516) či jej odmítli (§ 517), ani ti, již neměli pasivní testamentární způsobilost.

¹¹¹ Tento pojem nebyl v zákoně definován. Podle judikatury (Krajský soud Praha 22 Co 381/55) za ní byl považován stav, v němž neměl rodič dostatek prostředků na úhradu nákladů osobní potřeby přiměřených svým poměrům.

¹¹² KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. díl. Praha: Orbis, 1953, s. 45.

¹¹³ Tyto důvody byly považovány za závažné a dokládaly, že si dědic nezasluhuje majetek nabýt.

¹¹⁴ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 62.

¹¹⁵ Jelikož byla povinnost pracovat zakotvena Ústavou z roku 1948 (§ 32: „*Každá občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku.*“), bylo její porušení považováno závažné provinění proti pravidlům socialistického soužití.

¹¹⁶ HOBLUB, R. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*, Praha: Orbis, 1957, s. 210.

4.6 Neplatnost a zrušení závěti

Důvody neplatnosti byly různé, některé způsobovaly neplatnost relativní jiné dokonce absolutní. Absolutní neplatnost způsobovalo nedodržení kogentních ustanovení o náležitostech závěti a způsobilosti svědků, obsažené v § 541 až § 547. Ustanovení, která se přičí zákonu (nejen občanskému zákoníku), obecnému zájmu (výstavba socialismu), nesrozumitelná nebo si odporující pak měla za následek neplatnost pouze takového ustanovení, nikoli celé závěti. Podobně jako ustanovení povolávající dědici k věci, která není v zanechaném majetku (vyjma sumy peněz). Dalším důvodem, již dříve uvedeným, je také připojení podmínky, určení času a příkazu k závěti.

Relativně neplatná je závěť, pokud zůstavitel nezanechal povinný díl nepominutelnému dědici, pokud však ten neprohlásil, že se neplatnosti nedovolává. Pokud však byla nepominutelným dědicem osoba nesvéprávná, jednalo se podle judikatury Nejvyššího soudu (např. č.107/1954 a 139/1954 Sb. rozh.) o neplatnost absolutní. Obecně lze tedy říci, že neplatnou závětí byla každá ta, jež nedodržovala povinné formální a obsahové náležitosti a nebyla pořízena způsobilým zůstavitelem.

Testamentární svoboda zůstavitele, i když značně omezená, zahrnovala také možnost svou závěť kdykoli změnit či zrušit. Podle důvodové zprávy: „*Volnost závěť a vydědění zrušit je pouhým rubem volnosti závěť zřídit nebo někoho vydědění vyloučit*“. Střední kodex nabízel v § 553 hned několik možností jak to učinit. Zřízením nové závěti se rušila závěť dřívější, pokud vedle nové nemohla obstát nebo to zůstavitel v nové výslovně stanovil (tedy ne automaticky jako v ABGB), jinak platily vedle sebe. Forma nové závěti nemusela být totožná s formou užitou dříve k pořízení závěti. Dalším způsobem bylo odvolání, jímž došlo ke zrušení stávající závěti bez zřízení nové a tedy nahrazení testamentární posloupnosti intestátní, jako by závěť nebyla pořízena. Vyžadovalo stejnou formu a způsobilost zůstavitele jako samotné pořízení závěti a mohlo být i jen částečné. Také úmyslné zničení listiny zůstavitelem mělo za následek zrušení závěti. To bylo možné učinit např. jejím spálením či roztrháním, ale i přeškrtnutím podpisu nebo vymazáním jakékoli jiné podstatné náležitosti.¹¹⁷ Takto nemohlo dojít ke zrušení závěti ve formě notářského zápisu. Zrušení listiny o vydědění bylo možné stejnými způsoby a navíc také uvedením vyděděného dědice v novější závěti než je listina o vydědění.

¹¹⁷ HOLUB, R. *Komentář k občanskému zákoníku: Právo dědické*, Praha: Orbis, 1957, s. 214.

5. OBČANSKÝ ZÁKONÍK Z ROKU 1964

5.1 Obecná charakteristika dědického práva

Současný, stále ještě platný, *občanský zákoník č. 40/1964 Sb.* z 26. 2. 1964 byl přijat na popud kritiky upozorňující na zastaralost středního kodexu a na to, že již plně neodpovídá poměrům a vztahům platným v dané společnosti 60. let, kdy „socialismus v naší zemi zvítězil“. Jelikož byl vedle nového občanského zákoníku přijat např. také hospodářský zákoník nebo zákoník mezinárodního obchodu, předmět jeho úpravy se dále zúžil pouze na základní majetkoprávní vztahy mezi občany.¹¹⁸ Tento kodex obsahoval celkem osm částí, přičemž dědické právo bylo upraveno v části sedmé (§ 460 až 487). Počet paragrafů, které se mu věnovaly tak klesl na pouhých 28¹¹⁹.

Občanský zákoník z roku 1964 původně převzal základní zásady dědického práva z předchozího občanského zákoníku z roku 1950 (např. že se dědic stává dědicem smrtí zůstavitele či upřednostňování intestátní posloupnosti). Obsahoval však radikální změny v neprospěch testamentární posloupnosti a dědického práva vůbec. „*Platný občanský zákoník v podstatě znamenal likvidaci dědického práva, tak jak bylo chápáno do té doby a jak je dědické právo chápáno i v současných právních rádech tradičních demokratických států, ale i států, které prošly stejným vývojem jako Česká republika*“¹²⁰. Jako příklad institutů, které byly odstraněny¹²¹ lze uvést možnost smluvního zřeknutí se dědictví¹²², zrušení institutu vydědění (na dlouhých 19 let do novely v roce 1983) nebo omezení forem závěti (zůstala pouze forma notářského zápisu a holografní závěti). Zcela již chybí také zmínka o odkazu, dědické substituci, o pořizování závěti osobami, které neumí číst nebo psát atd.

Vzhledem k době trvání platnosti tohoto kodexu (více než 40 let) a změnám po listopadu 1989, nikoho jistě nepřekvapí, že dnešní podoba občanského zákoníku je výsledkem mnoha (více než 40) novelizací. Dědického práva se však týkalo pouze sedm. První novela, která se týkala oblasti dědického práva, je z roku 1983 (*zákon č. 131/1982 Sb.*). Ta vrátila do právního řádu institut vydědění a rozšířila možnost kolace i na dary od předků. Nejdůležitější

¹¹⁸ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. Brno: DOPLŇEK, 1993. s. 32.

¹¹⁹ Dnes je upraven ve 40 paragrafech.

¹²⁰ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 69.

¹²¹ Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku z roku 1964 totiž „*při úpravě dědění bere osnova zřetel k nynějšímu stupni vývoje naší společnosti. Proto byly některé instituty dosavadního dědického práva nahrazeny jinými a od jiných, které jsou již vývojem překonány, bylo upuštěno*“.

¹²² Odmítnutí dědictví však zůstalo zachováno. Není však možné odmítnout jen část dědictví či ho podmínit apod. a odmítnout nemůže také ten, který s dědictvím nakládá jako s vlastním (např. vybírá finanční prostředky z účtu zůstavitele, vymáhá jeho pohledávky, ale i ten, kdo se dovolává relativní neplatnosti závěti apod.

jsou pak samozřejmě novelizace v rámci přebudování právního řádu po roce 1989. *Zákon č. 509/1991 Sb.*¹²³, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, mimo jiné rozšířil a upravil důvody vydědění, zmenšil povinný díl u zletilých nepominutelných dědiců ze 3/4 na 1/2 zákonného dědického podílu a rozšířil formy závěti o tradiční allografní závěť, závěť osob, které neumějí číst nebo psát a nezletilců starších 15 let. Neméně významná byla také nová možnost zřídit závětí nadaci. Jedna z posledních významných novel, zasahujících dědické právo, byla provedena *zákonem č. 554/2004 Sb.* a umožňuje mimo jiné zůstaviteli ustanovit správce dědictví (listinou o ustanovení správce dědictví ve formě notářského zápisu) a to do doby než skončí dědické řízení.

I přes tyto novelizace a částečné posílení pořizovací volnosti zůstavitele se nepodařilo obnovit úroveň úpravy dědického práva (testamentární posloupnosti) obsažené v ABGB a navrátit do našeho právního řádu některé tradiční instituty (např. odkaz) známé již z práva římského. *„Pojetí našeho občanského zákoníku je stále co do základu marxistické (materiální), o zůstavitele se po jeho smrti vůbec nezajímá, protože jako mrtvý člověk je z hlediska primitivního materialismu bez vůle a pro sociální výstavbu nemá význam, jeho podmínky, přání, příkazy jsou bez právních následků (§478)“*¹²⁴. Stále tak přetrvává upřednostňování zákonné posloupnosti a „živých“ dědiců před zůstavitelem a jeho vůlí.

Také současná právní úprava rozeznává pouze dva dědické tituly - zákon a závěť a umožňuje dědit i na základě obou současně (§ 461 odst. 1), ačkoli *„dědění ze zákona je z hlediska zájmu společnosti nejvhodnější způsob přechodu majetku zemřelého“*¹²⁵. Jednou závětí může platně pořídit jen jedna osoba, je tedy vyloučena společná závěť manželů známá z ABGB (§ 476 odst. 3). Dědici odpovídají za dluhy zůstavitele jen do výše nabytého dědictví, neboť podle důvodové zprávy dědění nemá být pro dědice majetkovým rizikem. Stručnou a nepřesnou kvalitu úpravy je navíc třeba doplňovat judikaturou.

5.2 Forma závěti

Původní znění zákona umožňovalo pořídit závěť pouze písemně a to buď ve formě holografní (sepsané vlastní rukou) nebo ve formě notářského zápisu. Zůstavitel si tak mohl libovolně zvolit mezi formu soukromou nebo veřejnou, přičemž každá byla zastoupena

¹²³ Tato obsáhlá novela občanského zákoníku především obnovila jednotné vlastnictví a jeho ochranu a upravila či zrušila také další ustanovení, která již nebyla v souladu s novým demokratickým právním řádem našeho státu.

¹²⁴ ELIÁŠ, K et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. svazek, Praha: Linde, 2008, s. 1115.

¹²⁵ Viz. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku z roku 1964, dostupná také na :

< http://psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm >

jedním typem závěti. Po velké novele¹²⁶ v roce 1992 se do občanského zákoníku vrátila v § 476b allografní závěť (sepsaná jinak než vlastnoručně) a jako zvláštní typ allografní závěti byla obnovena i možnost sepsat závěť zůstavitele, který nemůže číst nebo psát (§ 476 c). Ústní podobu však naše právo stále nezná, stejně jako tzv. privilegované závěti. Písemná listina jako závěť je tedy obligatorním obecným požadavkem, jehož nedodržení způsobuje její absolutní neplatnost. Dalším podobným obecným požadavkem platným pro všechny typy závětí je také datace závěti¹²⁷, tedy uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla závěť podepsána (§ 476 odst. 2).

Vlastnoručně sepsaná závěť (holografní) je tradičně považována za nejjednodušší a nejrozšířenější způsob pořízení této listiny. Zejména proto, že nevyžaduje přítomnost svědků, může být napsána na jakémkoli hmotném podkladě (i kůže, zeď, ubrousek či plátno), v jakémkoli jazyce a bez jakýchkoli nákladů. Ani její označení jako „závěť“ není nutné, neboť se tento úkon posuzuje podle obsahu, nikoli názvu.¹²⁸ Sepsána vlastní rukou však musí být celá (§ 476a), tedy včetně podpisu a data¹²⁹, což zaručuje kromě jiného i její pravost. Podpis zůstavitele se musí nacházet za textem, který tak uzavírá, a měl by obsahovat celé jméno (ale stačí i pouze příjmení¹³⁰ či pseudonym). Datace se naopak může nacházet kdekoli v textu a to v podobě číselné, slovní i kombinované. Výjimečně se připouští i sepsání závěti nohou či ústy tělesně postižené osoby, pokud takto činí i ostatní písemné právní úkony.

Nevýhodu tohoto způsobu sepsání však lze spatřovat v nesprávném užití právnických termínů, způsobené nezalostí práva pořizovatele.¹³¹ Často tak „odkazuje“ celé své jmění a podobně, což může v konečném důsledku vést až k neplatnosti závěti či ne zcela přesnému dodržení jeho vůle. Snazší je také ztráta takovéto listiny či vliv třetích osob na zůstavitele při sepisování závěti, ať už jde o její obsah či samotné pořízení.

Allografní závěť, jak už bylo řečeno, zpočátku náš právní řád neupravoval. Dnes je za tuto závěť považována listina sepsaná kýmkoli na počítači, ale i rukou jiné osoby než zůstavitele (i obmyšleným dědicem¹³²). Opět musí být datována a vlastnoručně podepsána. Tato forma se však odlišuje požadavkem na současnou přítomnost dvou svědků, před kterými zůstavitel výslovně potvrdí (ústně i písemně) obsah závěti jako svojí poslední vůli a poté

¹²⁶ Zákon č. 509/1991 Sb., zákon, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, s účinností od 1. 1. 1992.

¹²⁷ Tento požadavek je důležitý nejen z hlediska poznání závěti novější před starší, ale např. také posouzení testamentární způsobilosti pořizovatele např. při případném sporu dědiců.

¹²⁸ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 75.

¹²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17.11.1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98.

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.1.1983, sp. zn. 4 Cz 82/82.

¹³¹ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo: Praktická příručka*. 3. aktualizované vyd. Praha: Linde, 2007. s. 92 a násl.

¹³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.5.1997, sp. zn. 2 Cdon 1883/96.

závěť vlastnoručně podepíše. Jelikož ustanovení § 476 odst. 2 vyžaduje uvést den, měsíc a rok podepsání, musí zůstavitel a svědci závěť podepsat v jeden den.¹³³ Svědci ale nemusí znát obsah této listiny, ani být přítomni jejímu sepsání, zůstavitel dokonce ani nemusí učinit svůj podpis za jejich přítomnosti.

Jako zvláštní formu allografní závěti zákon upravuje v § 476 c a je určena pro osoby, které nemohou (i jen přechodně a z jakéhokoli důvodu) číst nebo psát. Tato forma je obnovena od roku 1992, do té doby byla pro takové případy obligatorní forma notářského zápisu. Přísnější požadavky na její pořízení jsou důsledkem ochrany těchto znevýhodněných osob. Zpřísnění představuje např. vyžadovaná přítomnost tří svědků a dále předčitatele a pisatele. Podle Nejvyššího soudu ČR: „*Při pořízení allografní závěti postupem podle § 476c ObčZ je nezbytné, aby všichni tři svědkové úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků*“¹³⁴.

Svědci tak zde naopak musí znát i obsah závěti a pouze oni závěť podepisují. Pisatelem je osoba, která závěť podle projevu vůle sepisuje (vlastní rukou či na počítači), musí splňovat obdobné požadavky jako svědek (může jím být i některý ze svědků), avšak nemůže být zároveň předčitelem. Obdobné platí i pro předčitatele. V závěti je také nutno výslovně uvést, že zůstavitel nemůže číst či psát a z jakého důvodu, kdo závěť sepsal, kdo přečetl, způsob potvrzení obsahu listiny jako pravé vůle zůstavitele a opět datum podepsání svědky. Této formy se užije i v případě osob nevidomých či neslyšících. U těch je závěť tlumočena do znakové řeči (§ 476 odst. 4) a vyžaduje svědky tuto řeč rovněž ovládající.

Jediným zástupcem závěti pořizované veřejně, před notářem¹³⁵, je notářský zápis. Tuto formu může využít každý, kdo je způsobilý pořídit závěť. Obligatorní je však pro osoby nezletilé starší 15 let (bez přítomnosti zákonného zástupce) a od roku 1998¹³⁶ v případě, kdy je závěť zamýšleno zřídit nadaci či nadační fond. Podrobnější úpravu notářského zápisu obsahuje *notářský řád*¹³⁷. Ten např. stanoví, že tato veřejná listina se sepisuje podle § 58 notářského řádu buď v jazyce českém¹³⁸, nebo se přibere tlumočník (v případě, že pořizovatel

¹³³ MUZIKÁŘ, L. In ELIÁŠ, K. et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2008, s. 1249.

¹³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.5.2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004.

¹³⁵ Fyzická osoba splňující předpoklady podle zákona č. 358/1992 o notářích a jejich činnosti v platném znění (Notářský řád), a která je pověřena notářským úřadem.

¹³⁶ Zákon č. 227/1997 o nadacích a nadačních fondech.

¹³⁷ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁸ Je zde uvedeno i slovenském, což je však pouze pozůstatek federální úpravy.

neumí česky), jehož přítomnost se na konci zápisu potvrdí jeho podpisem a otiskem úředního razítka a uvedením, že závěť byla zůstaviteli přetlumočena a ten s ní souhlasí. Tlumočnickem však nemůže být např. osoba zůstaviteli blízká. Na konec notářského zápisu, který je tedy písemným zachycením ústního projevu zůstavitelovy vůle notářem, se vyžaduje podpis zůstavitele (popř. jiných osoba, např. tlumočnicka) a samozřejmě notáře i s otiskem jeho úředního razítka. Pokud pořizovatel však nemůže číst nebo psát, je zvláštním požadavkem přiřazení dvou svědků¹³⁹.

Závěť ve formě notářského zápisu může sepsat i notář nepříslušný podle místa bydliště pořizovatele a ten je také ze zákona povinen takto sepsanou závěť, listinu o vydědění apod. zapsat do tzv. Centrální evidence závětí, kterou vede Notářská komora ČR. Listinou podobu pak uloží ve své notářské kanceláři. Výhodou této formy pořízení je jistě to, že se u ní, jako veřejné listiny, předpokládá presumpce správnosti, a tedy tíhu důkazního břemene nese protistrana. Pořizovatel získá od notáře kvalifikované rady a informace, které minimalizují prostor pro případné spory o platnosti závěti a umožní mu naplnit jeho vůli do nejvyšší míry. Také se nestane, vzhledem k její evidenci, že by se závěť ztratila či byla v dědickém řízení opomenuta. Nevýhodou jsou pak samozřejmě určité finanční náklady.

Výčet osob, které nemohou být svědky při pořízení závěti, obsahují § 476e a § 476f. Jednak jimi jsou osoby zbavené i omezené v způsobilosti k právním úkonům, nezletilé a trpící smyslovou vadou (nevidomé, neslyšící či němé). Od svědků se vyžaduje dostatečně jasné, spolehlivé a uvážené svědectví, nikým zprostředkované apod., což tyto osoby nemohou splnit. Dále jím nemůže být osoba neznalá jazyka zůstavitelova projevu vůle, osoba na věci zúčastněná¹⁴⁰ (dědic testamentární i zákonný) či jí blízká osoba. Důležité je také vědět, že za svědka závěti není považován ten, kdo byl tomuto úkonu jen náhodně přítomen¹⁴¹. V případě notářského zápisu nemohou být svědky také zaměstnanci notáře, který jej sepisuje.

¹³⁹ To však není potřeba, je-li pořizovatel schopný seznámit se s obsahem závěti pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek a umí se také podepsat.

¹⁴⁰ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 7.3.2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001: „*Ustanoví-li zůstavitel v allografní závěti (§ 476b ObčZ) za svého dědice právníckou osobu, jsou nezpůsobilými svědky závěti fyzické osoby, které činí (mohou činit) za tuto právníckou osobu právní úkony, jakož i fyzické osoby, které jsou společníky, členy nebo zaměstnanci této právnícké osoby, nebo které k ní mají jiný obdobný vztah, jestliže by důvodně pociťovaly újmu, kterou by utrpěla právnícká osoba povoláná za zůstavitelova dědice, jako újmu vlastní.*“

¹⁴¹ Musí za tímto účelem být přizván, touto úlohou pověřen a také s ní být srozuměn (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.4.1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96).

5.3 Obsah závěti

Závěť jako projev zůstavitelovy vůle musí být srozumitelná, určitá, výslovná (nelze ji učinit pouze opomenutím či mlčky) a učiněná pouze zůstavitelem. Tento právní úkon vyjádřený slovy musí obsahovat zejména určení¹⁴² dědice (§ 477 odst. 1), jeho podílu na dědictví popř. věci¹⁴³ a práv (opět zůstala zachována univerzální a singulární sukcese vedle sebe) a další ustanovení, z nichž bude patrné, jak chce zůstavitel naložit se svým majetkem pro případ smrti, jelikož to je hlavním účelem závěti. Dědicem ze závěti může být osoba fyzická, právnická, ale i stát, zcela podle vůle zůstavitele (na rozdíl od posloupnosti intestátní), přičemž však nesmí zapomenout na nepominutelné dědice. Jeho určení by mělo být jednoznačné¹⁴⁴ (nejméně takové, aby vyloučilo záměnu s jinou osobou) pro zabránění případným sporům a nejasnostem, nejčastěji se uvede jméno, příjmení a bydliště. Podle judikatury¹⁴⁵ však není ani nezbytné dědice v závěti výslovně pojmenovat, pokud je zjištělné, komu má majetek připadnout. V případě dědice právnické osoby se již přesné označení (název, sídlo, identifikační číslo atd.) vyžaduje. Stále také platí, že nepořídí-li zůstavitel o celém svém majetku v závěti, připadne zbylá část dědicům ze zákona. Zvláštní problematiku představuje situace, kdy věci, ke kterým je dědic v závěti výslovně povolán, již v době zůstavitelovy smrti neexistují. Na takové ustanovení se hledí jako na právně neúčinné. To však neplatí, jde-li o peněžní částku (uspokojit tento nárok jsou povinni ostatní dědicové). Podle § 470 dědic odpovídá za přiměřené náklady pohřbu a za jeho dluhy do výše ceny nabytého dědictví (více dědiců odpovídá podle svých dědických podílů).

Možnost ustanovit náhradního dědice (tzv. vulgární náhradnictví), tedy dědice, který nastoupí v případě, kdy první povoláný dědic svůj podíl nechce nebo nemůže nabýt, do jeho podílu a zabránit tak přirůstání uvolněného podílu zákonnému dědici, občanský zákoník výslovně neupravuje. Jeho přípustnost je tak pouze dovozována na základě zásady, že vše co není zakázáno, je dovoleno. Nelze jej však považovat za podmínku podle § 478, neboť neomezuje dědice původního. Takovýmto náhradním dědicem může být kdokoli (např. i spoludědic) a dokonce i on může mít svého náhradníka. Jinak se však postupuje v případě

¹⁴² Občanský zákoník z roku 1964 naopak neumožňuje pořízení tzv. negativní závěti, kterou by vyloučil zákonného dědice z dědění, neboť tak může učinit jeho neuvedením v závěti či vyděděním.

¹⁴³ Praxe a judikatura však umožňuje, ačkoli by se vůle zůstavitele měla respektovat, aby se v rámci dědického řízení dědici dohodli jinak.

¹⁴⁴ Podle rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994, čj. 18 Co 218/93-23 za takové lze považovat i ustanovení „svým dětem“.

¹⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002.

náhradnictví tzv. svěřeneckého¹⁴⁶, zrušeného již středním kodexem. Zákon totiž v § 859 odst. 2 výslovně stanovuje, že dnem 1. 4. 1964 zanikají všechna omezení vyplývající ze svěřeneckého náhradnictví.

Dalšími vedlejšími ustanoveními, která např. v ABGB měly své významné místo, jsou podmínky, příkazy či určení času. Občanský zákoník však těmto ustanovením, z důvodu omezování závětního dědice, nepřiznává právní následky (§ 478) a podstatně tak naopak omezuje pořizovací svobodu zůstavitele. „*Tato restrikce je v kontextu evropských úprav – s výjimkou úpravy slovenské – naprosto ojedinělá, již dříve kritizovaná, přispívá k obrazu českého občanského práva jako komunistického skansenu uprostřed Evropy*“¹⁴⁷. Také představuje výjimku z obecného pravidla v § 36 odst. 1, které použití těchto vedlejších ustanovení při vzniku, změně či zániku práva nebo povinnosti výslovně umožňuje. Soudní praxe však doplnila a stanovila, jaká ustanovení za nepřipustnou podmínku považovat nelze, a jsou tedy v souladu se zákonem.

Příkladem je již výše zmíněná dědická substituce, dále zřízení věcného břemene na základě závěti, nebo povinnost dědice k vyplacení určité peněžité částky jinému dědici¹⁴⁸ (jde pouze vyjádření zůstavitelovy představy o vypořádání dědictví). Zákonnou výjimkou je pak příkaz k započtení na dědický podíl (kolace)¹⁴⁹ v § 484. Aby k započtení došlo, musí zůstavitel v závěti tento příkaz výslovně uvést¹⁵⁰. Ten dědice nijak neomezuje, naopak má přispět k co nejspravedlivějšímu rozvržení dědictví. Novelou občanského zákoníku¹⁵¹ z roku 1983 došlo k rozšíření možnosti zápočtu i o věci, které bezplatně od zůstavitele obdržel i dědicův předek a tím i k zabránění obcházení zákona. Je však nutné posuzovat každý případ darování podle konkrétních okolností, aby nebyly dědici započteny také dary, které mu však žádný prospěch nepřinesly¹⁵².

Nově, od roku 2003, je možné zřídit závětí nadaci¹⁵³ či nadační fond (§ 477 odst. 2). Podmínky pro její zřízení obsahuje zákon č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů, a jsou mezi nimi přísné formální i obsahové náležitosti. Již výše

¹⁴⁶ Tento institut umožňoval, aby zůstavitel uložil dědici povinnost, že dědictví musí po své smrti nebo v jiných případech převést na jiného ustanoveného dědice. Komunistické právo svěřenecké nástupnictví zrušilo, protože příliš omezovalo dědice.

¹⁴⁷ ELIÁŠ, K et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2008, s. 1119.

¹⁴⁸ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 28.2.2001, č.j. 24 Co 51/2001-133.

¹⁴⁹ Započte se to, co dědic od zůstavitele již získal za jeho života. S výjimkou běžných darování či plnění, ke kterým byl zůstavitel povinen (např. výživné).

¹⁵⁰ Nebo je kolace uplatněna v případě testamentární posloupnosti také tehdy, pokud by jinak obdarovaný dědic byl proti neopomenutelnému dědici neodůvodněně zvýhodněn.

¹⁵¹ Zákon č. 131/1982 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, účinný od 1. 4. 1983.

¹⁵² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 1969, sp. zn. 4 Cz 121/68.

¹⁵³ Účelové sdružení majetku zřízené a vzniklé dle zákona o nadacích a nadačních fondech pro dosahování obecně prospěšných cílů. Je právnickou osobou.

zmiňovanou podmínkou je zřízení takové závěti pouze ve formě notářského zápisu, dále určení jejího názvu (jehož součástí musí být označení „nadace“), vymezení účelu (ve shodě s obecně prospěšným cílem), určení výše, popř. hodnoty majetkového vkladu, určení vykonavatele závěti či pravidla pro poskytování příspěvků takovéto nadaci a mnohé další. Jejich dodržení je velmi podstatné, jelikož v opačném případě bude závěť v této části neplatná. Tuto právní úpravu je nutno považovat za speciální ve vztahu k § 460. Nadace totiž nenabývá dědictví a dokonce ani nevzniká¹⁵⁴ smrtí zůstavitele. Závěť je zde pouhým podkladem pro její zřízení a vznik. Nevznikne-li nadace nebo nadační fond, je vykonavatel závěti povinen vydat majetkový vklad oprávněným dědicům (§ 6 odst. 3 zákona o nadacích a nadačních fondech).

5.4 Testamentární způsobilost

Závěť jako ryze osobní právní úkon fyzických osob může učinit každá osoba plně způsobilá k právnímu jednání (dosáhla věku 18 let¹⁵⁵ a nebyla omezena¹⁵⁶ či zbavena způsobilosti k právním úkonům), tedy osoba s aktivní způsobilostí k uzavření závěti. Občanský zákoník toto sice výslovně nestanovuje, ale tato skutečnost vyplývá z obecného ustanovení o způsobilosti k právním úkonům. Od roku 1993 zákon opět zavedl z tohoto výjimku, kdy může závěť pořídit i osoba nezletilá, starší 15 let, avšak pouze ve formě notářského zápisu (§ 476d odst. 2). Tato forma má zaručovat, že díky notáři budou dodrženy obsahové i formální náležitosti závěti a nepůjde např. pouze o unáhlené rozhodnutí. Otázkou však zůstává, zda může nezletilá osoba pořídit o svém majetku v plném rozsahu či pouze omezeně¹⁵⁷. Avšak i zletilá osoba může být přechodně, např. vinou duševní choroby, alkoholu či šoku, neschopná k učinění právního úkonu. Neboť nechápe-li smysl, význam a účel závěti vinou např. duševní poruchy, ať už jen v době zřízení závěti, nemůže ji uzavřít platně (§ 38 odst. 2). Tělesná vada na překážku není, ale jak už bylo řečeno výše, je třeba zvolit vhodnou formu závěti. O platnosti závěti rozhoduje stav v době jejího zřízení (ani např. soudní zrušení omezení způsobilosti k právním úkonům nevede ke konvalidaci).

¹⁵⁴ Až dnem zápisu do nadačního rejstříku.

¹⁵⁵ Výjimku zde tvoří případ, kdy plnou způsobilost nabude také osoba starší 16 let, která uzavřela, se souhlasem soudu, manželství.

¹⁵⁶ Zde záleží na rozsahu tohoto omezení, avšak lze předpokládat, že většinou nebude moci takovýto důležitý právní úkon učinit.

¹⁵⁷ Podle § 9 mají totiž nezletilí způsobilost jen k právním úkonům přiměřeným svou povahou rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Může tedy pořídit i o majetku značné hodnoty, zřídit nadaci apod.? Názory se liší. Např. podle P. Bezouška v jeho článku - Nezletilý a závěť notářským zápisem. Právní rádce, 2005, č. 4. s. 19 an. , by mělo být ustanovení § 476d odst. 2 vykládáno v souladu s § 9.

Pasivní testamentární způsobilost se naopak vyžaduje od osoby dědice, kterým, jak už bylo uvedeno, mohla být osoba fyzická, ale i právnická či dokonce stát. Požadovaná je pouze právní subjektivita (v okamžiku smrti zůstavitele), nikoli však způsobilost k právním úkonům. Proto se dědicem může stát i tzv. nasciturus, dítě v době smrti zůstavitele již počaté, narodí-li se živé (§ 7 odst. 1). Podobně fiktivní je i právní subjektivita nadace, která má závětí teprve vzniknout.

Případy dědické nezpůsobilosti jsou pak upraveny v § 469 (taxativní výčet) a soud k nim přihlíží ex offio. Ty vedou k vyloučení z dědění jinak způsobilého dědice (závětního i zákonného) a to, na rozdíl od vydědění, přímo ze zákona bez projevu vůle zůstavitele. Oba důvody představují závažné nemorální jednání vůči zůstaviteli a jeho blízkým, které zasluhuje potrestání v podobě vyloučení z dědění po zůstaviteli. Jednak je to spáchání úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům a dále zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. V prvním případě musí jít o úmyslný trestný čin (nikoli nedbalostní, či přestupek) a spáchaný za života zůstavitele. Nezáleží však na tom, zda byl za tento čin odsouzen či došlo k zahazení apod., rozhodný je fakt, že byl onou osobou spáchán¹⁵⁸. Za zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele je považováno např. zničení listiny se závětí, bránění zůstaviteli v sepsání, podvržení, zfalšování či zatajení závěti apod. Takového jednání se dědic dopouští za účelem pozměnění či zatajení projevu vůle zůstavitele, a to jak za jeho života, tak i po jeho smrti. Dědická nezpůsobilost se dá zvrátit odpuštěním (výslovným i konkludentním) ze strany zůstavitele, které je však neodvolatelné.

5.5 Nepominutelní dědicové a vydědění

Nepominutelnými dědici jsou takové osoby, u nichž má společnost zájem na jejich ochraně při dědění. Jedná se o jedno z nejvýznamnějších omezení testovací svobody zůstavitele. V závěti jim proto musí být zanechán alespoň tzv. povinný díl, jinak je závěť v této části neplatná¹⁵⁹, nedošlo-li však navíc k jejich platnému vydědění. Velikost povinného dílu (§ 479) se pak rozlišuje podle zletilosti či nezletilosti potomků, přičemž nezletilý potomek má nárok na to, co činí jeho zákonný dědický podíl, zletilý pak na to, co činí jednu polovinu jeho zákonného dědického podílu (do roku 1991 to byly $\frac{3}{4}$). Zákonný dědický podíl se podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88 vypočítává

¹⁵⁸ Pokud např. stíhání trestného činu bylo z důvodu promlčení nebo amnestie pozastaveno, dědický soud si tento případ projedná pouze pro tyto účely, a pokud ho shledá vinným z trestného činu, je i nezpůsobilým dědicem.

¹⁵⁹ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR R V/1967 jde o relativní neplatnost. Je však zapotřebí, aby nepominutelný dědic vznesl námitku neplatnosti (do tří let), jinak je takováto závěť platná.

z celého dědictví, nikoli jen z té části, o níž zůstavitel pořídil v závěti. Zletilost či nezletilost se posuzuje podle stavu v době smrti a dále platí, že bližší potomek má přednost před vzdálenějším (vnuk, pravnuk). Mezi nepominutelné dědice dnes patří pouze potomci, nikoli již rodiče zůstavitele či jeho manžel¹⁶⁰ a jejich ochrana je vyjádřením principu familiarizace v dědickém právu. Občanský zákoník navíc poskytuje těmto dědicům postavení zákonného dědice, nejen obligační nárok vůči dědici ze závěti (právo na výplatu povinného dílu v penězích). Povinný díl lze však omezit již výše zmíněným příkazem k započtení neboli kolaci. Nárok neopominutelného dědice může být uspokojen ideálním podílem, ale i jednotlivými věcmi a právy, jejichž hodnota však musí odpovídat hodnotě ideálního podílu vyjádřené v penězích.

Institut vydědění, umožňující vyloučit (za splnění podmínek) z dědění nepominutelné dědice¹⁶¹, bychom v občanském zákoníku do roku 1983¹⁶² hledali marně. Byl totiž odstraněn jako buržoazní přežitek, což se později ukázalo jako chyba. Po novele byl tedy navrácen, avšak pouze s úpravou jediného důvodu vydědění¹⁶³. Po roce 1991 již došlo k přeformulování a také rozšíření těchto důvodů, takže dnes občanský zákoník upravuje v § 469a odst. 1 čtyři taxativní důvody. Vydědit lze potomka, který v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech, který o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by vzhledem k rodinnému vztahu k zůstaviteli projevoval měl, který byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, a který trvale vede nezřízený život.

Jde tedy o takové případy, ve kterých by se bezvýhradná ochrana nepominutelných dědiců přičila dobrým mravům, přičemž první dva jsou projevem netečnosti potomka vůči svému předkovi a další dva pak snižují vážnost celé rodiny v rámci společnosti. Vždy je třeba navíc také samozřejmě posoudit okolnosti konkrétního případu. Například zda potomek měl možnost pomoci či zůstavitel takovou pomoc neodmítl, má-li i zůstavitel zájem o styk s potomkem a podobně. Důvod odsouzení pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku je pak poměrně přísný a nepřesně formulovaný, neboť takto zahrnuje i pokus tohoto trestného činu, nerozlišuje podmíněné a nepodmíněné odsouzení,

¹⁶⁰ Jeho nezařazení je zdůvodňováno tím, že díky vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení, je o finanční potřeby manžela postaráno.

¹⁶¹ Pokud by šlo o jiné osoby, hovoříme o tzv. negativní závěti, která nemá podle platného občanského zákoníku (na rozdíl od ABGB) účinky.

¹⁶² Zákonem č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, byl opět navrácen do našeho právního řádu.

¹⁶³ Pokud potomek v rozporu s „pravidly socialistického soužití“ neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech.

trestný čin z různých oblastí atd. Je však stále na zůstaviteli, který trestný čin je pro něj tak závažný, aby jej vedl k vydědění svého dědice. Jako trvale nezřízený život pak lze definovat chování osoby, která dlouhodobě podlehla např. gamblerství, alkoholismu či toxikomanii a takový život vede až do smrti zůstavitele. Tento důvod vydědění lze tedy obecně uplatnit tam, kde dědic žije takovým způsobem, kdy lze očekávat, že pokud by mu majetek zůstavitele měl připadnout, prohýřil by jej a nebudou tak uchovány tyto hodnoty. Tento institut je možno zřídit projevem vůle zůstavitele a to za podobných pravidel jako závěť. Může být obsažen v samostatné listině o vydědění či přímo v závěti. Obligatorní podmínkou je uvedení důvodu, který k tomuto kroku vedl (musí existovat již v době pořízení závěti) a nově lze takto vydědit s dědicem také jeho potomky, aniž by museli samy některý z důvodů naplňovat¹⁶⁴.

Možné je i částečné vydědění (*rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 2 Codn 176/96*), „což znamená, že (dědic) může být pro jeden z důvodů vydědění částečně zkrácen na svém dědickém podílu“¹⁶⁵ a naplňuje tak detailněji vůli zůstavitele. Navíc podle judikatury¹⁶⁶ není vyloučeno ani vydědění potomka, který je v době sepsání listiny o vydědění nezletilý, avšak je třeba zvážit, zda od něj lze požadovat takové chování, které je opakem důvodů k vydědění.

5.6 Neplatnost a zrušení závěti

Jelikož je také závěť právním úkonem, musí samozřejmě splňovat všechny náležitosti požadované obecně po právních úkonech, jinak je neplatná. Tedy vůle zůstavitele musí být svobodná (bez nátlaku či vynucení), vážná (skutečně směřuje k řízení závěti a povolání dědice, ne v divadelní hře či žertu) a také prostá omylu (nikoli pouze chyba). Navíc vyjádřena dostatečně určitě a srozumitelně (např. ustanovení dědiců a jejich podílů¹⁶⁷), neboť tento nedostatek nelze odstranit či doplnit ani výkladem (§ 35 odst. 2), důsledkem čehož je částečná, ale i úplná neplatnost závěti. Pro platnost závěti je však vyžadováno také splnění podmínek (aktivní testamentární způsobilost) osobou, která tento právní úkon činí, tedy po zůstaviteli, a dále splnění formálních náležitostí závěti uvedených v § 476 a násl. občanského zákoníku (např. písemná podoba). Rozeznává se však neplatnost absolutní (závěť nevyvolává

¹⁶⁴ Tento krok byl odůvodněn tím, že vyděděný by jako zákonný zástupce svých potomků dědictví stejně spravoval.

¹⁶⁵ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 102.

¹⁶⁶ Usnesení Krajského soudu v Brně, ze dne 13.11.1998, č.j. 18 Co 310/98. *AD NOTAM*, 1999, číslo 5, s. 106.

¹⁶⁷ Podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001 je: „závěť neplatná pro neurčitost ve vymezení okruhu povolaných dědiců jen tehdy, není-li ani výkladem právního úkonu možné dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitele. Obsah závěti lze za použití zákonem stanovených interpretačních pravidel vykládat, nikoliv však nahrazovat nebo doplňovat vůli, kterou zůstavitel při pořízení závěti neměl nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji“.

právní účinky) a relativní (považuje se za platnou, není-li neplatnost dovolávána), kterou naopak způsobuje nerespektování § 479, pokud se jí nepominutelný dědic dovolá. Všechny uvedené náležitosti musí být dodrženy v době, kdy je závěť pořízena.

Zrušit závěť jako projev své testovací volnosti může zůstavitel podle § 480 třemi způsoby (notářský zápis však pouze dvěma) a totéž platí i pro listinu o vydědění. Jednak pořízením nové platné závěti (vedle níž ta dřívější nemůže obstát), odvoláním závěti, anebo zničením listiny, na níž se nachází. Tedy způsoby formálními, ale i faktickými akty proti materiálně zachycené vůli zůstavitele. První z nich ulehčuje povinná datace závětí, podle které se rozhoduje o jejich pořadí. Pokud však existují dvě závěti se shodným datem, jsou neplatné obě a naopak může existovat i více závětí současně, pokud však mohou vedle sebe obstát (novější ruší starší pouze částečně nebo dokonce vůbec). Tímto způsobem může být zrušena závěť i novější listinou o vydědění, ve které se původně obmyšlený dědic či dědicové vylučují z dědění. Ke zrušení zde dochází automaticky již samotným pořízením závěti pozdější, aniž by v ní musel zůstavitel vyjádřit vůli zrušit závěť dřívější a už v okamžiku jejího pořízení.

Odvolání je však již výslovným projevem zůstavitelovy vůle a dochází tak ke zrušení úplnému i částečnému bez vzniku nové závěti. Odvolání musí dodržet náležitosti požadované pro zřízení závěti, nemusí však být ve stejné formě, jako byla zřízena původní závěť (holografní závěť lze odvolat závěť ve formě notářského zápisu a naopak). Zničení listiny, jak už bylo zmíněno, nelze uplatnit u notářského zápisu, jelikož nemá zůstavitel tuto listinu u sebe. Tento způsob představuje např. její roztrhání či spálení, vymazání textu nebo přeškrtnutí podpisu či závěti jako podstatných náležitostí. Existuje-li více vyhotovení, musí být zničena všechna, částečně lze takto zrušit závěť např. jen přeškrtnutím části textu. Ke zrušení zničením však dojde jen tehdy, pokud tak učinil sám zůstavitel a to úmyslně (ne neopatrnost či omyl) a byl při tom plně způsobilý. Učinit závěť neúčinnou však lze také jejím zmařením, a to tak, že zůstavitel např. věci v závěti uvedené jako dědictví určitého dědice ještě během života zcizí a tudíž nejsou již součástí jeho majetku a ani následným předmětem dědictví. Navíc platí, že zrušením závěti, ať už jakýmkoli z uvedených způsobů, nedojde k tzv. „obživnutí“ závěti předcházející¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98.

6. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

6.1 Přípravy nového kodexu

Potřeba nového kodexu civilního práva vyvstala přirozeně po roce 1989, kdy u nás začal vznikat demokratický právní stát s novým tržním hospodářstvím a dalšími podstatnými změnami systému. Avšak vzhledem k nutnosti rychlého přizpůsobení práva novým poměrům, byl občanský zákoník z roku 1964 v průběhu 90. let pouze (např. tzv. velkou novelou¹⁶⁹ a dalšími dílčími novelizacemi) podstatně změněn (jako provizorní řešení), ale vytvoření nového zákoníku se nedařilo. Práce na jeho přípravě byly znovu obnoveny v roce 2000, kdy byl předložen věcný záměr pro nový občanský zákoník, schválený v následujícím roce, a který tak odstartoval přípravy této velké rekodifikace soukromého práva a stal se základem pro vypracování návrhu paragrafového znění.¹⁷⁰ Koncept nového kodexu se inspiroval především *vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937*, který nakonec vinou známých událostí po Mnichovské dohodě nebyl přijat, a *obecným občanským zákoníkem* z roku 1811.¹⁷¹ Přihlédnuto bylo samozřejmě i k ostatním evropským moderním kodifikacím.

Dědické právo v tomto kodexu doznává značných změn. Nejen co do rozsahu, dědickému právu je nově věnováno 245 paragrafů, ale i co do obnovení některých (tradičních) institutů, které platný občanský zákoník neupravoval nebo dokonce zakazoval. Především je patrný posun v oblasti autonomie vůle zůstavitele díky úpravě dědění ze závěti, ale i práv nepominutelných dědiců apod. Nově je tak posíleno postavení závěti a rozšíření jejích forem, upraveno přirůstání uvolněného podílu závětním dědicům či povoleno užití podmínek apod. Navíc je zde obsaženo výkladové pravidlo (mimo jiných), podle něhož je třeba vykládat závěť tak, aby bylo co možná nejvíce vyhověno vůli zůstavitele (§ 1494 odst. 2), které tento směr potvrzuje. Důraz se tedy přesouvá na závěť jakožto upřednostňovaný důvod dědění.

Nelze však říci, že by nový občanský zákoník měnil vše. Samozřejmě principiálně vychází z dosavadního kodexu a ponechává instituty praxí ověřené a fungující. Neboť i o tom se mezi odborníky z teorie i praxe vedly debaty. Někteří totiž zastávají názor, že stávající

¹⁶⁹ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

¹⁷⁰ Nový občanský zákoník: *Důvodová zpráva* [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

¹⁷¹ Je zde však upozorňováno na to, že návrh by měl odpovídat podmínkám 21. století a má-li být stabilní reagovat na změny, které se od té doby ve společnosti udály (technický rozvoj, posun v chování a morálce, změna rodičovské autority, časté zadlužování, moderní jazyk apod.).

Viz. MUZIKÁŘ, L., In In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 151.

úprava dědického práva není nijak chybná. „Skutečnost, že platná právní úprava navázala na právní úpravu z předcházejícího období (OZ 1950, OZ 1964) nemůže být dostatečným důvodem k jejímu odmítnutí a odsouzení. Negativní jevy v oblasti dědického práva netkvěly v samotné právní úpravě.“¹⁷² Není tak podle nich třeba zcela měnit něco, co se osvědčilo¹⁷³ a je stabilní, obzvláště pokud chybí poptávka po zásadních změnách. Jiní v tomto vidí pouze obavy a nechut' učit se něco nového.¹⁷⁴

Úpravu dědického práva nalezneme v části třetí, pojednávající o absolutních majetkových právech (stejně jako vlastnické právo) a v hlavě třetí, která je dále rozdělena na osm dílů. Poté, co byl nový občanský zákoník schválen postupně Poslaneckou sněmovnou a Senátem, podepsal jej 20. 2. 2012 také prezident Václav Klaus. Účinnosti nabude tento kodex 1. 1. 2014.

Pro následující kapitoly jsem si vybrala pojmenování užitá *doktorem Muzikářem* pro jeho stat' otištěnou ve *Sborníku statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*¹⁷⁵, neboť se mi zdálo velmi trefné. Navíc nepovažuji za přínosné, aby zde byla opakovaně popisována úprava, kterou nový občanský zákoník pouze převzal v dosavadním znění. V dalších kapitolách tedy představím instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení může být problematické, dále instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení by však zřejmě nemělo činit potíže a nakonec instituty pouze převzaté z dosavadní úpravy, avšak v pozměněné podobě

6.2 Instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení může být problematické

6.2.1 Odkaz

Odkaz jako prostředek singulární sukcese, který umožňuje nabytí pouze určité věci, peněz, pohledávky apod. (bez odpovědnosti za dluhy zůstavitele), byl z našeho práva zcela odstraněn až občanským zákoníkem z roku 1964. Přesto pořizovatelé závěti budou jen těžko odlišovat, že „odkazovat“ půjde jen věci, kdežto „dědic“ nabude jen určitý podíl

¹⁷² MUZIKÁŘ, L., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 149

¹⁷³ WAWERKA, K. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 166

¹⁷⁴ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 128

¹⁷⁵ MUZIKÁŘ, L., In In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 149 - 165

z pozůstalosti či celou pozůstalost.¹⁷⁶ Nové pro ně bude i rozlišování mezi dědici a odkazovníky, neboť je výslovně stanoveno, že odkazovník není dědicem. Naopak mají odlišné postavení a odkazovník uplatňuje své právo na odkaz, které mu vzniklo smrtí zůstavitele, vůči dědici či dědicům (§ 1477). Podle § 1594 se odkaz zřídí tak, že zůstavitel „nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu“. U nepominutelných dědiců platí, že je odkaz nesmí zkrátit na jejich povinném díle, ostatním dědicům musí zůstat nezatížena pouze čtvrtina hodnoty dědictví (§ 1598). Nově dokonce půjde odkázat i věc, která se však v pozůstalosti nenachází, neboť je majetkem dědice či odkazovníka, kteří mají povinnost odkaz (pododkaz) odevzdat. Obecně ale platí, že obtížena odkazem by měla být jen osoba, která má z pozůstalosti prospěch.

Pravidla o způsobilosti pořádit či nabýt ze závěti platí i pro odkaz, odkaz malé hodnoty však může zanechat i osoba bez pořizovací způsobilosti. Odvolání odkazu je možné zničením či zcizením věci, která je odkazována, nebo její změnou na věc jinou, v případě pohledávky pak jejím vymožením (§ 1602). Vše však musí být z vůle zůstavitele. Právo na odkaz lze také odmítnout. Uvolněný odkaz připadá náhradníkovi nebo spoluodkazovníkovi, v ostatních případech povinnost splnit odkaz zanikne. Zvláštní pravidla jsou upravena i pro jednotlivé druhy odkazů určené předmětem, který se odkazuje.

Soudě podle názorů odborníků, je znovuzavedení tohoto institut velmi problematické a setkává se spíše s kritikou. Podle některých ho praxe nepostrádá a spíše akorát zkomplikuje dědické vztahy.¹⁷⁷ Jiní spatřují jeho nedostatky ve vzniku dalších nákladů při uzavírání smluv mezi dědici a odkazovníky, problémů v situacích, kdy je dědic zároveň i odkazovníkem či neexistuje žádný dědic, ale pouze odkazovníci apod. Vidí v něm tedy spíše způsob k obcházení nároku věřitelů.¹⁷⁸ Podle mého názoru je umožnění odkazu opravdu nadbytečné, neboť pokud dosavadní úprava umožňovala zůstaviteli v závěti určit dědice pouze k určité věci, ať už tuto praxi nazývala jakkoli, je lepší tento stav ponechat. Navíc se mi jeví úprava odkazu v novém občanském zákoníku poměrně komplikovaná a pro laika stěží pochopitelná. A obnovit tento institut jen proto, že lépe umožňuje zanechat majetek či peněžní částky k charitativním účelům, církvím, politickým stranám či galeriím apod., přijde mně osobně neúčelné.

¹⁷⁶MUZIKÁŘ, L., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 152.

¹⁷⁷Tamtéž, s. 152.

¹⁷⁸ŠEŠINA, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *AD NOTAM*, č. 2, 2004, s. 45.

6.2.2 Vedlejší doložky

Nový občanský zákoník více respektuje možnost zůstavitele naložit s majetkem podle své vůle (nebrání omezování dědice), a proto obnovuje vedlejší doložky v závěti, které současně dělí na dva druhy. Jednak ustanovení vykonavatele závěti či správce dědictví a v druhém případě jde o podmínky, doložení času a příkazy. Podle důvodové zprávy se „...jeví (...) jako nejvýš účelné dát zůstaviteli možnost, aby dal pokyny, jak uspořádat majetkové poměry vzešlé z jeho celoživotní činnosti pro dobu po jeho smrti“¹⁷⁹. Bohužel zvolení této preference vůle zůstavitele před svobodou dědice je problematické a podle některých je takovéto omezování nepřiměřené, neboť představuje zásahy do sféry osobních práv dědiců, omezení jejich možnosti nakládat s nabytým majetkem¹⁸⁰ apod. Tomu má zřejmě zabránit ustanovení paragrafu 1551 odst. 2 : „Směřuje-li vedlejší doložka jen k zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka ze zjevné zůstavitelovy svévole, nepřihlíží se k ní. Nepřihlíží se ani k vedlejší doložce, která zjevně odporuje veřejnému pořádku nebo je nesrozumitelná“ a § 1552, které zakazuje zůstaviteli vedlejší doložkou dědice nabádat či odrazovat od uzavření manželství. Jiní zastávají názor, že je přeci zcela na dědici, zda takto zatížený majetek přijme či nikoli.¹⁸¹ Tento názor sdílím také.

Ustanovením vykonavatele závěti (§ 1554), jako osoby, které zůstavitel důvěřuje, je zajištěno naplnění jeho poslední vůle. Tato osoba je nejen mediátorem ve sporech o dědictví, ale i obstaravatelem pohřbu popř. správcem dědictví. Před soudem má navíc právo hájit platnost závěti nebo naopak namítat nezpůsobilost dědice apod.

Splnění podmínky (§ 1561 až § 1563), tedy předpokládané situace, která může, ale nemusí nastat, odůvodňuje následné získání (suspenzivní podmínka), nebo naopak ztrátu tohoto dočasně nabytého dědictví (rezolutivní podmínka). Uložení odkládací podmínky, která je nemožná, je sankcionováno neplatností, k nemožné rozvazovací podmínce se pouze nepřihlíží. Podle důvodové zprávy platí i pro tyto podmínky obecně to, co pro podmínky upravené v generálním ustanovení o právním jednání v obecné části (§ 499).

Diskutovanou je i vedlejší doložka v podobě doložení času (§ 1564 až § 1566). Ta zapřičiňuje odklad nabytí dědictví až po uplynutí určité lhůty, nebo naopak možnost užívání tohoto dědictví jen na určitou dobu. Na rozdíl od podmínky, událost zůstavitelem zde obmyšlená musí nastat vždy, v opačném případě se pak považuje za nemožnou podmínku (§

¹⁷⁹Nový občanský zákoník: Důvodová zpráva [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

¹⁸⁰MUZIKÁŘ, L., In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 153.

¹⁸¹BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 132.

1566). Zastánci nepotřebnosti znovuoobnovení doložky času argumentují např. tím, že by pravděpodobně stačilo využití institutu půjčky či výpůjčky.¹⁸² Jiní uznávají tuto možnost jako vhodnou pouze pro případy závětí ve prospěch nezletilého dědice (nabude po dosažení zletilosti), neboť může zabránit zpronevěře dědictví ze strany zákonného zástupce dědice.¹⁸³

Příkazem (§ 1569 až § 1574) ukládá zůstavitel dědici (odkazovníkovi), aby naložil s dědictvím určitým způsobem nebo něco vykonal či naopak opominul. Obecně platí, že se posuzuje jako rozvazovací podmínka, neboť jeho nenaplněním (alespoň přibližným) dědic dědictví pozbude, nestanoví-li však zůstavitel jiné důsledky (např. poskytne dědictví jiné osobě). Právo domáhat se splnění příkazu má např. i vykonavatel závěti.

6.2.3 Dvojitá podoba dědické přihlášky

Podle druhu dědické přihlášky (ačkoli nebyla obnovena tzv. ležící pozůstalost) se rozlišuje rozsah odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele. V případě bezvýhradné přihlášky nově odpovídá dědic za veškeré dluhy váznoucí na dědictví, což je zásadní změna oproti stávajícímu stavu. „*Takto pojatá odpovědnost je v rozporu s dlouhodobě existujícím právním vědomím a zažitou představou, že nabytí dědictví nemůže být nabyvateli na újmu.*“¹⁸⁴ Tato úprava odpovídá té, kterou obsahoval ABGB.

Přihláška s výhradou soupisu zabezpečí, že hodnota pozůstalosti bude úředně zjištěna a dědic bude odpovídat jen do takto stanovené hodnoty. Zmaří-li však dědic její zjištění (např. zcizováním majetku z dědictví či jeho slučování se svým apod.) toto „dobrodiní inventáře“ se zruší a bude povinen hradit dluhy v celém rozsahu. Práva na výhradu soupisu se nelze platně vzdát, ani požaduje-li to např. zůstavitel, či je tak stanoveno v dědické smlouvě (§ 1674 odstavec 1).

Je zde patrná preference ochrany věřitelů před ochranou dědiců. Otázkou zůstává, zda je to tak správně. Věřím, že v některých případech by se mohly objevit neblahé následky na celých rodinách zanechaných po zadluženém zůstaviteli. Nezdá se mi spravedlivé, aby dědic odpovídal za rozhodnutí zůstavitele, v jejichž důsledku je takovéto, často i předlužené dědictví, zanecháno. Argumentem jistě je, že dědic může takové dědictví odmítnout, to však také není vhodné řešení. Problémy jistě bude představovat i technické zajištění takového soupisu, které nebude jistě bez dalších nákladů k tíži dědice a jehož správnost může být i

¹⁸² KARHANOVÁ, M. Závět v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, č. 5, 2007, s. 157-164.

¹⁸³ MUZIKÁŘ, L., In In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 154.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 155.

zpochybňována. Kritici z praxe se také samozřejmě obávají obrovského náporu na, už dnes dosti přetížené, soudy a tedy i dlouhého trvání těchto řízení.¹⁸⁵

6.3 Některé instituty v platné úpravě neznámé, jejichž obnovení by však zřejmě nemělo činit potíže

6.3.1 Dědická smlouva

Dědická smlouva se stává vedle závěti a zákona dalším dědickým titulem, navíc s nejvyšší právní silou¹⁸⁶. Spolu se závětí a dovětkem¹⁸⁷ je řazena mezi pořízení na případ smrti (§ 1491) a vyžaduje formu veřejné listiny. Podle § 1582 : „... *povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá*“. Není tedy nakonec omezeno využití tohoto institutu jenom mezi manžely popř. snoubenci, jak tomu bylo v ABGB či v původní verzi návrhu tohoto kodexu, avšak dědické smlouvě uzavřené mezi manžely jsou vyhrazena zvláštní ustanovení (§ 1592 a násl.) obsahující určité odchylky od obecné úpravy. Dále platí, že dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti, jelikož čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná (§ 1585 odst. 1) a osoby s omezenou svéprávností (kvůli závislosti na alkoholu, drogách apod.) mohou navíc pořídit jen o majetku, o němž jsou způsobilé pořídit závěť (§ 1585 odst. 2). Ani uzavření takovéto smlouvy však nebrání zůstaviteli, aby se svým majetkem za života nakládal podle svého, stejně jako dědici dědictví odmítnout. Dědická smlouva může být zrušena i pořízením závěti, avšak pouze se souhlasem smluvního dědice¹⁸⁸ (ve formě veřejné listiny). Pokud nebude dodržena forma potřebná pro vznik dědické smlouvy, stále může být, při dodržení všech potřebných náležitostí, uplatněna konverze alespoň na platnou závěť. Návrat tohoto institutu je odborníky vítán, a pokud bude využíván, jistě díky své vyšší právní jistotě předejde mnoha sporům.

¹⁸⁵ MUZIKÁŘ, L., In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 149 – 165.

¹⁸⁶ I když je upravena až za závětí. Podle důvodové zprávy je to proto, že závěť je institut známější a více využívaný, navíc se dědická smlouva ze závěti vyvinula.

¹⁸⁷ Tento znovuobnovený institut umožňuje doplnění závěti, je její součástí nebo i samostatnou listinou. Neobsahuje ustanovení dědice, ale může jím zůstavitel nařídit odkaz, stanovit podmínku, doložku času, příkaz a podobně.

¹⁸⁸ Neboť jako dvoustranný právní úkon nemůže být změněna či rušena jednostranně.

6.3.2 Zřeknutí se dědictví a vzdání se dědictví

Jednou ze zásad dědického práva je také svoboda dědice rozhodnout se o přijetí či nepřijetí dědictví. Dědic má k tomuto v zásadě dvě možnosti. Jednak dědictví odmítnout (po smrti zůstavitele a jednostranným jednáním) a nyní i opět obnovenou možnost smluvního zřeknutí se dědictví (§ 1484) již za života zůstavitele. Podle důvodové zprávy je tento institut vhodným způsobem, jak vyřešit neobvyklé darování ze strany zůstavitele, aniž by muselo dojít k započtení tohoto daru na dědicův podíl či povinný díl a případným sporům. Tato smlouva musí mít navíc podobu veřejné listiny, což má preventivní, ale i ochranný účel. K jejímu zrušení však postačí písemná podoba. „*Zřeknutím se dědického práva se presumptivní dědic vzdává práva na dědický podíl a současně - je-li zříkající se stranou nepominutelný dědic - i práva na povinný díl.*“¹⁸⁹ Zákon však pamatuje i na situace, kdy se presumptivní dědic zřekne jen práva na povinný díl. V tomto případě neplatí, že se tak automaticky zříká i práva z dědické posloupnosti. Zřeknutí se je navíc možné zcela nebo i jen z části anebo i ve prospěch určité osoby, která se však musí dědicem opravdu stát. Nebylo-li stanoveno jinak, účinky zřeknutí se dědictví se automaticky vztahují i na potomky presumptivního dědice, což je opět velmi problematické ustanovení vyvolávající kritiku.

Vzdání se práva na dědictví (§ 1490 odst. 1) umožňuje obmyšlenému dědici, pakliže svůj dědický podíl neodmítl, delegovat jej na druhého dědice. Vše se činí před soudem v řízení o dědictví a druhý dědic s tímto krokem musí souhlasit, v opačném případě se k němu nepřihlíží. Podle § 1490 odst. 2 však platí, že: „*Byl-li dědic, který se dědictví vzdal, obtížen příkazem, nařízením odkazu nebo jiným opatřením, které podle zůstavitelovy vůle může a má splnit jen osobně, nezabavuje se tím povinnosti splnit takové opatření*“.

6.3.3 Náhradnictví

V případě, že dědic svůj podíl nenabude, ať už z jakéhokoli důvodu, tento *uvolněný* podíl může mít různý osud, určený také vůlí zůstavitele. Možností je hned několik. Například přirůstání dědického podílu, upraveno v § 1504 a násl., nově upřednostňuje závětní dědice před zákonnými a více tak respektuje vůli zůstavitele. Je stanoveno, že uvolněný podíl přiroste poměrně k podílům ostatních dědiců, určeným rovným dílem, nikoli ale už k podílům

¹⁸⁹ Nový občanský zákoník: *Důvodová zpráva* [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

konkrétně vymezeným¹⁹⁰. S uvolněným dědickým podílem však navíc přecházejí i omezení s ním spojená (umožňuje-li to jeho povaha), neboť dědicové zcela nastupují na místo dědice původního.

Zůstavitel ale může i sám určit, komu uvolněný podíl připadne, a to prostřednictvím institutu náhradnictví. Náhradnictví obecné (vulgární) se v praxi (díky judikatuře) využívá i dnes, ačkoli jeho úprava v občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) obsažena není. Nový občanský zákoník tuto situaci napravuje (§ 1507 a násl.), navíc nakonec přidává i úpravu nástupnictví svěřenského (fideikomisárního)¹⁹¹, které bylo zpočátku (už v původním věcném záměru) z důvodu zastaralosti odmítnuto. Jak už bylo řečeno, institut náhradnictví umožňuje zůstaviteli určit, kdo má nastoupit na místo primárního dědice, jestliže tento dědit nemůže nebo nechce. Takovýchto náhradníků může být i více, přičemž každý z nich může mít navíc náhradníka vlastního. Zůstavitel se může také rozhodnout, pro jakou ze situací znemožňujících přijetí dědictví náhradníky povolá (dědickou nezpůsobilost či odmítnutí dědictví apod.).

V pochybnostech je v § 1508 upraveno výkladové pravidlo: *„Zřídí-li zůstavitel náhradnictví pro případ, že by povoláná osoba dědit nechtěla, nebo pro případ, že by dědit nemohla, má se za to, že náhradnictví bylo zřízeno pro oba tyto případy.“* V případě, že primární dědic svůj podíl získá, tento institut se samozřejmě neuplatní a zanikne. O náhradnictví zřízeném zůstavitelem svému dítěti (typicky nezletilému), v době, kdy nemělo potomky, pak platí, že toto náhradnictví zanikne, zanechá-li tento primární dědic potomky způsobilé dědit.

Svěřenským nástupnictvím se pak naopak primárnímu dědici přikazuje, nastane-li určitá událost (jeho smrt apod.), přenechat dědictví (to co mu zůstavitel zanechal) jiné osobě jako dalšímu dědici (svěřenskému nástupci). Primární dědic, tak dědictví získá jen na určitou dobu a stane se dočasným poživitelem, nesmí tak z dědictví nic zcizit. *„Povolá-li zůstavitel svému dědici dědice, zakáže-li dědici, aby o zanechaném jmění pořizoval, povolá-li za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitele ještě není, anebo povolá-li dědice s podmínkou nebo na určitou dobu, považuje se to za zřízení svěřenského nástupnictví.“* Takto lze podle § 1513 zřídit nástupnictví i mlčky. Důvodů pro zánik svěřenského nástupnictví je pak hned několik a

¹⁹⁰Zde se podle důvodové zprávy totiž předpokládá, že dědicům s určitými podíly chtěl zůstavitel zanechat pouze tyto podíly a nic dalšího. Proto v tomto případě uvolněný podíl připadne dědicům ze zákona.

¹⁹¹ Nový občanský zákoník obnovuje institut známý z ABGB, avšak užívá jinou terminologii. Důvodová zpráva k tomu uvádí: *„Zachování tohoto pojmosloví v zákonném textu by mohlo vyvolat různá nedorozumění, nehledě k tomu, že při fideikomisární substituci nevystupuje substitut jako náhradník, nýbrž jako nástupce, neboť i fideikomisární substitut je jako dědic právním nástupcem zůstavitele. Z toho důvodu se po vzoru vládního návrhu československého občanského zákoníku z r. 1937 vyhrazuje termín „náhradnictví“ pro vulgární substituci, zatímco fideikomisární substituce se označuje jako „svěřenské nástupnictví“.*

jsou upraveny v § 1515 až § 1519 (např. pokud žádný ze svěřenských nástupců již nežije, nenastane-li případu, pro nějž bylo nástupnictví zřízeno či v dalších vyjmenovaných speciálních případech). Zůstaviteli se takto umožňuje, opět podle zásady respektování vůle zůstavitele, upravit i složité majetkové a rodinné poměry (např. dědění bytové jednotky) nebo vyřešit nezpůsobilost primárního dědice pořídít o svém majetku.¹⁹²

6.3.4 Privilegované závěti

Nově občanský zákoník upravuje možnost pořídít závěť i tzv. s úlevami, tedy bez některých formalit vyžadovaných při běžném pořizování závěti, odůvodněných mimořádností nastalé situace. Člověk se během života může ocitnout v mimořádných situacích, při nichž na požadované formalizmy nezbude čas. Úlevami chce tak nový občanský zákoník pořízení závěti ulehčit. Také tyto privilegované závěti mohou mít soukromý či veřejný charakter. Je-li závěť pořizována někým, kdo je pro nenadálou událost v bezprostředním ohrožení života nebo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události (např. válkou, nakažlivou nemocí, přírodní pohromou apod.)¹⁹³, může nově pořídít svou soukromou závěť ústně¹⁹⁴ před třemi současně přítomnými svědky (§ 1542 odst. 1). Vzhledem k ústní formě je však svědkům doporučováno pořídít o tom záznam.

Ani *veřejná* forma závěti nebude sepsána klasicky, je-li totiž podle § 1543 „*důvodná obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl pořídít závěť ve formě veřejné listiny, může zaznamenat jeho poslední vůli starosta obce*¹⁹⁵, na jejímž území se zůstavitel nalézá, za přítomnosti dvou svědků.“ Podobně to platí (samozřejmě za splnění dalších podmínek) např. i pro sepsání velitelem námořního plavidla (námořní testament) nebo letadla¹⁹⁶ či velitelem vojenské jednotky (vojenský testament). V těchto případech mají tyto osoby postavení veřejného činitele a takto sepsaná listina pak povahu veřejné listiny.

Úlevu lze spatřovat i v požadavcích kladených na osoby svědků (i osoby starší 15 let, s omezenou svéprávností), na jejich současnou přítomnost (pouze u ústní závěti) či nutnost podpisů zůstavitele nebo svědka (ne, pokud nemůže psát apod.). Doba platnosti takto pořizovaných závětí je ale, vzhledem mimořádnosti jejich pořízení, časově omezena. Pokud

¹⁹² Nový občanský zákoník: *Důvodová zpráva* [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

¹⁹³ ELIÁŠ, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *AD NOTAM*, 2003, číslo 5, s. 101.

¹⁹⁴ Představuje jedinou výjimku z pravidla o písemné formě závěti.

¹⁹⁵ Podle důvodové zprávy má tato možnost praktický význam zejména při mimořádných událostech v malých obcích, např. v horských oblastech.

¹⁹⁶ Platí pro námořní plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo letadla zapsaná v leteckém rejstříku v České republice.

zůstavitel přežije, je jeho závěť pořízená ústně platná pouze další dva týdny poté, co odpadlo ohrožení jeho života. U ostatních závětí platí, že jsou platné po další tři měsíce ode dne jejich pořízení. Podle § 1549 : „*Tyto doby však nepočnou běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořídit závěť ve formě veřejné listiny.*“

Úprava tohoto institutu, jehož návrat mnozí vítají, je vzhledem k jeho dlouhému vymizení z právního vědomí velmi podrobná a návodná. Najdou se však i odborníci, kteří ji naopak kritizují za její složitost a kazuistiku. Někteří tento institut považují dokonce za zbytečný¹⁹⁷, neboť např. vojáci, kteří se vydávají do nebezpečných oblastí, mohou, podle nich, závěť sepsat již doma. Dále se bojí jeho zneužití, nevyužívání či neochoty a neznalosti věci ze strany starostů apod.¹⁹⁸ Také se přikláním k názoru, že tento institut je v novém občanském zákoníku poměrně složitě upraven. Paradoxně stanoví poměrně velké množství pravidel, aby jejich nedodržení v závěru nepovažoval za tak důležité. Možná by bylo vhodnější tento typ zjednodušené závěti sice umožnit, ale v jednotné podobě pro všechny vyjmenované případy. Například písemně (popř. ústně nebylo-li by to možné) a za přítomnosti určitého počtu „nezávislých“ svědků. Domnívám se, že takto by intuitivně postupoval každý, kdo úpravu nezná, a přesto chce v mimořádné situaci pořídit závěť.

6.3.5 Zrušení závěti

Možnosti zrušení závěti nebo jejích jednotlivých ustanovení vycházejí ze stávající úpravy. Nyní jsou však podrobnější, přesnější a zavádí některé novoty. Zrušit závěť bude možné dvěma způsoby, pořízením závěti nové nebo pouhým odvoláním závěti stávající. Pořízením závěti nové se ruší závěť stávající v takovém rozsahu, v jakém nemůže vedle novější závěti obstát (§ 1576). Odvoláním závěti se rozumí jednak její výslovné odvolání (prohlášením ve formě vyžadované pro pořízení závěti), ale i její odvolání mlčky, neboli faktickým zničením listiny, přeškrtnutím podpisu apod. Nově je výslovně stanoveno, že je potřeba zničit všechny stejnopisy závěti, jinak se takovéto jednání nepovažuje za její odvolání (§ 1578 odst. 1). Odvolání závěti ve formě veřejné listiny je pak učiněno jejím vydáním zůstaviteli.

Podle § 1580 nově platí: „*Zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější uchová, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.*“ V tomto případě mluvíme o tzv. „obživnutí“ dřívější závěti. Znovuzavedení tohoto institutu, známého

¹⁹⁷ KARHANOVÁ, M. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, č. 5, 2007, s. 157-164.

¹⁹⁸ ŠEŠINA, M. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, č. 2, 2009, 15. ročník, s. 56-58.

z ABGB, je pak odůvodňováno tím, že: „*Navržené pravidlo odpovídá evropským standardům a vyhovuje i běžnému lidskému chápání.*“¹⁹⁹, navíc již nedává prostor více možným výkladům, jako to bylo ve stávající úpravě.

6.3.6 Další nové instituty

Důležité je podle mého názoru upozornit na nové rozlišování mezi pojmy pozůstalost, jako celého jmění zůstavitele k okamžiku jeho smrti, vyjma práv a povinností osobní povahy, a dědictví, jako toho, co dědic nabude z pozůstalosti (§ 1475). V praxi však tyto pojmy splynuly a bude jistě těžké požadovat důsledně jejich správné užívání.

Nově jsou také upraveny účinky omylu zůstavitele při pořizování závěti, jelikož tato ustanovení se v dosavadní úpravě nenacházejí, avšak praxe vyvodila jejich potřebnost. Podle § 1529 tak podstatný omyl způsobuje relativní neplatnost postiženého ustanovení, přičemž za podstatný je považován takový omyl, který se týká osoby dědice či odkazovníka, podstatných vlastností věci apod., ne však jen nesprávný popis věci či pojmenování osoby. Významné je, že bez tohoto omylu by zůstavitel nepořídil tak, jak vinou omylu pořídil, bez ohledu na to, kdo omyl vyvolal.

Nově zavedeno je také v § 1550 upravené ustanovení o mlčenlivosti, podle něhož osoby jako pisatel, svědek, předčítatel či tlumočník mají povinnost zachovávat o obsahu zůstavitelovy vůle mlčenlivost. Tato povinnost je odůvodňována domněnkou, podle které je závěť soukromou záležitostí zůstavitele a ten si jistě nepřeje, aby informace o ní byly zveřejněny, neboť mu to může způsobit i určité obtíže. Proto poruší-li někdo tuto zákonnou povinnost, je povinen zůstaviteli takovouto újmu odčinit.

Vítanou novinkou jistě bude také právo některých osob (které nejsou dědici) na zaopatření, upravené v § 1665 až § 1669 a nabývané přímo ze zákona. Jde především o pozůstalého manžela, který s pozůstalým sdílel společnou domácnost. Ten má pak podle § 1667 právo na základní vybavení domácnosti (movité věci, např. nábytek, nádobí či ložní prádlo)²⁰⁰, i když není dědicem. A podle § 1666 odst. 1 také na slušnou výživu z pozůstalosti po dobu šesti týdnů od smrti manžela. Tato ustanovení mají zajistit manželovi pozůstalého nejnutnější podmínky k dalšímu životu. Podle důvodové zpráva navíc „*ustanovení o zaopatření některých osob pamatují na případy, kdy zůstavitel pominul výslovně některé osoby, které na něho byly odkázány výživou, ač by vůči nim byl zůstavitel byl za svého života k*

¹⁹⁹ Nový občanský zákoník: Důvodová zpráva [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

²⁰⁰ Tamtéž.

takové výživě povinen, nebo se zřetelem k hledisku slušnosti.“ Mezi ně zákon řadí mimo manžela také potomky a rodiče zůstavitele. Avšak s podmínkou, že nejsou dostatečně zabezpečeni z majetku náležejícího do pozůstalosti, navíc nejsou schopni se sami živit a nedostává se jim potřebné výživy ani jiným způsobem. Naopak právo na zaopatření nevzniká, pokud taková osoba dědictví odmítla či se dopustila činu odůvodňujícího vydědění apod.

6.4 Instituty převzaté z dosavadní úpravy, avšak v pozměněné podobě

Požizovací nezpůsobilost zůstavitele je v novém občanském zákoníku upravena v § 1525 a násl. obdobně jako dnes. Novinkou je však zvláštní ustanovení § 1527: *„Kdo byl ve svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat, může přesto platně pořádit v jakékoli formě, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit vlastní vůli.*“ Bere tak v úvahu faktický stav, bez ohledu na vydání rozhodnutí soudu o navrácení svéprávnosti. Další nové speciální ustanovení obsahuje také § 1528 odst. 2, umožňující osobám s omezenou svéprávností kvůli závislosti na alkoholu, psychotropních látkách nebo na hráčské vášni pořádit závěť v jakékoli formě, avšak jen o polovině svého majetku.²⁰¹ Toto ustanovení má chránit jejich zákonné dědice, jimž tak připadne alespoň polovina pozůstalosti.

V úpravě dědické nezpůsobilosti došlo více méně k zpřesnění stávající úpravy. Dědicem se tak nemůže stát ten, kdo se podle § 1481 *„dopustil činu povahy²⁰² úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořázení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.*“ Došlo tedy k rozšíření okruhu osob, vůči nimž je nutné se dopustit úmyslného trestného činu, navíc stačí pouhé dopuštění se (nikoli odsouzení) a zavrženíhodné jednání je zde výslovně vypočteno (inspirace judikaturou). Dědicem (či odkazovníkem) se naopak nově může stát i právnická osoba (především nadace, ale i jiné), která má být teprve ustavena, pod podmínkou vznikne-li do jednoho roku od zůstavitelovy smrti.

I nový občanský zákoník, ačkoliv se snaží co nejméně omezovat pořizovací svobodu zůstavitele, zachovává ochranu nepominutelných dědiců. Jejich okruh např. o manžele a rodiče však nerozšířil. Nárok nezletilých potomků byl zkrácen co do rozsahu z celého zákonného podílu na jeho tři čtvrtiny, zletilý potomek pak musí získat díl ve výši čtvrtiny svého zákonného podílu. Povinný díl má být nově vyplacen v penězích (nikoli již in natura) a

²⁰¹ Podobně jako soudem uznání marnotratníci v ABGB.

²⁰² Odůvodněno možnostmi takového postihu i vůči osobě, která není trestně odpovědná.

zůstaven buď v podobě odkazu, nebo dědického podílu (v obou případech nezátíženého). Zásadní změnou je fakt, že částečné či úplné pomnutí nepominutelného dědice již nezpůsobuje relativní neplatnost takovéto části závěti jako dnes, ale pouze zakládá právo vůči závětním dědicům či odkazovníkům požadovat vyplacení povinného dílu. Nepominutelný dědic tak není považován za dědice, ale pouze dědicova či odkazovníkova věřitele²⁰³, vůči němuž má pohledávku, ti však mohou samozřejmě takovéto dědictví i odmítnout. Výhodou je jistě skutečnost, že již nebude docházet ke vzniku spoluvlastnictví mezi závětním dědicem a nepominutelným dědicem.

V návaznosti na tento institut se nově upravuje také započtení na povinný díl (§ 1660), odůvodněno větší spravedlností. Započte se tak např. to, co nepominutelný dědic z pozůstalosti skutečně nabyt odkazem, co od zůstavitele bezplatně obdržel v posledních třech letech před jeho smrtí. A na povinný díl potomka se podle § 1661 odst. 1 započte např. i to, co „mu zůstavitel dal za svého života na úlevu v nákladech spojených se založením samostatné domácnosti, se založením manželského či obdobného soužití nebo s nástupem povolání či se započtem podnikání; na povinný díl se započte i to, co zůstavitel použil na úhradu dluhů zletilého potomka.“

Vydědění (§ 1646 a násl.) je možné opět jen ze zákonných důvodů, ty však nově nemusí být v závěti či listině o vydědění uváděny²⁰⁴ a nemusí se jich vyděděná osoba dopustit již za života zůstavitele. Umožněno je i částečné (zkrácení na povinném dílu) či podmíněné vydědění. Čtyři stávající taxativní důvody pro vydědění jsou v podstatě zachovány, pouze zpřesněny či doplněny, nová je však možnost vydědit i z důvodu, který odůvodňuje dědickou nezpůsobilost. Dalším důvodem (uplatnitelným však pouze, pokud má nepominutelný dědic potomky) je nově i zadlužení nepominutelného dědice nebo jeho marnotratné chování, které odůvodňuje obavu, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Zůstavitel tak „marnotratníka“ vydědí, ale jeho díl musí zanechat jeho dětem. Tento důvod je podle mého velmi praktický a správný. Možnost vyloučit z dědění i jiného zákonného dědice než potomka (nepominutelného dědice), tedy tzv. negativní závěť, umožňuje nový občanský zákoník v § 1649 odst. 2 a představuje tak velký posun oproti stávající úpravě, která toto neumožňovala.

²⁰³ Nový občanský zákoník: *Důvodová zpráva* [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

²⁰⁴ Nebude-li však důvod vydědění uveden, má vyděděný, nebude-li mu důvod vydědění prokázán, naopak právo na povinný díl.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusila nastínit vývoj testamentu, jakožto jednoho z důležitých dědických titulů, a jeho právní úpravy na našem území od dob minulých do současnosti. Dalo by se dokonce říci, že díky novému kodexu civilního práva, který byl již přijat a nabude účinnosti v roce 2014, i do budoucnosti. Vedle přiblížení úpravy testamentární posloupnosti v římském právu a ve středověku nebyly samozřejmě opomenuty úpravy obsažené ve všech významných civilních kodexech platících na našem území až k návrhu nového občanského zákoníku, z něhož se v průběhu psaní mé práce stala nově platná, avšak stále zatím neúčinná, kodifikace občanského práva. Úprava *de lege ferenda* se tedy v mnohém stala skutečností a bude ovlivňovat náš každodenní život. I v souvislosti se změnami, které tento nový občanský zákoník přináší, tedy např. se znovuzavedením některých klasických institutů, bylo podle mého názoru přínosné, představit jejich dřívější pojetí a úpravu. Přispějí tak ze zjednodušení porozumění nové úpravy a její historické kontinuity. Mým cílem však bylo především pomocí představení jednotlivých historických úprav vytvořit ucelený náhled na vývoj závěti a s ní související testamentární posloupnosti. Nicméně je třeba říci, že vzhledem k rozsáhlosti této problematiky, nebylo možné zabývat se tématem mé práce do velkých podrobností. Práce se tak snaží vystihnout to nejpodstatnější z každé úpravy a navíc způsobem srozumitelným i pro laiky v tomto oboru.

Závěť, ať už byla v historii nazývána jakkoli (testament, kšaft, poslední pořízení apod.), měla jako jednostranný projev vůle zůstavitele v jednotlivých historických údobích odlišné postavení. Vždy se však odvíjí od postoje společnosti k soukromému vlastnictví a tedy i stádia jejího vývoje. Až vyspělé společnosti uplatňují tzv. princip individualizace, tedy testovací volnosti osoby, před principem familiarizace a upřednostňují jejich svobodnou vůli ohledně volby dědice.

Příkladem je starověká římská společnost, jejíž právo je základem kontinentálního právního systému, tedy i práva na našem území. V římském právu byla od nejstarších dob upřednostňována testamentární posloupnost před intestátní. Vůle zůstavitele zde byla na prvním místě, navíc zásada *favorem testamenti* zajišťovala vždy takový výklad, který byl v co největším souladu s touto vůlí. Pořízení testamentu patřilo dokonce k povinnostem správného Římana. Jeho platné pořízení však vyžadovalo splnění mnoha formálních i obsahových náležitostí a bylo umožněno jen malé skupině občanů.

Ve středověku se úprava kšaftu objevila až poměrně pozdě, opět v souvislosti se změnami ohledně možností nakládání s majetkem. Navíc byl rozdíl mezi úpravou podle zemského práva a podle práva městského, které bylo více a dříve ovlivněno římským právem.

Významné postavení získalo poslední pořízení ve Všeobecném zákoníku občanském z roku 1811, vycházejícím z římskoprávních tradic. Kvalita jeho úpravy nejen dědického práva se tak stala hlavním inspiračním zdrojem pro připravovaný občanskoprávní kodex u nás i v 21. století.

Události po druhé světové válce spojené se změnou ideologie, znamenaly obrovské změny a diskontinuitu samozřejmě nejen z pohledu dědického práva a postavení závěti. Dědění ze zákona založené na pokrevních svazcích se dostalo do popředí jako institut více odpovídající zájmům společnosti. A pozměněna byla i samotná funkce dědického práva opět ovlivněná principem familiarizace. Mrtvý člověk byl v této době upozadován před živými a jeho vůle nebyla respektována. Ještě tzv. střední kodex uchoval některé tradiční instituty dědického práva, i když ve značně upravené podobě. Občanský zákoník z roku 1964 však dědickému právu věnoval pramalou pozornost a mnoho institutů zrušil úplně s odkazem na jejich buržoazní původ. Testovací svoboda tak byla značně omezena a závěť prakticky nepožizována.

Pád komunismu započal dlouhou cestu přeměny socialistického práva k modernímu demokratickému právnímu řádu. Zpočátku pomocí novel, které však nedokázaly vrátit dědickému právu jeho úroveň z doby před druhou světovou válkou. Stále je tak v občanském zákoníku z roku 1964, ač novelizovaném, vůle zůstavitele nedostatečně respektována a jeho testovací svoboda značně omezena. Navráceny nebyly ani některé tradiční instituty a potřeba komplexních změn minimálně v této oblasti práva byla více než patrná.

To vše má po dlouhých letech příprav změnit nový občanský zákoník, jehož podoba již byla přijata s účinností od 1. 1. 2014. Čekají nás poměrně velké změny. Úpravě dědického práva byla dána značná pozornost. Došlo k jejímu podstatnému rozšíření, byly obnoveny některé zapomenuté instituty a přidána výkladová pravidla. Do popředí se tak dostává především deklarovaná vůle zůstavitele. Možnost pořídit závěť přesně „podle svých představ“ se tudíž značně rozšířila. Snad se tak tento institut dočká většího uplatnění v praxi, než je tomu dosud. Otázkou samozřejmě zůstává, jestli nový občanský zákoník našel takovou úpravu, která bude vyhovovat současné společnosti. Zda tedy obstojí a zařadí se mezi ostatní moderní evropské kodifikace občanského práva je tak zatím „ve hvězdách“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Monografie

- ADAMOVÁ, K. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
- BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Academia, 1995.
- BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994.
- BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, 2001.
- BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003.
- BOHÁČEK, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském*. Svazek II. – právo obligační a právo dědické. Praha: vlastním nákladem Jiří Jelen na Mělníce, 1946.
- ELIÁŠ, K et al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. Svazek. Praha: Linde, 2008.
- ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001.
- FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006.
- HARTMANN, A. *Poslední pořízení*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935.
- HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského v Bratislavě, 1929.
- HOLUB, M. et al. *Občanský zákoník – komentář*. Svazek I. Praha: Linde, 2003.
- HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957.
- HRUBÁ, M. *„Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“: Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2002.
- JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. et al. *Občanský zákoník. Komentář*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004.
- KADLECOVÁ, M. *Několik kapitol z českého středověkého soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1994.
- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VLČEK, E. *Několik kapitol z právních dějin*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva*. III. Díl. Praha: Orbis, 1953.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Díl V. Právo dědické*. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1928.
- KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P. *Práva městská království Českého. 1579*. In JIREČEK, J. *Práva městská království Českého a markrabství Moravského*. 5. vydání. Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1876.
- MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010.
- MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: ORAC, 1995.
- MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*. 2. dopl. a přepracované vyd. Praha: H&H, 1993.
- MASALA, M., DOBEŠOVÁ, L., BAJURA, J. *Občanský zákoník v dotazech a odpovědích*. Praha: ANAG, 2011.
- MAYR, R. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: Právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927.
- MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993.
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*, Praha: Leges, 2011.
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007.
- REBRO, K., BLAHO, P. *Římské právo*. 2. vydání. Bratislava: MANZ, 1997.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl III*. Reprint původního vydání. Olomouc: Nakladatelství CODEX Bohemia, 1998. s. 296.
- SCHELLEOVÁ, I. et. al. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007.
- SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811-1950-1964*. Praha: nakladatelství Doplněk, 1993.
- SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systémy a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. – práva majetková*, 2. vydání, Praha: Nákladem spolku českých právníků „Všehrd“, 1946.
- STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě: nástin. Kniha první. Samostatný právní vývoj*. Praha: vlastním nákladem, 1923.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 3.* 5. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009.

VOJÁČEK, L.; SCHELLE, K.; KNOLL, V. *České právní dějiny.* 2. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

Články z odborných časopisů a sborníků

SÝKORA, A. K dějinám staršího českého zemského dědického práva. In Knoll, V.(ed.). *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám.* Acta historico-iuridica Pilsensia 2008. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

BEDNÁŘ, V. Nepominutelní dědicové. In Havel, B., Pihera, V. (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

BEZOUŠKA, P. Nezletilý a závěť notářským zápisem, *Právní rádce*, 2005, č. 4, s. 19.

BLAŽKE, J. O zásadách nového občanského práva, *Právník*, 1951, ročník 90, s. 11-18.

ELIÁŠ, K. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *AD NOTAM*, č. 2, 2009, s. 41- 45.

ELIÁŠ, K. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. In Knoll, V.(ed.). *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám.* Acta historico-iuridica Pilsensia 2008. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

ELIÁŠ, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, *AD NOTAM*, 2003, č. 5, s. 97-104.

FRINTA, O. Závěť (nejen) v návrhu nového občanského zákoníku. *Právník*, č. 11, 2008, s. 1203-1216.

CHODĚRA, O. Závěť jako projev poslední vůle zůstavitele, *Právník*, 1984, s. 438.

IBL, V. Několik úvah o odmítnutí dědictví. *Socialistická zákonnost*, 1987, č. 10, s. 562.

JINDŘICH, M. Závěť a další listiny pro případ smrti. *Právní rádce*, 1996, č. 5, s. 14.

TIEFTRUNK, K. O městských právech v Čechách. *Právník*, 1866, s. 181.

KARHANOVÁ, M. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 2007, č. 5, s. 157-164.

KNAPP, V. O dědických titulech podle československého práva a povinném dílu. *Socialistická zákonnost*, 1984, č. 5, s. 271.

KNAPP, V. Poznámky o fideikomisární substituci. *AD NOTAM*, 1995, č. 5, s. 110-114.

KOUBA, V. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva. *AD NOTAM*, 2000, č. 4, s. 73-75.

KREHULE, F. Náležitosti dědičné smlouvy. *Právník*, 1877, roč. 16, s. 53.

- MIKEŠ, J. Jak dál s úpravou dědického práva?, *AD NOTAM*, 1998, č. 2, s. 25-27.
- NEDOMANSKÝ, F. O podmínkách platnosti závětu, když zůstavitel neumí čísti. *Právník*, 1880, roč. 19, s. 774.
- NOVOTNÝ, K. Notářský testament. *Právník*. 1907, roč. 46, s. 521.
- PĚCHOTA, F. Několik úvah o dědické nezpůsobilosti. *Socialistická zákonnost*, 1987, s. 7.
- PLANK, K. K novéj úprave dědičského práva v ČSSR. *Právní obzory*, 1964, s. 577.
- SCHELLE, K. K pojetí testamentární posloupnosti ve všeobecném občanském zákoníku. In Knoll, V., Beránek, P. (eds). *Acta historico-iuridica Pilsensia 2011*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- ŠEŠINA, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, 2004, č. 2, s. 45-47.
- ŠEŠINA, M. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku, *AD NOTAM*, 2009, č. 2, 15. ročník, s. 56-58.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 149-170.
- VÁŽNÝ, J. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*. 1923, roč. 6, s. 97-103.
- WAWERKA, K. Jaké dědické právo? *AD NOTAM*, 2004, č. 2, s. 39-41.

Použité právní předpisy

- Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., všeobecný zákoník občanský
- Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.
- Zákon č. 554/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Použitá soudní judikatura

Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 24 Co 51/2001-133

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 1969, sp. zn. 4 Cz 121/68

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994, sp. zn. 18 Co 218/93-23

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 3. 2002, sp. zn. 21 Cdo 530/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1983, sp. zn. 4 Cz 82/82

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1883/96

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 988/96

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001

Elektronické prameny

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/ 1950 Sb., občanský zákoník [cit. 2012-03-18]. Digitální parlamentní knihovna [online]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/ 1964 Sb., občanský zákoník [cit. 2012-03-20]. Digitální parlamentní knihovna [online]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm>

Návrh nového občanského zákoníku: *Důvodová zpráva* [online]. Vydáno 18. 5. 2011 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>

POBUCKÝ, Michal. *Dědické právo v českých zemích do 16. století*. Epravo [online]. Vydáno 4. 10. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dedicke-pravo-v-ceskych-zemich-do-16-stoleti-66767.html>>

Kvalifikační práce

MIKMEKOVÁ, Lucie. *Závěť - jako dědický titul v historii, v současnosti a v právní úpravě de lege ferenda*. [online]. 2007. [cit. 2012-03-05]. 89 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta. Vedoucí práce Markéta Selucká. Dostupné z www: <http://is.muni.cz/th/76952/pravf_m/>

ŠKOLNÍKOVÁ, Irena. *Testament v Československém právu 20. století*. [online]. 2010. [cit. 2012-03-05]. 77s. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel Salák. Dostupné z www: <http://is.muni.cz/th/170062/pravf_m/?id=131928>

RESUMÉ (česká verze)

Testament a jeho právní úprava v historii, v současnosti a de lege ferenda

Tato diplomová práce se zabývá historickým vývojem právní úpravy závěti jako dědického titulu na našem území. Rozebírá jednotlivé právní úpravy a přináší tak ucelený pohled na tento institut od minulosti po současnost a díky novému civilnímu kodexu i do budoucnosti. Jejím cílem je přiblížit závěť široké veřejnosti jako významný dědický titul respektující vůli zůstavitele a umožňující mu zvolit si své dědice či jejich dědické podíly jinak, než jak stanoví pravidla dědění ze zákona. Jelikož nový občanský zákoník navrácí do našeho dědického práva některé tradiční instituty, je přínosné pro jejich lepší pochopení seznámit se také s jejich historickou úpravou a vývojem. Práce v každém historickém období přiblíží podobu závěti s jejími nejpodstatnějšími prvky, které umožní jednodušší porovnání jednotlivých úprav.

V úvodní části je představena podoba závěti podle práva římského. To totiž položilo základy nejen tomuto institutu, ale kontinentálnímu právu vůbec, proto jeho pojetí závěti a dědického práva nelze opomenout. Úvodní kapitola tak přiblíží požadavky římského práva kladené na osoby zůstavitele a dědice (testamentární způsobilost), ale i na formu testamentu a její obsah. Další kapitoly se již věnují jednotlivým historickým obdobím a úpravě závěti obsažené v nejrůznějších právních dílech, především v jednotlivých civilních kodexech platících na našem území od 19. století. Postupně je tak představena úprava kšaftu ve středověkém zemském i městském právu a úprava v nejvýznamnějším civilním kodexu platícím na našem území, tedy Všeobecném občanském zákoníku, v němž se inspirovala i nová úprava dědického práva. Tento kodex věnoval poslednímu pořízení značnou pozornost, kromě pravidel týkajících se formy, obsahu nebo třeba zrušení závěti se věnoval i ochraně nepominutelných dědiců a jejich vydědění. Jejich právem byla totiž vůle zůstavitele při pořizování závěti značně omezena. Další kapitoly již pojednávají o kodexech vzniklých za dob komunismu. Občanský zákoník z roku 1950 (tzv. střední kodex) i náš současný občanský zákoník z roku 1964 i přes novelizace po roce 1989 věnovaly závěti a dědickému právu malou pozornost, některé instituty jako např. odkaz či dědická smlouva pak zrušil úplně. Kvalita ani kvantita úpravy se tak nedala srovnat s Všeobecným občanským zákoníkem. Potřeba rekodifikace byla zjevná, proto se začal připravovat nový občanský zákoník, který byl platně přijat a od roku 2014 nabude účinnosti. Poslední kapitola tedy přináší pohled na nejnovější úpravu, která nás v blízké době čeká. Aby však nebyla opakována pravidla, která se i v nové

úpravě zachovala z občanského zákoníku současného, představuje tato kapitola pouze instituty nové. Mnohdy jejich plánované obnovení však vyvolává odlišné názory. Ty jsou zde také uvedeny, aby si každý mohl na danou problematiku vytvořit vlastní pohled.

ABSTRACT (resumé – anglická verze)

Testament and its legal regulation in the history, present and de lege ferenda

This thesis is concerned with historical development of legislation of the testament as a probate title in our country. It analyzes the different legal regulations and delivering a comprehensive look at this institute from past to present and thanks to the new civil code in to the future. Its aim is to bring will to the general public as a significant Heritage title respecting the will of the testator and allowing him to choose his heirs or their inheritance shares otherwise than as provided for in the rules of inheritance law. Since the new Civil Code returns to our inheritance law some traditional institutions, it is beneficial for better understanding to be also familiar with their historical adapting and development. Thesis in each historical period approximates the form of the testament with its most relevant features that enable easier comparisons between treatments.

The first part is presented form of testament by the law of Roman. It wasn't only laid the foundations of this institute, but continental law at all therefore his conception of wills and inheritance law cannot be ignored. First chapter closer the Roman law requirements for persons deceased and heirs (testamentary capacity), but also testament to the form and its content. Next chapters deal with various historical periods and treatment of testament contained in a variety of legal works, especially in the civil codes various paying in our country since the 19th century. It is gradually introduced in the medieval testament modification Provincial and municipal laws and regulations in code Civil paying the most significant in our country, General Civil Code, where was inspired the new inheritance law modification. This Code devoted considerable attention to the latest acquisition, in addition to rules concerning the form, content or even cancellation of testament is dedicated to the protection of absolute bar to their heirs and disinheritance. Their law was the will of the testator wills greatly reduced. Next chapters deal with the codes created during the period of communism. Civil Code from 1950 (so-called secondary code) and our current Civil Code from 1964, despite the amendment after 1989 devoted wills and inheritance law little attention, some institutes such as link or inheritance contract then canceled altogether. Quality

nor quantity adjustment thus could not be compared with the general civil code. The need of recodification was obvious, so they began to prepare the new Civil Code, which was validly accepted and from 2014 becomes effective. The last chapter therefore gives an overview of the latest adjustment, which we expect in the near future. However, the rules were not repeated, which is retained in the new adaptation of the current Civil Code, this chapter presents only new institutes. Often their planned recovery raises different opinions. They are also listed, so everyone could form their own opinion on this issue.

Klíčová slova:

- dědění
- závěť
- nový občanský zákoník

Key words:

- Succession
- Testament
- The new Civil Code